

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MEZINÁRODÍCH VZTAHŮ

Odbor: Politologie

Názov diplomovej práce:

**Postavenie maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku
po novembri 1989**

Autor diplomovej práce: Bc. Martina Žihlavníková

Vedúci diplomovej práce: doc. PhDr. Karel Müller, Ph.D.

P r e h l á s e n i e

Prehlasujem, že som diplomovú prácu na tému
*„Postavenie maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku po
novembri 1989“*
vypracovala samostatne s využitím literatúry a informácií,
na ktoré sa odkazujem.

V Prahe dňa 8.1.2012

Podpis

P o d ě a k o v a n í e

Touto cestou by som chcela poďakovať vedúcemu diplomovej práce pánovi doc. PhDr. Karelovi Müllerovi, Ph.D. za jeho cenné pripomienky, námety a rady, ktoré mi počas písania diplomovej práce poskytol.

Abstrakt

S rozpadom ČSFR stúpol podiel národnostných menšín na celkovom obyvateľstve a menšinová problematika na Slovensku sa tak zvýraznila. Integrácia a akceptovanie maďarskej národnostnej menšiny je pre Slovensko, ako demokratickú krajinu jednou z kľúčových priorít. Názory na riešenie tzv. „maďarskej otázky“ sa však politickým spektrom líšia. Zostava jednotlivých vládnych koalícií má preto vplyv na menšinovú politiku na Slovensku. Cieľ tejto práce spočíva predovšetkým v analýze postavenia maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku po roku 1989. Snahou je preskúmať, ako sa menilo postavenie maďarskej národnostnej menšiny v závislosti od jednotlivých vlád.

Práca pozostáva z dvoch hlavných častí. V prvej časti predstavíme teoretické poznatky k problematike ochrany menšín. Jadro druhej popisno-analytickej časti tvorí analýza menšinovej politiky jednotlivých vlád voči maďarskej menšine. Postavenie maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku je skúmané z kultúrnej a občiansko-politickej roviny.

Kľúčové slová: maďarská národnostná menšina, ochrana menšín, integrácia, Slovensko

Abstract

With the dissolution of Czechoslovakia, the share of minorities in the total population increased and minority issues in Slovakia became highlighted. Integration and acceptance of the Hungarian minority in Slovakia, as a democratic country, is one of Slovakia's key priorities. Opinions on the so called "Hungarian question" change throughout the political spectrum. The composition of the government has therefore an effect on minority policies in Slovakia. The objective of this work lies mainly in the analysis of the status of the Hungarian minority in Slovakia after 1989. The primary goal is to examine how the position of the Hungarian minority changed, depending on the government.

The thesis consists of two main parts. The first part will present theoretical knowledge on the issue of minority protection. The core of the other descriptive-analytical part is to examine an attitude of each government to the Hungarian minority. The status of the Hungarian minority in Slovakia will be presented at a cultural and civic-political level.

Key words: Hungarian minority, protection of minorities, integration, Slovakia

Zoznam skratiek

ANO- Aliancia nového občana

ČSFR- Československá federatívna republika

ČSR- Československá republika

ČSSR- Československá socialistická republika

HZDS- Hnutie za demokratické Slovensko

KDH- Kresťanskodemokratické hnutie

KSČ- Komunistická strana Československa

ĽS-HZDS- Ľudová strana- Hnutie za demokratické Slovensko

MK- Maďarská koalícia

MKDH- Maďarské kresťanskodemokratické hnutie

MKDH- Maďarské kresťanskodemokratické hnutie

MNI- Maďarská nezávislá iniciatíva

MOS- Maďarská občianska strana

MR- Maďarská republika

SDK- Strana demokratickej koalície

SDKÚ- Slovenská demokratická a kresťanská únia

SDKÚ-DS- Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana

SDL'- Strana demokratickej ľavice

SMK- Strana maďarskej koalície

SNS- Slovenská národná strana

SNS- Slovenská národná strana

SOP- Strana občianskeho porozumenia

SR- Slovenská republika

SRo- Slovenský rozhlas

STV- Slovenská televízia

VPN- Verejnosť proti násiliu

ZRS- Združenie robotníkov Slovenska

Obsah

Úvod.....	9
1 Národnostné menšiny v Európe	13
1.1 Vymedzenie pojmu národ.....	13
1.2 Vymedzenie pojmu národnostná/etnická menšina	15
2 Teoretické prístupy medzinárodnoprávnej ochrany menšín.....	19
2.1 Partikularizmus verzus univerzalizmus	19
2.2 Komunitarizmus	22
2.3 Revizionistický liberalizmus	23
3 Alternatívy integrácie národnostných menšín	24
3.1 Modely integrácie národnostných menšín	24
3.1.1 Diferencovaná inkorporácia (nemecký model)	25
3.1.2 Asimilacionizmus (francúzsky model)	26
3.1.3 Hierarchický kultúrny pluralizmus (britský model)	26
3.2 Typológia integrácie menšín	27
3.2.1 Kultúrna rovina integrácie	27
3.2.2 Sociálno-ekonomická rovina integrácie	29
3.2.3 Občiansko-politická rovina integrácie	30
4 Historický kontext vzťahov slovenskej majority a maďarskej minority	31
4.1 Maďarská menšina v ČSR po prvej svetovej vojne	31
4.2 Maďarská menšina v Slovenskom štáte (1939-1945).....	32
4.3 Maďarská menšina v Československu v povojnovom období.....	33
4.4 Maďarská menšina v období socializmu.....	35
5 Postavenie maďarskej národnostnej menšiny po roku 1989	39
5.1 Maďarská národnostná menšina na Slovensku v období 1989-1992.....	39
5.1.1 Občiansko-politická integrácia maďarskej menšiny	39

5.1.2	Kultúrna integrácia maďarskej menšiny.....	42
5.1.3	Zhrnutie	45
5.2	Maďarská národnostná menšina na Slovensku v období 1992-1998.....	46
5.2.1	Požiadavky maďarskej národnostnej menšiny	47
5.2.2	Občiansko-politická integrácia maďarskej menšiny.....	49
5.2.3	Kultúrna integrácia maďarskej menšiny.....	50
5.2.4	Zhrnutie	53
5.3	Maďarská národnostná menšina na Slovensku v období 1998-2006	54
5.3.1	Občiansko-politická integrácia maďarskej menšiny.....	55
5.3.2	Kultúrna integrácia maďarskej menšiny.....	59
5.3.3	Zhrnutie	62
5.4	Maďarská národnostná menšina na Slovensku v období 2006-2010	63
5.4.1	Občiansko-politická integrácia maďarskej menšiny.....	64
5.4.2	Kultúrna integrácia maďarskej menšiny.....	67
5.4.3	Zhrnutie	69
6	Záver	71
7	Zoznam zdrojov	76

Úvod

Národnostné a etnické menšiny predstavujú dôležitú súčasť spoločnosti a ako sa ukázalo v histórii, ich rešpektovanie patrí k neodmysliteľnej súčasti demokratického štátu. V každom štáte dnešnej Európy tvoria príslušníci menšín časť obyvateľstva. Z historického vývoja však vyplynuli určité rozdiely medzi západnou a východnou Európou. Základným rozdielom je historický koncept jednotného národného štátu typického pre západnú Európu oproti mnohonárodnostným štátom charakteristickým pre strednú a východnú Európu. Práve nespokojnosť národov ako súčasť multietnických impérií sa stal jedným zo zárodkov konfliktov, ktoré vyústili až do vojnových nepokojov. Výsledkom emancipácií jednotlivých národov bol rozpad multinárodných impérií a vznik nových štátov. Nevyriešené spory a povedomie národnej ujmy, ktoré vznikli v poslednom období habsburskej monarchie a v dobe vzniku nových štátov spojené predovšetkým so vznikom národnostných menšín, národného sebaurčenia, ako aj s problematikou nedotknuteľnosti hraníc, dodnes determinujú vzťahy susedných štátov v tejto oblasti. Obzvlášť zaujímavým fenoménom sa stala otázka tzv. „zahraničného maďarstva“, ktorá v novodobej histórii nabrala medzinárodný význam (Irmanová 2005: 7).

V predloženej práci upriamime pozornosť na maďarskú menšinu nachádzajúcu sa na južnom Slovensku, ktorá je najpočetnejšou menšinou na Slovensku. Podľa sčítania obyvateľstva z roku 2001 jej podiel je 9,7 % (Dostál 2005: 150). Vzájomné vzťahy Slovákov a Maďarov siahajú do dávnej minulosti, kedy Slováci tvorili vyše tisíc rokov súčasť Uhorska. Nemalý vplyv na ne mali asimilačné procesy, jednak prirodzené a jednak nútené predovšetkým v 19. storočí, ktoré Slováci dodnes pociťujú ako krivdu. Koniec prvej svetovej vojny znamenal razantný obrat pre maďarský národ, ktorý mal do roku 1918 vedúce postavenie v rámci uhorskej časti habsburského štátu. Rozpadom multinárodného impéria Rakúsko-Uhorska, ktoré v dôsledku Trianonskej dohody stratilo vyše 70 % územia a 60 % obyvateľov tak vznikla početná maďarská menšina, ktorá sa ocitla v pozícii minority za hranicami novovzniknutého štátu. Ďalší historický vývoj ukázal, že stanovenie hraníc Trianonskou zmluvou, ktorú Maďari považovali za obrovskú ujmu a nespravodlivosť, nie je definitívne. Snaha Československa o vytvorenie „národného štátu“ s československou národnosťou napriek slušnému štandardu menšinových práv stroskotala. Čoraz viac silneli hlasy príslušníkov maďarskej národnosti

v revíziu hraníc, čo sa v skutočnosti naplnilo Viedenskou arbitrážou. S koncom druhej svetovej vojny sa podarilo obnoviť Československú republiku, ktorej jedným z hlavných úloh bolo „vysporiadanie sa“ s menšinami, čo neobišlo ani maďarskú národnostnú menšinu ako celok, ktorej bola pridelená kolektívna vina s následnými opatreniami. Práve na toto obdobie charakterizované postihmi voči maďarskej menšine majú obyvatelia Slovenska rôznych národností odlišný postoj. Slovenská spoločnosť sa vyhýba téme povojnovej menšinovej politiky a odvoláva sa na nedotknuteľnosť povojnového zákonodarstva. Väčšina odborníkov sa však zhoduje na tom, že vtedajšia národnostná politika zašla príďaleko a maďarskému obyvateľstvu boli takto spôsobené traumy (Šutaj, Šutajová 2006: 17).

Aktuálnosť a naliehavosť riešenia problematiky postavenia maďarskej národnostnej menšiny nastala po páde viac ako 40 rokov trvajúceho nedemokratického režimu na čele s KSC, počas ktorého bola problematika národnostných menšín potlačovaná. So vznikom samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 predstavoval podiel menšín až 14 %. Postavenie národnostných menšín v novovzniknutom štáte sa tak razom stalo oveľa vážnejším problémom ako tomu bolo doposiaľ. Obavy z radov maďarskej menšiny vystupňovali protimenšinové názory niektorých vládnych politických subjektov ako i prijatá Ústava Slovenskej republiky zdôrazňujúca národný princíp.

Na problematiku maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku zároveň vplýva politická situácia v Maďarsku. V tejto práci sa budeme zameriavať predovšetkým na menšinovú politiku na Slovensku. Rozsah tejto práce nám neumožňuje skúmať slovensko-maďarské vzťahy, a postoj Maďarska k národnostným menšinám. Je nutné však poznamenať, že na podnecovaní etnického napätia na Slovensku má do určitej miery podiel aj vláda Maďarskej republiky. Ústavne zakotvená podpora Maďarov žijúcich za hranicami Maďarska a ich upevňovanie vzťahov s materskou krajinou vyvoláva znepokojenie nie len na Slovensku. Interpretácia etnických tradícií a politika ochrany etnických Maďarov žijúcich v zahraničí predstavuje dôležitú súčasť všetkých programov maďarských vlád. Jej obsah je však silne ovplyvnený ideologickými rozdielmi medzi liberálnou pravicou a konzervatívnou pravicou (Přibán 2007: 186).

Cieľom tejto práce je analyzovať a vyvodiť závery z postavenia maďarskej národnostnej menšiny po roku 1989 do roku 2010. Zameriame sa predovšetkým na analýzu skutočností, či

sa menilo postavenie maďarskej národnostnej menšiny v závislosti od politických strán vo vláde. Výskumnú otázku sme si stanovili nasledovne: Líši sa vládna politika voči maďarskej národnostnej menšine v závislosti na zastúpení politických strán vo vláde?

Vzhľadom k rozsahu tejto práce sme sa rozhodli zamerať predovšetkým na analýzu postavenia maďarskej národnostnej menšiny v občiansko-politickej a kultúrnej oblasti. Zároveň sa pokúsime aplikovať teoretické modely uvedené v prvej časti práce na jednotlivé vládne obdobia. K vypracovaniu diplomovej práce sme používali metódy ako deskripciu, triedenie (usporiadanie a klasifikáciu prvkov na základe daných kritérií) a analýzu (rozbor).

Dôvodom výberu tejto práce je náš záujem o danú problematiku. Myslíme si, že sa jedná o stále veľmi aktuálnu tému. Integrácia a akceptovanie národnostných menšín patrí k základným atribútom demokratických systémov a preto je veľmi dôležité, aby tomu tak bolo aj na Slovensku. Našou snahou je podať ucelený obraz o politikách počas jednotlivých vládnych cyklov voči integrácii maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku.

Danou problematikou maďarskej menšiny na Slovensku ako aj vzájomnými vzťahmi Slovenskej a Maďarskej republiky sa zaoberá niekoľko významných sociálnych vedcov, z ktorých diel sme vychádzali. Zo slovenských autorov by sme spomenuli historika Štefana Šutaja, pôsobiaceho v Spoločenskovednom ústave SAV v Košiciach ako aj pracovníkov Inštitútu pre verejné otázky IVO, predovšetkým Ondreja Dostála a Grigorija Mesežnikova, ktorí sa ako spoluautori pričínili na publikovaní každoročných vydaní „Súhrnných správ o stave spoločnosti“, ktoré mapovali aktuálne dianie, nie len v menšinovej oblasti. Významným prínosom v oblasti integrácii menšín a multikulturalizme prispel svojimi prácami i český autor Pavol Barša.

Diplomová práca je členená do dvoch hlavných častí. Prvá, teoretická časť je zložená z troch kapitol. V prvej kapitole sa budeme venovať vymedzeniu základného pojmu národ a predovšetkým jeho odlišného poňatia v jednotlivých jazykoch ako aj pre nás kľúčovému pojmu národnostná a etnická menšina. Objasnenie považujeme za nevyhnutné pre ďalšie skúmanie danej problematiky.

Druhá kapitola pojednáva o teoretických prístupoch v oblasti medzinárodnoprávnej ochrany menšín, ktoré sa postupne vymedzili po prvej svetovej vojne. V rámci charakteristiky

uvedených prístupov sa snažíme zachytiť, ako sa menili názory na ochranu príslušníkov menšín na medzinárodnom poli.

Predmetom tretej kapitoly je uchopiť problematiku integrácie menšín z teoretického hľadiska. Predstavíme v nej tri základné ideálne modely typické pre niektoré západoeurópske krajiny, ktorých cieľom bola ochrana práv národnostných menšín a zabrániť etnickým konfliktom. Súčasťou tejto kapitoly je taktiež typológia integrácie menšín podľa P. Baršu, doplnená o poznatky rakúskeho sociológa R. Bauböcka, a A. Bircha, ktorej závery aplikujeme v druhej časti diplomovej práce.

Druhá, popisno-analytická časť diplomovej práce pozostáva z dvoch kapitol. Prvá kapitola predstavuje historický kontext existencie maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku. Táto kapitola má uvádzací charakter a vzhľadom k rozsahu práce zámerne neskúma dané historické súvislosti do hĺbky. Posledná, značne rozsiahla kapitola, skúma postavenie a integráciu maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku po roku 1989 až do roku 2010. Toto pomerne rozsiahle obdobie sme rozčlenili podľa jednotlivých vládnych cyklov. Čitateľ sa v tejto kapitole zoznámí s jednotlivými vládnyimi politikami a ich dopadom na integráciu maďarskej národnostnej menšiny do spoločnosti. Postavenie maďarskej menšiny skúmame z občiansko-politického a kultúrneho hľadiska. Súčasťou každej podkapitoly je čiastočný záver, v ktorom sa snažíme aplikovať teoretické východiská uvedené v prvej časti práce, ako aj zhodnotenie daného obdobia.

1 Národnostné menšiny v Európe

1.1 Vymedzenie pojmu národ

V západnej Európe vznikali národné štáty ako výsledok integračných procesov trvajúcich niekoľko storočí. Ako uvádza Barša (1999: 8) v strednej, juhovýchodnej a východnej Európe predstavoval národný štát utopický horizont mnohých nacionálnych hnutí 19. a 20. Storočia. V obidvoch častiach Európy je národný štát ponímaný ako zhoda politických a kultúrnych hraníc. Práve to nasvedčuje prekryvaniu „občianskeho“, „štátneho“ poňatia národa, typického pre západnú Európu a poňatia „etnického“, „kultúrneho“ charakteristického pre strednú a východnú Európu. Aj v prípade poňatia národa ako súhrnu občanov s rovnými právami a povinnosťami odvodenými z ich univerzálnej ľudskosti (francúzsky model) ako aj poňatie národa ako spoločenstva spojeného krvou a jazykom (nemecký model) predpokladajú homogenizáciu spoločnosti a teda rozpustenie skupinových rozdielov (Tamtiež: 8).

Tento dlhodobý nesúlad medzi národom a hranicami štátu typický pre strednú, východnú a juhovýchodnú Európu sa stal jednou z hlavných príčin konfliktov modernej doby medzi tu žijúcimi národmi, ktoré viedli k národnej nevraživosti či vojnám, ktorých vplyv prevláda až do súčasnosti (Irmanová 2005: 7).

V úvode sa zameriame na vymedzenie samotného pojmu národ (nation). Základ tohto termínu je síce tvorený latinským „natio“, ale ako uvádza Hroch (2003: 11), prevody do jednotlivých jazykov dostali v odlišných politických a kultúrnych podmienkach rozdielny význam, ktorý sa zachoval dodnes.¹ Príkladom toho je odlišné chápanie tohto termínu v angličtine, francúzštine a nemčine. V angličtine bol termín národ „nation“ v encyklopédiách definovaný ako *„súbor obyvateľov žijúcich na zreteľne vymedzenom území pod vládou jediného panovníka“* (Hroch 2003: 11) V angličtine zostalo poňatie národa na základe štátnosti o čom svedčí aj skutočnosť, že termín „nation“ (národ) je dodnes používaný ako synonymum slova „state“ (štát).

1 M. Hroch uvádza, že stredoveký termín „natio“ neznamenal príslušnosť k národu, alebo etnickej skupine ako je tomu dnes. Podľa autora bola etnicita vyjadrovaná termínom „lingua“ (jazyk), alebo termínom gens (pôvodne kmeň), čo predstavovali synonymá k „natio“ (Hroch 2003: 11).

Vo francúzštine bolo významové chápanie slova „la nation“ veľmi podobné anglickému. Podľa Hrocha (2003: 12) od konca 18. storočia sa charakteristika národa pozmenila. V dobe Veľkej francúzskej revolúcie bol k poňatiu národa ako občanov štátu pričlenený taktiež jazyk, ako zjednocujúci faktor a pojem národ bol v nasledujúcom období vnímaný ako pospolitosť štátnych občanov spojených jazykom a v ďalšom období stále častejšie aj tradíciami.

V nemčine je národ vyjadrený slovom „Volk“, ktorý predstavoval „pospolitosť ľudí, ktorí mali spoločné zvyky, zákony, jazyk a pôvod“. Predovšetkým v období 3. ríše bol termín „Volk“ chápaný hlavne ako „pospolitosť krvi všetkých, ktorí hovorili rovnakým jazykom, nech žili na území ktoréhokoľvek štátu“ (Hroch 2003: 12).

S tým súvisí problém, ako slovne vyjadriť vývoj od etnickej skupiny k modernému národu. Vzhľadom ku skutočnosti, že anglický termín „nation“ neznamena etnickú charakteristiku, nemôžeme teda ani predpokladať z anglického uhla pohľadu vzťah medzi kategóriami „nation“ (národ) a „ethnic group“ (etnická skupina). V tomto poňatí teda nedochádza k vývoju od etnickej skupiny k národu. V nemeckom príp. českom poňatí kategórie národ a etnická skupina sú dva blízke pojmy, nakoľko národ je definovaný etnicky. Z tohto pohľadu je etnická skupina chápaná ako nižšie vývojové štádium národa. Naopak v angličtine pojem „nation- building“- formovanie národa je totožné s formovaním národného štátu² (Hroch 1999: 9).

Problematikou vymedzenia pojmu národ sa venovali celé generácie vedcov, pričom sa vymedzilo niekoľko prúdov a koncepcií venujúcich sa tejto oblasti. Vedecký diskurz o národe bol do veľkej miery ovplyvnený špecifickými podmienkami národa, ktorého boli jednotliví vedci súčasťou. Významné postavenie v národotvorných procesoch zaujímal nemecký národ a najviac bádateľov na túto tému pochádzalo z tohto prostredia. Typickým znakom prác týchto autorov bolo tzv. „primordialistické poňatie národa,“ ktoré znamenalo, že národ je pospolitosťou rasy a krvi (Hroch 2003: 13).

Z nemeckých autorov, venujúcich sa problematike určenia národa by sme mohli spomenúť Friedricha Meineckeho, ktorý určil dva ideálne modely: štátneho a kultúrneho národa.

² Z tejto terminologickej odlišnosti vyplýva skutočnosť, že je problém rovnocennosti národných, jazykovo definovaných kultúr a problém rovnoprávnosti národov ako štátnych celkov chápaný ako dve odlišné témy, zatiaľ čo v nemeckom či českom poňatí sa jedná o ten istý problém (Hroch 1999: 9)

Základom kultúrneho národa je spoločná kultúra, teda spoločný jazyk, literatúra, a náboženstvo. U štátneho národa tvorí jadro „*zjednocujúca sila spoločných politických dejín a ústavy*.“ Autor zároveň upozorňuje, že kultúrne a štátne národy nemožno od seba prísne oddeľovať (Meinecke podľa Hroch 2003: 47).

Kultúrne a politické (štátne) poňatie národa sa dnes často využíva hlavne v sociálnych vedách. Ako uvádza K. Müller (2008: 115) zjednodušene sa kultúrnemu (etnickému) poňatiu prisudzujú exkluzionistické a politickému poňatiu inkluzionistické rysy. Preto býva kultúrne poňatie považované za „zlé“ a politické za „dobré“. Pričom podľa K. Müllera (2008: 116) sa oba princípy vzájomne prekrývali a pôsobili voči sebe podporne i antagonisticky. Zároveň však takto zjednodušené delenie nie je presné, pretože ako dokazujú príklady Američanov a Čechov, aj občiansky princíp môže vykazoval exkluzionistické tendencie a kultúrny princíp inkluzionistické tendencie.

Pri predpoklade, že moderné národy vznikali transformáciou etnickej skupiny, pričom dochádzalo k premene etnickej identity v národnú identitu, vymedzuje Miroslav Hroch (1999: 19) niekoľko základných rozdielov medzi etnickou skupinou a národom. 1. Hlavným rozdielom je hierarchická štruktúra národa, ktorá odzrkadľovala ekonomický a sociálny vývoj danej oblasti. 2. Navzdory hierarchickej štruktúre boli príslušníci národa rovnoprávni občania. 3. Moderný národ žil na území, ktoré malo inštitucionalizovanú vnútornú správu a jasne vymedzené hranice. 4. Príslušníci národa mali kodifikovaný jazyk, ktorý si osvojovali v školách a zároveň bol ich materskou rečou. 5. Moderný národ sa hlásil k súboru výtvoru vyššej kultúry, ktorú považovali za špecificky svoju kultúru. 6. Vedľa všeobecného vedomia spoločného pôvodu si príslušníci národa osvojili znalosť dejín. Autor však zároveň zdôrazňuje, že niektoré charakteristiky ako napr. jazyková blízkosť, či predstava spoločného nepriateľa, boli príznačné taktiež pre etnické skupiny, ako aj skutočnosť, že niektoré hore uvedené indikátory by sa v zárodkovej podobe dali identifikovať už aj u nevládnucich etnických skupín.

1.2 Vymedzenie pojmu národnostná/etnická menšina

Pojem národnostná menšina je všeobecne zaužívaný, napriek tomu jeho definovanie nie je úplné jednoznačné. Mnohokrát býva tento nepresný pojem chápaný ako jeden

„zastrešujúci“ termín pre všetky typy etnických spoločenstiev okrem národných štátov, ktoré disponujú svojim územím. Konkrétne sa týmto pojmom zvyknú označovať malé etniká bez vlastného národného štátu, časti veľkých štátnych národov, ktoré sídlia na území iných národov, či iné špeciálne skupiny na rozhraní sociálnom a etnografickom. Samotný pojem menšina sa v západnej Európe a v USA spojuje okrem s etnickou rovinou taktiež s náboženskou, rasovou, sociálnou problematikou. K tzv. „minoritám“ bývajú zaradené taktiež skupiny s odlišnými postojmi a hodnotami ako napr. feministky, homosexuáli (Šatava 1992: 68).

Leoš Šatava (2009: 32) v tejto súvislosti rozdeľuje etnické menšiny do štyroch hlavných typov. 1. „Malé etniká“ nedisponujúce vlastným národným štátom. 2. Časti „štátnych národov“, žijúce mimo materskú zem v iných štátnych útvaroch (napr. Nemci v Dánsku, Maďari na Slovensku). 3. Etnické spoločenstvá, u ktorých chýbajú niektoré znaky „klasicky“ vyvinutých národov napr. územie, či štandardizovaný jazyk (napr. Rómovia, Židia mimo Izrael). 4. Špecifické prípady stojace medzi etnickou a etnografickou skupinou (napr. Kubušovia v Poľsku) niekedy aj zvláštne náboženské alebo sociálne skupiny (napr. Travellers v Írsku a Veľkej Británii).

Ďalšiu variantu typológie konkrétne stredoeurópskych menšín predstavuje Csaba G. Kiss (1992: 63) z troch hľadísk: 1. Početnosť a relatívna veľkosť národnostnej menšiny. 2. Priestorové, geografické umiestnenie národnostnej menšiny. 3. Charakter identity národnostnej menšiny.

Z prvého hľadiska je dôležitý absolútny počet národnostnej menšiny ako aj relatívny pomer v danom štáte. Z absolútneho hľadiska sa delia menšiny na štyri skupiny. Najväčšie sú tie, ktoré majú viac ako pol milióna členov (napr. Maďari na Slovensku) až po roztrúsené menšiny ktorých počet nedosahuje 20 tisíc (napr. Rumuni v Maďarsku). Z hľadiska relatívneho počtu sa rozlišujú tri skupiny. K najväčším sa počítajú menšiny tvoriace viac ako 10 % obyvateľstva štátu (Maďari na Slovensku), najmenšie menej ako 3% obyvateľov štátu. Z hľadiska geografického umiestnenia menšiny sa delia podľa toho, či žijú na kompaktnom území, alebo roztrúsené, či žijú v menšinových regiónoch alebo krajoch resp. multietnických regiónoch a ako ďaleko sa nachádzajú od svojho materského národa. Prípadom, kedy

menšina žije vyložene vo vysokej koncentrácii na jednom území je maďarská menšina na juhozápadnom Slovensku (blízko hranice s Maďarskom).

V štvrtej kategórii vymedzuje Csaba G. Kiss (1992: 64) menšiny so silným národným vedomím a silnou jazykovo-kultúrnou súdržnosťou s materinským národom ako napr. maďarské menšiny či napr. Srbi v Chorvátsku. Druhým typom tejto kategórie je úzka spätosť národnej a náboženskej identity, napr. u moslimských Bosniakov. K tretiemu typu patria menšiny s „neurčitou“ identitou ako napr. slovenská menšina v Maďarsku. Csaba G. Kiss (1992: 64) vysvetľuje túto neurčitú identitu menšín okolnosťami za ktorých táto menšina vznikla. Je dosť pravdepodobné, že dôvodom tejto neurčitej identity je skutočnosť, že tieto menšiny boli v čase konštituovania národa na periférii a dlhodobo žili v menšinových podmienkach.

Pri skúmaní pojmu menšina, sme sa stretli s viacerými definíciami. Jednou z nich je často používaná definícia Francesca Capotortiho, zvláštneho spolupracovníka Subkomisie pre prevenciu diskriminácie a ochranu menšín pri komisii za ľudské práva OSN z roku 1977. Capotorti definuje menšinu ako *„skupinu, početne slabšiu ako zvyšok obyvateľstva štátu, nachádzajúceho sa v nedominantnom postavení, ktorého príslušníci- občania daného štátneho útvaru majú etnické, náboženské alebo jazykové rysy, ktorými sa odlišujú od zvyšku obyvateľstva a vykazujú buď iba implicitne zmysel pre spolupatričnosť zameraný na uchovanie svojej kultúry, tradícií, náboženstva alebo jazyka“* (Jankuv 2009: 24).

Samotný pojem „menšina“ môže pôsobiť do určitej miery znevažujúco a preto sa čoraz viac v medzinárodných dokumentoch hovorí o etnických, náboženských a jazykových etnikách či skupinách. V poslednej dobe sa terminologický problém rieši orientáciou na jazykové hľadisko- tým že sa hovorí o „jazykovej menšine“, o „malých“ alebo „menej používaných/rozšírených“ jazykoch prípadne najčastejšie o „regionálnych jazykoch“.³ Kladením dôrazu na jazykový aspekt je snahou vyhnúť sa etnicite spojenej s nacionalizmom a zamerať sa predovšetkým na kultúrnu rovinu (Šatava 2009: 34).

S ďalším poňatím pojmu národnostná menšina sme sa stretli v štúdii o národnostných menšinách Dušana Kováča. *„Národnostnú menšinu možno považovať jednak za skupinu ľudí, ktorá je v danom štátnom celku etnickou menšinou, ale menšinu možno chápať aj tak, že je*

³ Ako regionálne jazyky sú v Európe označované jazykové dialekty, používané vo verejnej sfére, školstve, či v médiách. Tento termín používa taktiež Rada Európy.

to menšia časť etnicko-národného celku, ktorého väčšia časť predstavuje štátotvorný element v inom štáte“ (Kováč 1992: 71). Autor štúdie považuje menšiny chápané v zmysle menšej časti etnicko-národného celku za typické a zároveň problematické v Európe. Vysvetľuje to dvojakou identitou každého národa. V prvej rovine sa národná identita daného národa prejavuje dovnútra- národ predstavuje množinu jednotlivcov so spoločnými znakmi ako jazyk, kultúra, história a pod. V druhej rovine je národná identita chápaná vo vzťahu k iným národom. Kováč upozorňuje na skutočnosť, že národ existuje vďaka tomu, že existujú aj iné národy. To znamená, že národná identita má zmysel iba v mnohonárodnostnom svete.

Problémom sa stáva národnostná menšina s narušenou identitou, ktorá žije mimo štátny celok s jej etnicky blízkou väčšinou. Dôsledkom je vytvorenie typického menšinového komplexu, ktorý sa stupňuje do nespokojnosti ba až agresivity. Národnostné menšiny, ako samostatné etnické a kultúrno-jazykové entity vytvárajú totiž sieť vzťahov jednak v rámci daného štátu s inými etnickými skupinami a samotným väčšinovým národom. Zároveň udržiavajú vzťahy s inými etnickými skupinami mimo štát prípadne s väčšinou vlastného národného celku (Kováč 1992: 71).

Typickým príkladom takejto situácie je nemecká a maďarská menšina po prvej svetovej vojne, kedy v dôsledku novovytvorených hraníc vznikla maďarská a nemecká menšina na území Československa. Napriek ústavou zaručených jazykových, politických a kultúrnych práv odmietali novovzniknutý štát, v ktorom sa ocitli obyvatelia predtým vládnuceho národa ako národnostné menšiny. Vyhrotenie konfliktu zapríčinili Nemecko a Maďarsko podporou národnostných menšín, pričom sledovali vlastné politické ciele.⁴

⁴ V roku 1934 si Hitler zavolať predstaviteľov nemeckých menšín a žiadal ich o spoluprácu pri dosiahnutí jeho veľmocenských cieľov.

2 Teoretické prístupy medzinárodnoprávnej ochrany menšín

2.1 Partikularizmus verzus univerzalizmus

Právna ochrana národnostných menšín má svoje korene v liberálnych teóriách demokracie a dnes predstavuje neodmysliteľnú súčasť demokratických systémov. Prvé pokusy o medzinárodnoprávnu ochranu menšín sa objavili po 1. sv. vojne, pričom liberálna teória bola v túto dobu úzko spojená s nacionalizmom. Liberálny nacionalizmus, ktorý sa spočiatku presadzoval v tzv. mladých hnutiach (napr. mlado nemecké hnutie) a národných obrodeniach v zemiach strednej a východnej Európy sa prejavil hlavne po 1. svetovej vojne v konkrétnych nárokoch. Bola to predovšetkým požiadavka na garanciu sebaurčenia niektorých malých národov, ktorý zakotvoval Wilsonov 14 bodový program Spojených národov (Pospíšil 2006: 13). V povojnových mierových jednaniach a následnom usporiadaní Európy bolo snahou riešiť jednu z príčin vojnového konfliktu - garantovať spravodlivé postavenie národov a národnostných menšín. Okrem tohto právo na sebaurčenie malých národov umožnilo víťazným mocnostiam zaistiť si víťaznú prevahu v Európe (Lord 1999: 28).

S rozpadom mnohonárodnostných impérií ako napr. Rakúsko-Uhorska vznikalo mnoho národných štátov. S právom na sebaurčenie národa sa automaticky vytvárali ako vedľajší efekt práva pre národnostné menšiny, napriek tomu, že koncept sebaurčenia nevznikol preto, aby bol uplatnený voči národnostným menšinám (Lord 1999: 27). Bol tak vytvorený predpoklad pre partikularizmus práv a právnej úpravy, ktorý spočíval v ochrane vybraných štátov Európy, ktoré boli súčasťou Spoločnosti národov a takisto ochrany vybraných národnostných menšín, ktorým prislúchala špecifická ochrana a špecifické práva v rámci tzv. Versaillského systému (Pospíšil 2006:14).

Hlavnou hybnou silou sa stalo založenie Spoločnosti národov v rámci ktorej bol vypracovaný koncept medzinárodných zmlúv na ochranu práv určitých národnostných menšín. Napriek tomu neboli v rámci Spoločnosti národov prijaté žiadne všeobecné deklarácie, alebo konvencie na ochranu národnostných menšín a zároveň zakladajúca listina neobsahovala v žiadnom článku všeobecne záväzné ustanovenia na ochranu menšín. Preto uvedené právne akty zostali vo svojom pôsobení obmedzené na použitie v úzkej geografickej oblasti (Schleu 1998: 11).

Systém ochrany národnostných menšín v Spoločnosti národov sa ukázal ako neudržateľný. Veľkým problémom sa stala napr. niekoľkomiliónová nemecká národnostná menšina, ktorá bola rozptýlená do malých novovzniknutých štátov s úmyslom víťazných mocností oslabiť Nemecko (Lord 1999:30). Síce príslušníkom nemeckej národnostnej menšiny boli poskytované špecifické jazykové, kultúrne, a iné práva, ich dodržovanie nebolo jednoznačné. Problematika vzrastajúcich nárokov nemeckej národnostnej menšiny pod tlakom nacistického Nemecka viedla k zlyhaniu ochrany národnostných menšín v Spoločnosti národov a v neposlednom rade k druhej svetovej vojne. Ivan Gabal uvádza, že sa „jednalo o systém, ktorý fungoval ako súbor politických garancií jednotlivých veľmocí ručiacich za stav konkrétnych menšín. Tento multilaterálny politický systém sa nepodarilo premeniť v univerzálnu a záväznú normu medzinárodného práva“ (Gabal 1999: 33).

Túto koncepciu vystriedalo po 2. svetovej vojne presvedčenie o univerzalite ľudských práv bez ohľadu na národnostnú etnickú či rasovú príslušnosť. Vtedajší menšinový režim Spoločnosti národov vystriedal nový mechanizmus univerzálnych noriem a vytvorenie Organizácie spojených národov. Ochrana príslušníka národnostnej, prípadne inej menšiny bola redukovaná na nediskrimináciu a rešpekt voči jednotlivcovi hlásajúceho sa k určitej národnostnej, rasovej, etnickej či náboženskej menšine. Čo v praxi znamenalo negatívne vymedzenie ochrany- bola zabezpečená nediskriminácia, nie však rozvoj identity príslušníkov minorít. Ďalším pilierom tohto konceptu predstavovalo rešpektovanie zvrchovanosti štátov a ich územnej celistvosti.⁵

Kritika tohto poňatia vyvstávajúca zo samotnej liberálnej⁶ teórie demokracie viedla v 90. rokoch k prehodnoteniu zásad o univerzálnosti individuálnych ľudských práv národnostných menšín. Zmena v medzinárodnoprávných normách od pasívnej (negatívnej) ochrany v podobe nediskriminácie až k vytváraniu sofistikovaných katalógov práv príslušníkov menšín

⁵ Táto zásada podporujúca skôr metódy národnej asimilácie než kultúrnej integrácie bola obsiahnutá vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv prijatej v roku 1948. Napriek snahám Subkomisie pre ochranu národnostných menšín bola požiadavka zakotvenia ochrany národnostných menšín v deklarácii Valným zhromaždením zamietnutá. Menších ústupkov v oblasti ochrany minorít bolo dosiahnuto až v roku 1966 vďaka úsiliu Subkomisie pre ľudské práva, vznikom 27. čl Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (MPOPP), ktorý dnes platí ako centrálna norma medzinárodnoprávnej ochrany národnostných menšín (Schleu 1998: 25).

⁶ Ortodoxný liberalizmus neuznáva skupinové právo práve preto, že ľudskosť (spočívajúca v rozume, slobodnej vôli), ktorá dáva ľuďom rovnosť a štát ju má akceptovať, je podľa liberalizmu jednotlivcovi daná ako prirodzená vlastnosť (daná pri narodení). Identita rozumného a slobodného jednotlivca tak predchádza príslušnosti človeka k sociálnej skupine (Barša 1999: 76).

jasne svedčí o revízii liberálnej teórie na základe prenikania multikultúrnych myšlienok. Medzinárodné spoločenstvo tak musí zabezpečovať nediskrimináciu a občiansku rovnosť jednotlivcov a zároveň akceptovať skutočnosť, že vystupujú ako *„členovia a príslušníci kultúrnych a národnostných komunit, ktorým prináležia pozitívne vymedzené práva“* (Pospíšil 2006: 26).

Hodnoty liberálnej demokracie ako individuálna sloboda, rovnosť, solidarita zabezpečujú v demokratickej spoločnosti vytváranie názorovo odlišných skupín (väčších a menších). Švajčiarsky teoretik Matteo Gianni tieto skupiny rozlišuje na „vyjednávateľné“ a „nevyjednávateľné“, ako sú napr. skupiny na základe etnickej alebo rasovej príslušnosti. *„Vyjednávateľné identity sú postavené na presadzovaní zvláštnych, zvolených a preto potenciálne premenlivých záujmov, zatiaľ čo nevyjednávateľné identity sú založené na príslušnosti ku kultúrnemu spoločenstvu“* (Barša 1999: 15). M. Gianni (1997: 132) zároveň uvádza, že *„členovia určitej spoločnosti ponímajú svoju identitu do značnej miery ako predurčenú komunitou, ku ktorej patria, a preto je pre jednotlivca veľmi ťažké politicky vyjednávať o hodnotách, ktoré vytvárajú ich identitu.“*

A. Pizzorno tvrdí, že s vyjednávateľnými skupinami sa jednotlivec identifikuje, ale tieto postoje netvoria jadro jeho osobnosti a je ochotný sa ich kedykoľvek vzdať, prípadne uzavrieť kompromis. Kým pre nevyjednávateľné skupiny platí, že ich postavenie je dané výhradne identitou. Jedná sa napr. o etnické skupiny. Fungovanie klasickej liberálnej demokracie je teda založené na vzájomnej koexistencii tzv. názorových menších a názorových väčších (vyjednávateľných skupín) v rozhodovacích procedúrach, kedy dochádza k striedaniu väčšiny a menšiny pri moci. Naopak nevyjednávateľné skupiny nemajú možnosť v rozhodovacích procedúrach stať sa väčšinou. Klasická liberálna teória tak rozlišuje medzi riešiteľnými konfliktami (v rámci vyjednávateľných skupín) a nežiaducimi konfliktami spočívajúcich vo vzájomnom uznaní jednotlivých skupín v spoločnosti, ktoré nedokáže vyriešiť. Preto je podľa klasickej demokracie nutné vytvoriť entitu v ktorej budú členovia mať rovnakú identitu, aby sa predišlo nevyriešiteľným sporom o uznanie (Pospíšil 2006: 16).

2.2 Komunitarizmus

Na problém liberálnej demokracie spočívajúci v neschopnosti riešenia konfliktov týkajúcich sa uznania v spoločnosti poukázali v druhej polovici 20. storočia komunitaristi, ktorí odmietali ďalej súhlasiť s univerzalistickým racionalizmom a idealizmom, na ktorom je založená liberálna demokracia a ideológia ľudských práv. Presadzovali myšlienku, že postavenie jednotlivca je dané komunitou. *„Proti historicky a kultúrne podmienenej a vlastne partikulárnej spoločenskej prirodzenosti, ktorú jednotlivec získava socializáciou a príslušnosťou k určitej spoločenskej komunite stojí večná a univerzálna prirodzenosť človeka ako príslušníka ľudského rodu“* (Pospíšil 2006: 26).⁷

Predstaviteľ komunitaristického prúdu Charles Taylor na základe interpretácie sporu medzi anglofónnou Kanadou a Quebecom stavia komunitaristickú a multikultúrnú koncepciu do rozporu s tradičnou liberálnou koncepciou základných práv. Podľa Charlesa Taylora moderná liberálna spoločnosť vníma ľudí ako univerzálne rovnakých (klasická liberálna teória). Na druhej strane však stojí ideál uznania ľudí a ich skupín ako partikulárne odlišných (Pospíšil 2006: 28). Skutočnosť, že skupinové a individuálne práva sú v rozpore, nás podľa Taylora v určitých momentoch núti hľadať kompromis medzi týmito dvoma pólmi. Taylor vidí ideál vo všeľudskej rovnosti, ktorý je doplnený (vyvážený) ideálom autentického uskutočnenia individuálnych a skupinových diferencií, ktorú zhrňuje pod pojmom „etika authenticity“ (Barša 1999: 70). Prekonanie tohto dilematu medzi univerzalizmom a partikularizmom vidí komunitarista Gianni v poňatí občianstva ako politického, univerzálneho a zároveň etnického a partikulárneho, ktoré by zabezpečovalo ochranu príslušníkom etnických skupín (Gianni 1997: 133).

⁷ Základný rozdiel medzi týmito smermi spočíva v tom, že liberálna teória vychádza z „prednosti jednotlivca pred celkom“, zatiaľ čo komunitaristi predpokladajú povahu jednotlivca za „danú spoločnosťou“, ďalej liberálna teória uprednostňuje „jástvo“ pred celkom, kým podľa komunitaristov jednotlivec môže naplňovať svoje „jástvo“ a individuálne šťastie iba za predpokladu, že sa zladuje s kolektívnou identitou a kolektívnym dobrom (Pospíšil 2006: 26).

2.3 Revizionistický liberalizmus

Kritikou univerzalizmu kultúrne homogénnych národných štátov a zároveň uznávaním hodnôt liberalizmu ako slobody, rovnosti a solidarity sa vyznačuje revizionistický liberalizmus, ktorého hlavnými predstaviteľmi sú W. Kymlicka či J. Habermas.

W. Kymlicka odmieta koncepciu Charlesa Taylora o vzájomnom vyvažovaní individuálnej slobody a kolektívneho dobra. Jeho teória sa snaží prekonať rozpor medzi liberálnym individualizmom a komunitaristickým holismom a poukazuje na vzájomnú zlučiteľnosť poňatia univerzálnych ľudských práv s diferencovanými právami príslušníkov národnostných menšín (Barša 1999: 75). W. Kymlicka chápe skupinovú príslušnosť ako základnú podmienku individuálnej slobody, pretože *„zvláštna kultúra vytvára jednotlivcovi základné prostredie, nástroje a ciele jeho individuálnej slobody a zároveň je verejný rešpekt k nej nevyhnutnou podmienkou jeho sebaúcty a skutočného naplňovania jeho individualít“* (Pospíšil 1999: 29). Podľa W. Kymlicka je ľudskosť vrodená každému jedincovi ako určitý potenciál, ktorý sa rozvíja vďaka tomu, že človek je súčasťou určitej kultúry. Kultúrna identita predstavuje nevyhnutnú podmienku na individuálny rozvoj jednotlivca, pretože na jednej strane podnecuje jeho individuálne slobodné jednanie a zároveň mu poskytuje časť jeho identity (Kymlicka 1995:52). Z daného vyplýva, že univerzalizmus v oblasti práv je nutný pre vznik špecifických práv a naopak.

W. Kymlicka na rozdiel od komunitaristov a J. Habermasa zastáva názor, že príslušnosť k modernému národu so sebou nenesie zvláštnu etickú orientáciu, čím chce zachovať tézu o etickej neutralite štátu.⁸ Zároveň sa domnieva, že príslušníci jedného národa nemusia zdieľať rovnaké predstavy o dobre. Iný pohľad zastáva J. Habermas: *„liberálny národný štát je nutne spojený s určitými predstavami o spoločnom dobre. Vedľa univerzálnych morálnych princípov, teda vždy vstupujú do zákonodarného procesu aj partikulárne etické účely.“* To znamená, že presadzovanie všeobecných princípov, je vždy spojené so sledovaním zvláštnych cieľov (Barša 1999: 86).

3 Alternatívy integrácie národnostných menšín

3.1 Modely integrácie národnostných menšín

V európskom kontexte boli až donedávna za národnostné menšiny považované etnické skupiny žijúce mimo územia materského štátu, tvoriace minoritu na obývanom území. V týchto multikultúrnych spoločnostiach tak vznikali podnety na prijatie legislatívy, ktorá by upravovala vzťah väčšiny a menšiny. Táto problematika sa stala aktuálnou predovšetkým v druhej polovici 20. storočia, kedy prevažne vyspelá západná Európa zaznamenala prudký nárast pracovnej migrácie. K tzv. „starým“ etnickým menšinám, ktoré na území európskych štátov pobývali ako minority pribudli nové etnické skupiny (Mareš 2004: 8).⁹ Spočiatku sa predpokladalo, že sa jedná iba o dočasné usadenie prisťahovalcov, ale postupom času sa ukázalo, že emigranti sa usadzujú v hostiteľských zemiach natrvalo, čo si vyžiadalo otázku, ako začleniť do industriálnych spoločností tieto komunity. Postoje jednotlivých štátov k danej problematike sa líšia.

Problémom sa javí skutočnosť, že etnické minority vo väčšine prípadov udržiavajú intenzívne kontakty s krajinou ich pôvodu, čo sťažuje ich integráciu a zároveň podpora ich kultúrnej odlišnosti môže viesť k destabilizácii národného štátu. Zároveň sa naskytuje otázka, či by nové etnické skupiny mali mať rovnaké privilégia (právo na vzdelanie v rodnom jazyku, používanie rodného jazyka na úradoch) ako staré národnostné menšiny. Odpoveď na otázku, ako sa vysporiadať s príslušníkmi minorít prinášajú dva protipólné koncepty- národná asimilácia v podobe xenofóbneho asimilacionizmu a uznanie kultúrnych odlišností v podobe multikulturalizmu (Barša 1999: 214). V praxi dominujú tri ideálne typové modely integrácie menšín: prechodná diferencovaná inkorporácia (nemecký model), asimilacionizmus (francúzsky model) a hierarchický kultúrny pluralizmus (britský model).

⁹ Britský sociológ John Rex uvádza, že cieľom týchto komunít nie je väčšinou trvalé usadenie v určitej zemi, ako je typické pre „staré“ etnické menšiny, ktoré sú v Európe chápané ako „pokrvne a kultúrne vymedzené skupiny s privilegovaným vzťahom k určitej zemi.“ Jedným z hlavných motívov sťahovania týchto etník je ekonomický faktor a nejedná sa vo väčšine prípadov o teritoriálne- nacionalistickú orientáciu (Barša 2004: 214).

3.1.1 Diferencovaná inkorporácia (nemecký model)

Model diferencovanej inkorporácie na integráciu prisťahovalcov je zaužívaný v Nemecku. Ako sme uviedli v prvej kapitole venovanej vymedzeniu pojmu národ, v Nemecku sa pojem národ „Volk“ odvodzoval od etnického pôvodu. Z tejto skutočnosti vychádza i model diferencovanej inkorporácie, ktorý by sa dal charakterizovať aj ako segregačný, pretože nemecké občianstvo je prisudzované len človeku, v ktorom „koluje nemecká krv“ teda na princípe jus sanguinis (Skořepa 2000: 222). Síce garantuje základné ľudské a sociálne práva, ale s cieľom minimálnej¹⁰ integrácie do spoločnosti. Nejedná sa však o plnohodnotnú integráciu, jej účelom je naopak utvrdzovať rozdiely medzi minoritou a majoritou v hostiteľskej zemi. Základným konceptom celého modelu je nemožnosť úplného začlenenia tzv. alochtonných prisťahovaleckých skupín.

Inak sa zaobchádza s príslušníkmi autochtonných (pôvodne usadených¹¹ na území Nemecka), ktorí majú automaticky nárok na získanie občianstva. Určujúcim kritériom je štátna príslušnosť jednotlivca (Pospíšil 2006: 32). Rozlišuje sa medzi príslušníkom tradičných menšín ako napr. dánska menšina či fríska a nových menšín. Nové menšiny sú označované ako „Gastarbeiter“,¹² čím je naznačené, že sú cudzincami, o ktorých sa predpokladá, že sa vrátia naspäť do svojej domoviny.

Tento model sa postupom času ukázal ako nedostačujúci, nakoľko predpoklad, že dočasní prisťahovalci sa navrátia do krajiny svojho pôvodu sa nenaplnil.

Môžeme konštatovať, že Slovenská republika sa z hľadiska etnického poňatia národa prikláňa k modelu diferencovanej inkorporácie. Nasvedčuje tomu i Slovenská ústava, ktorá bola kritizovaná kvôli údajnej marginalizácii etnických a národnostných menšín, pretože sa jej preambula odkazuje na etnicky špecifikovaný slovenský národ, jeho kultúrne dedičstvo a politické dejiny (Přibáň 2007: 188).

¹⁰ Príslušníci týchto minorít majú sťaženú možnosť získať občianstvo v Nemecku a s ním súvisiace politické a občianske práva.

¹¹ Tieto národnostné menšiny nemeckého pôvodu sú považované za „deti“ jednej pokrvnej kultúrnej rodiny „ein deutsches Volk“

¹² Hostujúci pracovník

3.1.2 Asimilacionizmus (francúzsky model)

Francúzsky asimilacionistický model, ktorý má svoje korene vo francúzskom ponímaní národa podľa občianskeho princípu, umožňuje na základe „práva zemi“ ius solis každému prisťahovalcovi stať sa plnohodnotným občanom (Mareš 2004: 15). Nutnou podmienkou tejto občiansko-politickej integrácie je kultúrna asimilácia. Kultúrne skupinová odlišnosť je tolerovaná iba v rámci súkromnej sféry, verejné inštitúcie naopak nepodporujú rozvoj etnických identít. Spočiatku celkom fungujúca politika zaznamenáva v posledných desaťročiach čoraz väčšie problémy. Jedným z príkladov sú „aféry šatiek“, ktoré svedčia o probléme asimilácie zo vzdialenejších oblastí. Tento model nepočítal s masívnym prisťahovalectvom a preto sa ukázal ako nedostačujúci.

Pozoruhodným prípadom v tejto problematike je Austrália, ktorá za posledných štyridsať rokov prešla obrovskými premenami od segregačného štátu uplatňujúceho politiku bielej Austrálie v 60 rokoch, reagujúceho na masívny príliv prisťahovalcov z Európy a Latinskej Ameriky až k multikulturalizmu v posledných desaťročiach.¹³ Austrália zaznamenala doposiaľ veľký pokrok smerom k vybudovaniu národa, ktorý by zaručoval právo a rovnosť všetkým občanom. Jednou z hlavných prekážok upevňovania multikulturalizmu je ešte stále nedosiahnutý mier medzi domorodými obyvateľmi Austrálie a ostatnými obyvateľmi (Skořepa 2000: 224). Hynek Skořepa (2000: 225) sa domnieva, že na rozdiel od Nemecka a Francúzska je pre Austráliu jednoduchšie stať sa multikultúrnou spoločnosťou, pretože je tak vo veľkej miere zviazaná „*dejinným chápaním svojej národnej identity a svojho štátu.*“

3.1.3 Hierarchický kultúrny pluralizmus (britský model)

Tento model akceptuje skutočnosť, že spoločnosť je zložená z rôznych kultúrne, národnostne či etnicky odlišných skupín. Zároveň však predpokladá sociálne- ekonomicko-politickú nerovnosť ich príslušníkov. Jednotlivcom daných kultúr prináležia určité práva, podmienkou však ostáva nadradenosť väčšinovej kultúry (Pospíšil 2006: 33). Model hierarchického pluralizmu bol využívaný Spojeným kráľovstvom počas kolonizácie. Britská koloniálna politika na rozdiel od francúzskeho centralizmu podporovala regióny formou decentralizácie

¹³ Hlavnými dôvodmi neudržateľnosti asimilačnej politiky boli: 1.: izolovanosť a nezamestnanosť prisťahovalcov, 2.: odklon od politiky bielej Austrálie, ktorý v roku 1966 viedol k masovému prílivu islamských prisťahovalcov, čo znemožňovalo asimiláciu 3.: niektoré veľké komunity začali byť uznávané ako politicky dôležité (Skořepa 2000: 223).

a regionalizmu, pričom britská kultúra si ponechávala nadradené postavenie. Ako uvádza Barša (1999: 221-222) je aplikovateľný taktiež počas dekolonizácie, keď si niektorá zo skupín vybojovala lepšiu pozíciu. Koncom 60. rokov v Spojenom kráľovstve silneli hlasy najmä z labouristických kruhov na presadzovanie skupinovej diferenciácie s dôrazom na individuálnu rovnosť. V tejto premene hierarchického konzervatívneho pluralizmu na rovnostársky pluralizmus¹⁴ má korene európsky multikulturalizmus. Spoločným znakom britského hierarchického pluralizmu a zmieňovaného modelu asimilacionizmu, typického pre Francúzsko, je skutočnosť, že spájajú skupinovú diferenciáciu s nerovnosťou ľudí. Prvý model ako sme spomínali diferenciáciu podporuje, druhý sa ju snaží potlačiť asimiláciou jednotlivcov.¹⁵

3.2 Typológia integrácie menšín

Teóriu integrácie, ktorá je zameraná predovšetkým na integráciu prisťahovaleckých skupín s výnimkou Európy, je podľa rakúskeho sociológa R. Bauböcka možno aplikovať taktiež na európske spoločnosti, ktoré sú sociálne a kultúrne fragmentované. Integráciu menšín je možno skúmať z kultúrnej, sociálno- ekonomickej a občiansko-politickej roviny (Barša 1999: 231).

3.2.1 Kultúrna rovina integrácie

Na kultúrnej rovine rozlišuje Barša (1999: 231) tri typy integrácie- asimiláciu, taviaci kotlík a kultúrny pluralizmus ako aj jeho silnejšiu variantu multikulturalizmus. Ďalej uvádza, že *asimilačná integrácia*, ktorá v Európe prevládala počas budovania národných štátov, je charakteristická splynutím a úplným prispôbením sa menšiny väčšine. Základnou podmienkou je, že menšina opustí svoje hodnoty a zvyky, ktorými sa vyčleňovala od majoritnej časti. V prípade *taviaceho kotlíku* sa jedná o splynutie menšiny spolu s väčšinou, pričom dochádza k obohateniu väčšiny kultúrnymi znakmi menšiny. Za kultúrne pluralistickú

¹⁴ Rovnostársky pluralizmus s rešpektom k individuálnej rovnosti príslušníkov všetkých skupín a zároveň uznávaní kultúrno-skupinovej rôznorodosti je typický pre Holandsko, Švédsko a Spojené kráľovstvo

¹⁵ Liberálny multikulturalizmus odmieta spoločné východisko oboch smerov a to predpoklad spojitosti skupinovej diferenciácie s nerovnosťou. Pozitívne je spojenie „konzervatívneho rešpektu k odlišnosti s liberálnym dôrazom na rovnosť“. Multikulturalizmus tak leží v mieste pretnutia dvoch protikladných doktrín“ (Barša 1999: 223).

integráciu považuje Barša prípady integrácie, keď si menšina zachová svoju kultúrnu odlišnosť a súdržnosť pričom z ekonomického a politického hľadiska sa plne integruje do väčšinovej spoločnosti. Najvyšší stupeň integrácie predstavuje multikulturalizmus, kedy je skupinová mnohosť považovaná za žiaducu. Ako cieľ multikulturalizmu vytyčuje P. Barša nie segregáciu určitých skupín, ale ich integráciu do spoločnosti.

Rakúsky sociológ R. Bauböck (1995: 42), ktorý je kritikom asimilacionizmu, vymedzil 5 kategórií integrácie menšiny v kultúrnej rovine na základe postojov, ktoré väčšina zaujme voči menšine- rasistický a kultúrny segregacionizmus, rasistický paradox, liberálny asimilacionizmus, liberálny pluralizmus. Tieto postoje odpovedajú na otázku, či sú menšiny podľa názoru väčšinovej spoločnosti schopné asimilácie, či spoločnosť asimiláciu po nich vyžaduje, prípadne či je ochotná ich prijať za svojich členov. Prvou kategóriou je segregacionizmus, ktorý autor ďalej člení na rasistický a kultúrny. Základným znakom tohto typu je separovanie určitej skupiny väčšinou spoločnosti z dôvodu jej odlišnosti. Segregácia môže byť vyvolaná zvnútra marginalizovanej skupiny, keď je na menšinu vyvíjaný tlak zo strany väčšiny aby sa asimilovala proti jej vôli. Prípadne k segregácii môže dôjsť pod tlakom väčšiny, ktorá odmieta asimiláciu menšiny do väčšinovej časti spoločnosti. Bauböck (1995: 43) upozorňuje na rozdiel medzi rasistickým a kultúrnym segregacionizmom, ktorý spočíva v tom, či sú rozdielne rysy telesne dané alebo kultúrne vytvorené. Rasistický paradox je podľa Rainera Bauböcka prípad, keď je menšina považovaná za neschopnú asimilácie, ale zároveň je „donútená“ tak urobiť. Tento na prvý pohľad nezmyselný postoj autor vysvetľuje tak, že nároky na asimiláciu sa stále stupňujú, čo oddaľuje menšinovej skupine asimilovať sa. Ako príklad autor uvádza európskych Židov, ktorí boli po svojej emancipácii asimilovaní a prijatí, ale následne potom vylúčení zo spoločnosti ako neasimilovatelní. Liberálny asimilacionizmus a liberálny pluralizmus udáva ako typy obhajované v tradičných demokraciách. Liberálny asimilacionizmus predpokladá, že stavovsky, etnicky, rasovo, či pohlavne založený útlak bude potlačený, keď budú skupiny vzniknuté na základe týchto odlišností rozpustené v spoločnej identite a diferenciácia stratí akúkoľvek relevanciu pre sociálno-ekonomické a politické postavenie človeka (Bauböck: 1995 podľa Barša 232-234).

Liberálny pluralizmus (jeho silnejšia varianta je multikulturalizmus) pomáha menšinám udržiavať a rozvíjať vzťah k svojej pôvodnej kultúre a zároveň umožňuje jednotlivcovi slobodné rozhodovanie. Základnou podmienkou je umožnenie kultúrnym skupinám rozvíjať

svoju svojbytnosť za predpokladu rešpektovania ústavných slobôd a práv všetkých občanov. V prípade, že uvedené podmienky prijme aj väčšinová spoločnosť, potom je možno hovoriť o pluralistickej kultúrnej integrácii ako o „vzájomnom prijatí kultúrnej diferenciácie a zdieľaných demokratických noriem.“ Podľa Bauböcka predpokladom tejto multikultúrnej integrácie je existencia dvoch kolektívnych identít a to identity etnicko-kultúrnej a spoločnej identity občiansko-politickej. Tým je zabezpečený slobodný vzťah jednotlivca k jeho pôvodu a kultúre. Autor zdôrazňuje, že pri vyrovnaní postavenia menšinových a väčšinových skupín nestačí vykázať ich odlišnosti do súkromnej sféry, ale je nutné verejné uznanie ich odlišnosti vrátane poskytnutia úmernej časti verejných zdrojov na udržanie ich identity a rozvoja. Na to je však potrebná čiastočná asimilácia príslušníkov menšín do majoritnej spoločnosti a to predovšetkým prostredníctvom spoločného jazyka, vzdelania, ako základných predpokladov pre sociálno-ekonomickú a občiansko-politickú integráciu (Bauböck: 1995 podľa Barša 1999 233-234).

3.2.2 Sociálno-ekonomická rovina integrácie

Sociálno-ekonomická integrácia predstavuje rozmiestnenie etnicko-kultúrnych skupín v základných sociálnych pozíciách v danej spoločnosti. Určuje sa tzv. „index segregácie“, ktorý porovnáva proporčné zastúpenie menšinovej skupiny vo všetkých relevantných pozíciách s týmto zastúpením u väčšiny. V tomto prípade sa jedná o vertikálnu osu segregácie, zahrňujúcu oblasti ako trh práce, kvalifikáciu, vzdelanie či zdravotnú starostlivosť. Bauböck vertikálnu osu segregácie dopĺňa o horizontálnu osu segregácie, ktorá zohľadňuje koncentráciu sídiel a inštitúcií, čiže geograficky rozmiestnených obydľí, škôl, firiem, a iných inštitúcií. Horizontálna a vertikálna segregácia, sú zvyčajne úzko prepojené (Barša 1999: 235).

Pavol Barša (1999: 235) uvádza, že sociálno-ekonomická integrácia môže byť buď úplná t.j. asimilácia alebo čiastočná. Tzv. ekonomická asimilácia nastane vtedy, *„keď nie je zistená korelácia medzi etnicko-kultúrnym pôvodom a sociálno-ekonomickým postavením.“* Ak predstavitelia menšín majú horšie ekonomické a sociálne šance, jedná sa o čiastočnú integráciu. Extrémnym prípadom je ekonomická segregácia, kedy príslušníci menšín nemajú zastúpenie vo vyšších príjmových kategóriách.

3.2.3 Občiansko-politická rovina integrácie

Jednou z foriem občiansko-politickej integrácie je politická asimilácia, ktorá znamená rovnosť šancí pri získaní zamestnania v štátnej správe alebo pri uchádzaní sa o politické posty. Kandidáti sú vyberaní nezávisle na svojom pôvode a „*daná menšina obsadzuje posty úmerne svojmu početnému pomeru v rámci celkového počtu obyvateľov.*“ Druhou formou je *akomodácia*, pri ktorej sociálne hnutia, nevládne organizácie, orgány štátnej správy, politické strany, vláda sa pri obsadzovaní postov zámerne snažia obsadzovať jednotlivé posty príslušníkmi menšín, v snahe zabrániť segregácii. Anthony Birch (1989) rozširuje uvedenú typológiu občiansko-politickej integrácie o dve záporné alternatívy. Jednou z nich je politická kontrola menšiny väčšinou- *politická segregácia* menšiny. Druhou formou je *etnický konflikt*, v ktorý môže vyústiť práve sociálno-ekonomická a kultúrna segregácia. Tomuto konfliktu predchádza vzájomné odcudzenie menšiny a väčšiny, pretože sa menšinová skupina cíti byť diskriminovaná (Barša 1999: 239).

Trojúrovňová typológia integrácie

Integrácia kultúrna

Asimilácia
Taviaci kotlík
Kultúrny pluralizmus
Multikulturalizmus
Kultúrna segregácia

Záporná alternatíva

Integrácia sociálno-ekonomická

Úplná (asimilácia)
Čiastočná (asimilácia)
Ekonomická segregácia

Záporná alternatíva

Integrácia občiansko-politická

Asimilácia
Akomodácia (neformálna/formalizovaná)
Kontrola väčšinou (politická segregácia)
Etnicko- kultúrny konflikt

Záporné alternatívy

Zdroj: Barša 1999: 240

4 Historický kontext vzťahov slovenskej majority a maďarskej minority

4.1 Maďarská menšina v ČSR po prvej svetovej vojne

Porážka Rakúsko-Uhorska v prvej svetovej vojne viedla k vytvoreniu „národných štátov“, jedným z nich bola aj Československá republika. Rozhodujúcim aktom bolo podpísanie Trianonskej dohody¹⁶ vo Versailles, ktorá stanovila hranice maďarského štátu. Podpis Trianonskej dohody predstavoval a dodnes vyvoláva pocit nespravodlivosti a poníženia Maďarov, ktorým bolo na základe tohto dokumentu odňaté takmer dve tretiny územia a takmer tri milióny obyvateľov sa stali súčasťou novovzniknutých štátov.

Nové vytýčenie hraníc podľa Trianonskej dohody znamenalo pre maďarských obyvateľov novovzniknutej Československej republiky podstatnú zmenu. Časť niekdajšieho v Uhorsku vládnuceho národa sa odrazu ocitla ako národnostná menšina, ktorá musela prijať novú menšinovú identitu. Väčšina obyvateľov južných pohraničných oblastí Československa považovala rozhodnutie o zmene hraníc za ujmu.

Príslušníci maďarskej menšiny obývali súvislé územie popri južnej hranici Československa, pričom v niektorých oblastiach predstavovali až 80 %. (napr. Dunajská Streda). Pri prvom sčítaní v roku 1921 tvorili 21,7 % obyvateľstva, zatiaľ čo v druhom sčítaní v roku 1930 sa k maďarskej národnosti prihlásilo 17,6 %. Pokles počtu Maďarov sa nevysvetľuje ako dôsledok asimilácie či manipulácie so štatistickými údajmi, ale ako návrat k slovenskej národnosti predtým pomaďarčených obyvateľov (Očovský 1992: 83).¹⁷

Československá republika bola v národnostnej politike viazaná medzinárodnými zmluvami, ktoré boli pod kontrolou Spoločnosti národov. Povinnosti vyplývajúce zo Saint-germainskej zmluvy, týkajúcej sa národnostných menšín ČSR implementovala v Ústave z roku 1920.

Súčasťou bol aj jazykový zákon (zák. 122/1920 Sb), ktorý umožňoval používať jazyk

¹⁶ Zmluva bola podpísaná 4.6.1920. vo Versailles. Československu bolo Maďarsko nútené odstúpiť Slovensko a Podkarpatskú Rus, Rumunsku Sedmihradsko, Juhosláviu, časť Banátu a tzv. uhorské Prímorsko a Chorvátsko-Slovinsko. Celkovo tak stratilo 70 % územia a 60 % obyvateľov (Veselý 2002: 86).

¹⁷ V prvom sčítaní sa zisťovala národnosť (nie materinský jazyk) ako subjektívne národne povedomie zatiaľ čo v druhom sčítaní sa národnosť určovala na základe materinského jazyka. V tomto sčítaní bola taktiež prvýkrát vyčlenená aj rómska a židovská národnosť, zároveň sa presadzovala jednotná československá národnosť. Snahou tejto koncepcie bolo dosiahnutie vyššieho podielu štátotvorného národa (Čechov a Slovákov) (Očovský 1992: 83).

národnostnej menšiny v obciach, kde žilo nad 20 % príslušníkov národnostných menšín (Šutaj, Šutajová 2006: 10). Československá vláda vytvorila pre národnostné menšiny pomerne dobré podmienky, ktoré menšinám ústavne zaručovali okrem jazykových, taktiež kultúrne a politické práva. V prvej Československej republike bolo v roku 1926 695 škôl s maďarským vyučovacím jazykom, okrem toho vyše 400 maďarských kultúrnych spolkov (Fábry 1998: 9). Z hľadiska politických práv bolo príslušníkom maďarskej menšiny umožnené voliť svojich zástupcov do parlamentu prostredníctvom vlastných politických strán. Najsilnejšie strany boli Krajinská kresťansko-socialistická strana a Maďarská národná strana¹⁸, ktoré v spoločnej koalícii v roku 1925 zaznamenali výrazný úspech, keď získali 10 poslaneckých a 6 senátorských miest v Národnom zhromaždení. V roku 1936 sa tieto strany zlúčili pod názvom Zjednotená krajinská kresťansko- socialistická a maďarská národná strana¹⁹, ktorej vedúcou postavou sa stal János Esterházy. V jej programe dominovala požiadavka na pričlenenie pohraničného územia s dominujúcim maďarským etnikom k Maďarsku.

Dve najpočetnejšie menšiny Nemci a Maďari odmietali pomerne veľké práva, rovnako ako odmietali nový štát, v ktorom sa ocitli ako národnostná menšina. Nedá sa však prehliadnuť skutočnosť, že sa menšinovou politikou nepodarilo zastaviť to, aby menšiny nepocítovali diskrimináciu a to hlavne v hospodárskej a sociálnej sfére. Nespokojnosť týchto národnostných menšín vystupňovala ich podpora národnými štátmi Nemecka a Maďarska, s cieľom využitia národnostnej menšiny na hospodárske a politické ciele materskej krajiny (Kováč 1992: 72). Pravdou však je, že maďarská vládna politika proklamujúca ochranu maďarskej menšiny na území ČSR bola len zámienka. Hlavnou snahou bolo obnovenie predvojnových hraníc (Deák 1988: 101).

4.2 Maďarská menšina v Slovenskom štáte (1939-1945)

Dňa 2.11.1938 bolo Viedenskou arbitrážou ukončené jednanie o maďarsko-slovenskej hranici, pričom bolo rozhodnuté, že Československo odstúpi Maďarsku značnú časť územia

¹⁸ Krajinská kresťansko-socialistická strana zastupovala rôzne sociálne vrstvy a etniká, zatiaľ čo Maďarská národná strana bola nacionalistická. (Šutaj, Šutajová 2006: 12).

¹⁹ Predsedom Zjednotenej krajinskej kresťansko- socialistickej a maďarskej národnej strany bol A. Jaross, výkonným predsedom bol J. Esterházy. V jej programe dominovala požiadavka na pričlenenie pohraničného územia s dominujúcim maďarským etnikom k Maďarsku. (Tamtiež: 12).

južného a východného Slovenska a juhozápadnú časť Podkarpatskej Rusi, ktoré získalo v roku 1920 Trianonskou zmluvou. Ďalším dôsledkom expanzívnej politiky Nemecka bol rozpad ČSR a vznik samostatného Slovenského štátu- nemeckého satelitu v marci 1939. Podľa Ústavného zákona č. 185 o Ústave Slovenskej republiky²⁰ bolo územie štátu jednotné a nedeliteľné a zároveň v rámci posilnenia slovenskej majority ústava kodifikovala princíp kresťanského národného štátu. Napriek tomu, že ústava garantovala pomerne vysoký štandard úpravy postavenia menšín, v praxi zákonné normy neboli v nedemokratickom Slovenskom štáte²¹ dodržiavané. Najlepšie postavenie v tomto období zaujala nemecká menšina, ktorá disponovala privilegovanými právami. Českí občania boli zo štátu prevažne vysťahovaní, Rusíni a Ukrajinci asimilovaní a osud Rómov a Židov bol spečatený likvidáciou.²² Väčšina maďarskej menšiny sa po revízii hraníc stala súčasťou Maďarska. Na Slovensku zostala asi 65 tisícová menšina (Pekár 2005: 60).

Maďarskú menšinu zastupovala na Slovensku Maďarská strana, ktorej hlavným predstaviteľom a zároveň jediným poslancom bol János Esterházy. Oficiálny program tejto strany bol vzhľadom k charakteru republiky zameraný predovšetkým na kultúrnu problematiku (školstvo, spolky, jazykové práva). Rovnako sťažená situácia ako v politike sa dotýkala jazykových práv, či národnostného školstva, ktoré bolo predmetom legislatívnej úpravy Slovenského štátu. Tlač a rozhlasové vysielanie boli cenzurované a v obmedzenej miere zachované aj počas tohto obdobia.

4.3 Maďarská menšina v Československu v povojnovom období

V obnovennej Československej republike prevládalo povedomie kolektívnej viny Maďarov a Nemcov, ktorí boli obviňovaní z toho, že zapríčinili rozpad spoločného štátu Čechov a Slovákov. Medzníkom v československo-maďarských vzťahoch v povojnovom období bolo uzavretie Dohody o prímerí s Maďarskom v januári 1945, ktorá zaručila obnovu slovensko-maďarských hraníc z predmníchovského obdobia, zaviazala Maďarsko k uhradeniu vojnových škôd a v neposlednom rade nariaďovala odchod maďarských úradníkov a vojakov, ktorí prišli na územie južného Slovenska po Viedenskej arbitráži. V tejto súvislosti dochádzalo

²⁰ Ústavný zákon bol prijatý 21. júla 1938

²¹ Oficiálny názov Slovenského štátu sa po prijatí ústavy zmenil na Slovenská republika

²² Nemecká menšina mala pri úrade predsedu vlády špeciálny orgán Štátny sekretariát pre záležitosti nemeckej národnostnej skupiny na Slovensku

k zoštátneniu školstva a školskí zamestnanci sa stávali štátnymi zamestnancami. Sprievodným efektom riešenia maďarskej otázky bolo postupné pozastavenie výučby na maďarských školách²³ (Šutaj, Šutajová 2006:14).

Československá exilová vláda v Londýne, ako aj prvé povojnové vlády sa snažili o vytvorenie národného štátu Čechov a Slovákov, čo bolo plánované vystáhováním a odnáródňovaním príslušníkov menšín. Po odsúhlasení na Postupimskej konferencii bolo rozhodnuté o vystáhovaní nemeckej národnostnej menšiny. Napriek veľkej snahe sa československej vláde nepodarilo na medzinárodnom poli vyjednať aj jednostranný odsun Maďarov (Šutaj 1993: 7). Zlomovým obratom v postavení voči maďarskej menšine bolo prijatie prvého vládneho programu obnovenej československej vlády (Košický vládny program), ktorý určil smer povojnovej menšinovej politiky. Jeho súčasťou bolo kolektívne obvinenie Maďarov za rozpad Československa. V Košickom vládnom programe sa otvorene hovorí o odsune a zbavení československého občianstva príslušníkov menšín, ktorí zradili ČSR.

Konkretizáciou cieľov Košického vládneho programu sa stali Benešove dekréty, ktoré v oblasti vysporiadania sa s národnostnými menšinami nariaďovali zbavenie majetku príslušníkov menšín a prepustenie Nemcov a Maďarov zo štátnych a súkromných miest. Radikálnym opatrením, ktorý vyjadroval zrejmu nežiaducosť menšín na území Československa bol dekrét zbavujúci príslušníkov menšín všetkých občianskych práv.²⁴

Prvotným zámerom československej vlády bol jednostranný odsun maďarskej menšiny z Československej republiky. Tento koncept však nenašiel pochopenia u medzinárodného spoločenstva a tak muselo Československo pristúpiť na výmenu obyvateľstva s Maďarskom, ktorá sa uskutočnila na základe Dohody o výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom z roku 1946, ktorú Maďarská strana podpísala pod tlakom veľmocí. Zároveň

²³ Po skončení vojny tak opustilo územie južného Slovenska vyše 32 000 obyvateľov, ktorý prišli po Viedenskej arbitráži a neboli československými štátnymi občanmi (Šutaj, Šutajová 2006:14).

²⁴ *Parlament České republiky, PS* [online]. 1995 [cit. 2011-10-20]. Benešovy dekréty. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/>>.

bola prinútená prijať princíp, podľa ktorého malo byť z ČSR odsunutých toľko Maďarov, koľko Slovákov sa dobrovoľne prihlási o presídlenie z Maďarska na Slovensko²⁵ (Hunčík 1999: 209).

Ďalším krokom Československej vlády voči maďarskej národnostnej menšine bola reslovakizácia, ktorej cieľom malo byť prinavrátenie pomaďarčených Slovákov žijúcich na území, ktoré bolo vo Viedenskej arbitráži pričlenené k Maďarsku. Vedľajším efektom bolo ale aj poslovenčenie Maďarov žijúcich na tomto území, ktorí dobrovoľne prijali slovenskú národnosť zo strachu pred útlakom- vystahovaním a konfiškáciou majetku²⁶ (Šutaj 1993: 9). Špecifickým riešením problematiky menšín v rámci Československa podľa prezidentského dekrétu č.88/ 1945 „o všeobecnej pracovnej povinnosti“²⁷ bolo vystahovanie príslušníkov maďarskej menšiny do Čiech, pod oficiálnym zámerom presunu pracovnej sily. Predpokladom tohto vnútroštátneho presunu obyvateľstva, bola lepšia asimilácia maďarskej menšiny, zároveň sa tak mal vyriešiť nedostatok pracovnej sily v Čechách a uvoľnenie pôdy na južnom Slovensku pre slovenských roľníkov (Šutaj, Šutajová 2006: 17).²⁸ Odsunom maďarskej menšiny bol zároveň vyvíjaný tlak na maďarskú vládu, ktorá stále zdržiavala dohodu o výmene obyvateľstva z roku 1946. Formálne bola politika voči maďarskej menšine ukončená podpisom Zmluvy o dobrom priateľstve a spolupráci z roku 1949. (Zákon č. 212/1949). Kolektívne obvinenie Maďarov v rozpade Československej republiky ako aj Benešove dekréty však naďalej zostávajú v platnosti. Väčšina obyvateľov Slovenskej republiky je dodnes presvedčená o spravodlivom postoji voči maďarskej menšine a nestotožňuje sa s odškodnením za represie ktoré boli spáchané (Tamtiež: 17).

4.4 Maďarská menšina v období socializmu

Vo februári 1948 sa prevratom dostala k moci KSČ a v Československu došlo ku zmene politického režimu. Nová ústava prijatá v roku 1968 charakterizovala Československo ako

²⁵ Podľa dohody mala Československá vláda právo 6 mesiacov robiť kampaň v Maďarsku v prospech výmeny. Nakoniec došlo k presídleniu 90 000 osôb maďarskej národnosti do Maďarska a z Maďarska do Československa 59 774 osôb slovenskej národnosti (Hunčík 1999: 209).

²⁶ Celkovo sa k reslovakizácii prihlásilo 1948 452 089, pričom reslovakizácia bola odmietnutá 84 141 občanom, ktorí nespĺňali patričné podmienky (Tamtiež: 16).

²⁷ *Parlament České republiky, PS* [online]. 1995 [cit. 2011-10-20]. Benešovy dekréty. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/>>.

²⁸ V tomto období bolo odsunutých do Čiech 44 129 osôb maďarskej národnosti (Šutaj, Šutajová: 2006: 17)

štát dvoch rovnocenných bratských národov (čl. 2)²⁹. Tento dokument neobsahoval osobitné ustanovenia o právach národnostných menšín. Bolo to predovšetkým ako výsledok vyrovnávania sa s maďarskou a nemeckou národnostnou menšinou v dôsledku druhej svetovej vojny. Ústupky priniesol zákon č. 33 z roku 1956, podľa ktorého mali slovenské orgány „v duchu rovnoprávnosti zaisťovať priaznivé podmienky pre hospodársky a kultúrny život občanov maďarskej a ukrajinskej národnosti“. ³⁰ Ústavne bola podpora menšín zakotvená až v roku 1968. Ústava z roku 1968 ktorou sa Československo premenovalo na Československú socialistickú republiku, garantovala zabezpečenie prostriedkov na vzdelanie v materinskom jazyku a na kultúrny rozvoj a to konkrétne pre maďarskú ukrajinskú a poľskú menšinu. (čl. 25).³¹ Napriek tomu, že v tomto dokumente existuje zmienka o existencii menšín, stále neboli zrovnoprávnené. Stále im nebolo umožnené používať oficiálne svoj materinský jazyk a taktiež v tomto období nebol dostatok inštitúcií pre ich rozvoj, o čom svedčí aj nízky počet absolventov univerzít maďarského pôvodu (Hunčík 1999: 210).

Politika vedúcej KSČ sa v obnovennej republike sústreďovala na kultúrnu a školskú oblasť v snahe vyhnúť sa riešeniu politických a štátoprávných požiadaviek zo strany maďarskej menšiny. Postupne sa začali obnovovať školy s maďarským vyučovacím jazykom, vznikol kultúrny spolok Csemadok³², tlačili sa knihy a časopisy v maďarčine, v roku 1952 sa vytvoril profesionálny divadelný súbor v Komárne a neskôr aj jeho nová scéna v Košiciach. V roku 1949 začalo fungovať maďarské vysielanie Československého rozhlasu (Šutaj, Šutajová 2006: 18).

Istý pokrok v oblasti menšinovej ochrany predstavoval ústavný zákon č. 144/ 1968, ktorý uznal, menšiny ako súčasť štátotvorného celku a zároveň že „sa tieto národnosti tvorivo

²⁹ *Parlament České republiky, PS* [online]. 1948 [cit. 2011-10-20]. Ústavní zákon ze dne 9. května 1948 Ústava Československé republiky. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html>.

³⁰ *Sbírka zákonů ČR* [online]. 2011 [cit. 2011-12-20]. Předpis č. 33/1956 Sb. Ústavní zákon o slovenských národních orgánech. Dostupné z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-33>>.

³¹ *Parlament České republiky, PS* [online]. 1960 [cit. 2011-10-21]. 100/1960 Sb. Ústavní zákon ze dne 11. července 1960 Ústava Československé socialistické republiky. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html>.

³² Kultúrna organizácia Maďarov žijúcich v Československu vznikla 5. mája 1949 v Bratislave pod názvom Kultúrny zväz maďarských pracujúcich v Československu (CZEMADOK). Jedná sa o spoločenskú a kultúrnu asociáciu maďarskej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku. Od roku 1951 vydáva kultúrny mesačník Fáklya a od roku 1956 týždenník A Hét. Slovensko kultúrny profil: Maďarský kultúrny a spoločenský zväz na Slovensku (CSEMADOK). [cit. 2011-10-24]. Dostupné z: <http://www.slovakia.culturalprofiles.net/?id=7892>

*podieľajú na rozvoji zemi a rozvíjajú pritom aj vlastné formy života.*³³ Oficiálne podľa tohto zákona menšinám prináležali práva na vzdelanie v ich jazyku, všestranný kultúrny rozvoj, právo používať svoj jazyk v úradnom styku v oblastiach obývaných národnosťou, právo na tlač a informácie v jazyku národností ako aj právo spolčovať sa v národnostných kultúrnych spoločenských organizáciách. Súčasťou zákona bola taktiež ochrana pred diskrimináciou z dôvodu príslušnosti k menšine.³⁴ Priamo v zákone sa píše, že rozsah a podmienky týchto práv určia zákony. Konkrétne normy týkajúce sa týchto práv však neboli prijaté a zákon predovšetkým vďaka politickej situácii nedokázal vyriešiť potrebné problémy.

Po roku 1968 počas normalizácie nastalo obdobie striktnejšieho riadenia štátu, čo sa dotklo aj maďarskej národnostnej menšiny. Síce maďarská menšina mala zástupcov v parlamente (podľa podielu na počte obyvateľov), ich právomoci v prospech postavenia menšiny boli iba formálne. V období normalizácie bola obmedzená právomoc jediného maďarského kultúrneho spolku (CSEMADOK), zakázaná činnosť Zväzu maďarskej mládeže a výrazne znížený počet maďarských škôl.

Postaveniu maďarskej národnostnej menšiny sa venoval Výbor na ochranu práv maďarskej menšiny v Československu (1978), ktorý fungoval ako disidentské zoskupenie. V 70. rokoch pod vedením Miklósa Duraya, významného odporcu komunistického režimu z radov maďarskej menšiny, nadviazal spoluprácu s Chartou 77 ohľadne demokratizácie spoločnosti. Vyvrcholením v roku 1988 bolo vydanie Memoranda československých Maďarov, ktoré charakterizovalo nespokojnosť s postavením maďarskej menšiny a zároveň požiadavky na jeho zlepšenie. Memorandum, ktoré podpísalo 266 signatárov sa líšilo od predošlých dokumentov. Ako prvý dokument zo strany maďarskej menšiny požadoval taktiež celospoločenskú zmenu v demokratickú spoločnosť, ktorá by garantovala individuálne a kolektívne práva, ako aj implementáciu medzinárodných zmlúv, ktoré ČSSR podpísala (Hunčík 1999: 210).

V dokumente podlieha kritike odbúravanie menšinových inštitúcií v ČSSR od roku 1968, zrušenie ministra pre menšinové otázky, výboru pre menšiny pri SNR a výboru pre menšiny pri vláde SR, ako aj vylúčenie jediného kultúrneho zväzu Csemadok z Národnej fronty.

³³ Sbírka zákonů Československé socialistické republiky: Ústavní zákon ze dne 27. října 1968 o československé federaci. [cit. 2011-10-24]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1968/sb41-68.pdf>

³⁴ Tamtiež

Z ekonomického hľadiska Memorandum poukazovalo na zlú hospodársku situáciu na pohraničnom území, na ktorom žije predovšetkým maďarská menšina. V Memorande nesúhlasili i s územnosprávnou reformou z roku 1960, ktorá vytvorila nové väčšie okresy, v ktorých zástupcovia maďarskej minority stratili väčšinu. Upozorňujú taktiež na najväčšie nedostatky v oblasti školstva a kultúry -uzavretie až 40 % maďarských škôl, zastavenie výučby pedagógov v maďarskom jazyku, či opakovaná snaha v rokoch 1978, 1984, 1988 o zrušenie menšinového školstva. Z týchto dôvodov bola vzdelanosť Maďarov najnižšia v celej ČSSR.

Okrem popisu situácie postavenia maďarskej menšiny na území Československa, memorandum pojednávalo i o požiadavkách a celkových spoločenských zmenách. Konkrétne v memorande zaznela žiadosť o prijatie zákona o referende, zákona o združovaní, autonómii obcí a väčších správnych celkov, zohľadňovanie etnického zloženia obyvateľstva pri určovaní hraníc správnych celkov. Ďalšie požiadavky sa týkali skutočností, ktoré by mali byť implementované v pripravovanej ústave. Jednalo sa o implementáciu medzinárodných dohôd do novej ústavy, autonómne práva a zrovnoprávnenie menšín, či uznať právo menšín na národnú integritu a udržiavanie kontaktov s ich národnou kultúrou. Memorandum zároveň zakotvovalo požiadavku, aby sa na príprave ústavy podieľali aj predstavitelia národnostných menšín, ktorí by boli vybraný v spoločenskej diskusii.³⁵³⁶

Antikomunistická vlna zo strany predstaviteľov maďarskej menšiny vyústila v novembri 1989 do založenia vlastného maďarského politického hnutia Maďarská nezávislá iniciatíva (MNI). Maďarská nezávislá iniciatíva sa od začiatku vyhaňovala ako zástankyňa liberálnej demokracie a liberálneho poňatia národnostných práv. Riešenie problematiky národnostných menšín bolo podľa MNI možné iba na pozadí demokratických pomerov. Preto považovala za dôležité prehodnotiť koncepciu národného štátu. Pri posudzovaní národnostnej otázky sa toto hnutie pokúšalo o depolitizovanie tejto problematiky a odbúravaní vzájomnej nenávisť. Za hlavný cieľ si MNI stanovila zrovnoprávnenie Maďarov po politickej, kultúrnej, hospodárskej a sociálnej stránke, čo bolo podľa MNI možné iba v demokracii a právnom štáte. K prehĺbeniu demokratických princípov v programe požadovala čo najväčšie právomoci voleným samosprávam. (Irmanová 2005: 243).

³⁵ Bolo to z toho dôvodu, že menšiny nemali zákonných, volených, nezávislých zástupcov

³⁶ Dostupné z Dokument Memorandum Maďarov v Československu 1988

5 Postavenie maďarskej národnostnej menšiny po roku 1989

5.1 Maďarská národnostná menšina na Slovensku v období 1989-1992

Zmeny v politickom systéme po novembri 1989 rozpútali širokú diskusiu. Na jednej strane visel otáznik nad budúcnosťou Československa, na druhej strane pád komunistického režimu vnukol nádej etnickým menšinám na riešenie problematiky ich práv, ktoré boli vyše 40 rokov prehliadané. Etnické problémy vyplávali na povrch a otázka práv maďarskej menšiny sa stala veľmi citlivou témou. Situáciu dokonca komplikoval fakt, že právomoci v tejto problematike boli presunuté z federálnej úrovne na slovenskú vládu. Hospodárske ťažkosti, nutnosť reforiem s dopadmi na životnú úroveň negatívne poznačili vývoj ČSFR. Rozpad ČSFR spôsobilo niekoľko faktorov. Rozdielne koncepcie o hospodárskom napredovaní či nesúhlas so štátoprávnym postavením Slovenska v rámci federácie, súvisiaci s už v minulosti vyjadrovanou vlastnou identitou a vymedzovaním³⁷ sa ako voči českému tak maďarskému národu. (Olejník 2005: 132).

Po rozpade Československa sa razantne zmenila situácia v oblasti menšín. Výrazne stúpila váha maďarskej menšiny, ktorá s novovzniknutým štátom stratila federálne záruky svojho postavenia. Prijatie Ústavy SR, ktorá začína slovami „My národ slovenský“, predznamenovala postoj nového štátu k národnostným menšinám. Menšinová politika na Slovensku sa tak v ďalšom období stala ohniskom problémov maďarsko-slovenských vzťahov, ako aj diskusiou na medzinárodnom poli. Vláda Slovenskej republiky na čele s Vladimírom Mečiarom však neustále proklamovala, že jej politika odpovedá medzinárodným štandardom podľa dokumentov Rady Európy a KBSE (Irmanová 2005: 150).

5.1.1 Občiansko-politická integrácia maďarskej menšiny

Koniec vedúcej úlohy KSČ a prijatie zákona o politických stranách viedlo k vzniku hneď niekoľkých politických subjektov. Popri kľúčovému liberálnemu hnutiu Verejnosť proti násiliu (VPN) ďalšími výraznými hráčmi boli Kresťanskodemokratické hnutie na čele s Jánom

³⁷ Otázka štátoprávneho postavenia Slovenska v rámci federácie sa ukázala ako veľký problém v tzv. pomlčkovej vojne, keď vtedajší prezident Václav Havel navrhoval v roku 1989 aby spoločný štát niesol názov Československá republika. Voči tomuto názvu namietali takmer všetky slovenské strany a presadzovali názov Česko-slovenská federatívna republika. Tým mala byť naznačená skutočnosť existencie dvoch samostatných a rovnocenných národov a nie jedného spoločného československého národa.

Čarnogurským i Slovenská národná strana (SNS) s predsedom Jánom Slotom. Ústredným cieľom tejto strany bolo zachovanie národnej identity slovenského národa a vo svojom programe postupne žiadala vytvorenie samostatného suverénneho štátu. Do procesu spoločenskej transformácie sa od začiatku zapojili aj obyvatelia maďarskej národnosti, ktorí v demokratických zmenách videli východisko na riešenie dovedty komunistickou vládou zakrývaných problémov (Homišínová, Šutaj 1994: 71).

Intelektuáli z radov maďarskej menšiny na Slovensku založili 18.11. 1989 hnutie s názvom Maďarská nezávislá iniciatíva (MNI), prostredníctvom ktorého sa aktívne podieľali na demokratizácii spoločnosti. Prínosom tejto politickej organizácie bolo v tú dobu hlavne to, že v okamihu zásadných politických zmien už existovala a ako etablovaná maďarská organizácia sa mohla zapojiť do vedenia revolúcie. (Sándor 2008: 35) V programovom vyhlásení z roku 1990 sa MNI stotožňovala s budovaním demokracie v ČSR. Zároveň zastávala názor, že problémy národnostných menšín je možné vyriešiť jedine v demokratickom prostredí. Ako zástupkyňa maďarskej národnostnej menšiny presadzovala zrovnoprávnenie Maďarov po politickej, hospodárskej, kultúrnej a sociálnej stránke.³⁸

Silnejúce nacionalistické hlasy prispeli k potrebe založenia radikálnejšieho samostatného silného politického subjektu zastupujúceho predovšetkým záujmy maďarskej menšiny. Tak sa aj stalo na jar 1990, kedy sa z MNI odštieklo nové radikálnejšie politické hnutie Együttélés-Spolužitie, na čele s Miklósom Durayom.

Vo volebnom programe pre voľby v roku 1990 tohto hnutia jasne prevažovali menšinové práva nad celoštátnymi záujmami. Na rozdiel od MNI program Spolužitia neobsahuje žiadnu kapitolu, ktorá by kritizovala predchádzajúci režim, alebo riešila otázky spojené s prechodom k demokracii. Podstatne odlišným bodom v programe Spolužitia od MNI, ktorý je dôležité spomenúť sa stáva otázka politickej reprezentácie. Konkrétne sa jednalo o požiadavku na samostatný parlamentný orgán (samostatnú komoru), ktorý by mal výhradné právo

³⁸ Z konkrétnych cieľov možno spomenúť napr. vytvorenie multikultúrneho ministerstva na federálnej úrovni, ústavné zakotvenie práv garantujúce rovnoprávnosť menšín, samostatnosť v oblasti kultúry, školstva a vedy, či prijatie komplexného jazykového zákona, ktorý by zrovnoprávnil materský jazyk menšiny vo verejnom styku (Irmanová 2005: 244)

rozhodovať vo veciach týkajúcich sa kultúrnej identity³⁹ menšín⁴⁰ (Öllös 2008: 70-71). K oslabeniu MNI, ako politického subjektu, ktorý presadzoval záujmy menšiny ruka v ruke s presadzovaním demokracie v Československu prispel ďalší politický subjekt z marca roku 1990 Maďarské kresťanskodemokratické hnutie (MKDH). Jeho predsedom sa stal Kálmán Janics. Ideologickým základom tohto hnutia je „*kresťanský svetonázor, historické dedičstvo maďarských predkov siahajúce po Svätého Štefana*“ (Tamtiež: 70).

V prvých slobodných voľbách vstupovala MNI ako súčasť hnutia Verejnosť proti násiliu. Spoločná kandidátka MNI a VPN zaručila tomuto zoskupeniu 29,34 % hlasov do Slovenskej národnej rady. Pre maďarskú menšinu to znamenalo priamu účasť na vládnej koalícii. Z hnutia MNI boli v Slovenskej národnej rade piati poslanci a vo Federálnom zhromaždení štyria poslanci. Menšinové hnutie Egy-Spolužite vytvorilo volebnú koalíciu s hnutím MKDH a so ziskom 8,66 % v Slovenskej národnej rade obsadili celkovo 14 kresiel v opozícii.⁴¹ Vo Federálnom zhromaždení disponovali 11 poslancami. V komunálnych voľbách konaných v roku 1990 získala MNI 27 miest starostov a 482 poslaneckých mandátov v obecných a mestských zastupiteľstvách (Irmanová 2005: 247).

MNI sa vo vládnej koalícii (spolu s VPN, KDH⁴² a DS⁴³) 1990-1992 ukázala ako silný partner. Dlhodobé nezhody medzi liberálnym krídlom VPN zasadzujúcim sa o udržanie federácie a reforiem v duchu tržnej ekonomiky na jednej strane a krídlom v čele s Vladimírom Mečiarom, presadzujúcim rozdelenie Československa viedla k rozpadu poslaneckého klubu VPN. Odštiepením vznikla nová politická strana Hnutie za demokratické Slovensko. Jej predsedom sa stal vtedajší premiér Vladimír Mečiar, ktorý následne odišiel do opozície. S blížiacimi sa parlamentnými voľbami v roku 1992 postupne klesala podpora strán stávajúcej vládnej koalície. Nadšenie a popularitu z liberálneho programu na Slovensku postupne vystriedal nacionalistický maďarský a slovenský zámer (Hunčík 1999: 213).

³⁹ Samostatné rozhodovanie malo byť zabezpečené v oblasti školstva, kultúry, rozvoja regiónov, životného prostredia a veľkých regionálnych investícií ako aj v osobitných právnych a sociálno-politických otázkach (Öllös 2008: 70).

⁴⁰ Posilnenie postavenia maďarskej menšiny malo byť okrem toho dosiahnuté ešte aj vládnymi orgánmi pre otázku menšín, ktoré by spravovali poslanci za národnostné menšiny. Zaujímavým faktom je, že v programe Spoluzitíania neprevláda žiadna politická ideológia, jej charakter určuje idea maďarskej jednoty

⁴¹ Výsledky volieb rok 1990. Štatistický úrad SR. [cit. 2011-11-10]. Dostupné z WWW: http://app.statistics.sk/webdata/_slov/volby/volby90/uvod90.htm

⁴² Kresťanskodemokratické hnutie

⁴³ Demokratická strana

V roku 1992 sa Maďarská nezávislá iniciatíva transformovala na Maďarskú občiansku stranu, ktorá sa v nasledujúcich voľbách v roku 1992 so ziskom 2,29 % nedostala do parlamentu.^{44 45} Predstavitelia maďarskej menšiny sa tentoraz dostali do parlamentu prostredníctvom koalície strán Egy-Spolužitie, MKDH a Maďarskou ľudovou stranou⁴⁶ (MKM-EGY), ktorá dohromady získala 7,42 % hlasu, čo zodpovedalo 14 opozičným kreslám v SNR a 12 kreslám vo Federálnom zhromaždení.⁴⁷ Voľby v roku 1992 mali pre Slovensko osudový význam. Víťaznou stranou s takmer väčšinovým podielom v parlamente sa stala strana HZDS, ktorá vytvorila menšinový kabinet s tichou podporou Slovenskej národnej strany a Strany demokratickej ľavice. Víťazstvo HZDS znamenalo definitívny odklon od línie transformačnej politiky v susedných postkomunistických krajinách, ako aj rozhodnutie o rozpade Československa, o ktorom bolo rozhodnuté 25.2.1992.

5.1.2 Kultúrna integrácia maďarskej menšiny

Podobne ako iné národnostné menšiny, aj maďarská menšina disponuje určitými psychickými a kultúrnymi znakmi. Pre uchovanie jej etnickej identity a zároveň ako podmienka existencie v každodennom živote predstavuje nesmierne dôležitú úlohu maďarský jazyk, ktorý sa podstatne odlišuje od majoritného jazyka na Slovensku. Inštitúciou, ktorá sa najviac podieľa na šírení jazyka a osvety, zároveň formovaní národa je škola⁴⁸ (Gabzdilová 1992: 146). Preto je v každom demokratickom štáte potreba zabezpečiť národnostnej menšine vhodné podmienky na rozvoj svojej identity ako aj jej možnosť vzdelávať sa v národnom jazyku, rozvíjať národnú kultúru a používať národný jazyk.

Otázka školstva, kultúrnych a jazykových práv sa stala spornou oblasťou, v ktorej sa programy jednotlivých politických subjektov rozchádzali. Radikálne odlišný prístup môžeme nájsť predovšetkým u vlastenecky zameranej Slovenskej národnej strany, podľa ktorej jediný štátny a úradný jazyk mala byť slovenčina. Diametrálne odlišný koncept pripravila koalícia maďarských strán, ktorá požadovala slobodu používania materinského jazyka vo všetkých

⁴⁵ Výsledky volieb rok 1992. Štatistický úrad SR. [cit. 2011-11-25]. Dostupné z: http://app.statistics.sk/webdata/_slov/volby/volby92/uvod92.htm

⁴⁶ Maďarská ľudová strana bola založená v decembri 1991, jej predseda bol Gyula Popély. Neskôr bola súčasťou trojkoalície maďarských strán

⁴⁷ Tamtiež

⁴⁸ Maďarská národnostná menšina je koncentrovaná predovšetkým v týchto okresoch: Trebišov, Komárno, Dunajská Streda, Galanta, Nové Zámky, Bratislava-vidiek (Gabzdilová 1992: 146).

oblastiach verejného života, ako aj v úradnom styku v regióne s nad desaťpercentným podielom danej menšiny. K ďalším požiadavkám tejto koalície bola napr. autonómia v kultúrnej oblasti i samostatné školstvo.

Obavy maďarskej menšiny a takpovediac tichý nesúhlas s rozdelením federácie sa vystupňovali pri prejednávaní Ústavy Slovenskej republiky a jej nasledovnom prijatí v septembri 1992.⁴⁹ Napriek tomu, že ústava zakotvuje Listinu základných práv a slobôd, rovnako ako ostatné medzinárodné záväzky (čl. 1 Prvej hlavy „Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná, a svoje ďalšie medzinárodné záväzky“), spĺňa všetky demokratické atribúty, no však z maďarskej strany je kritizovaná. Terčom kritiky je vnímanie štátu na národnom a nie občianskom princípe⁵⁰. Nespokojnosť prejavili predstavitelia maďarskej menšiny taktiež s neposkytnutím právnych záruk na užívanie jazyka iných národnostných menšín. Rovnako práva v oblasti vzdelávania a vlastníctva pôdy Maďari kritizovali ako nedostatočné. Čl. 34 Ústavy SR ich definuje nasledovne: *„(1) Občanom tvoriacim v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny sa zaručuje všestranný rozvoj, najmä právo spoločne s inými príslušníkmi menšiny, alebo skupiny rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie. Podrobnosti ustanoví zákon. Ako aj druhý odstavec čl. 34 „Občanom patriacim k národnostným menšinám, alebo etnickým skupinám sa za podmienok ustanovených zákonom zaručuje okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka a) právo na vzdelanie v ich jazyku b) právo používať ich jazyk v úradnom styku c) právo zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín.“*

Ako je uvedené v Ústave SR, konkrétne úpravy práv národnostných menšín mali byť podrobnejšie upravené zákonom. Jedným z prvých zákonov, ktorým sa zaoberala ponovembrová vláda, ktorej súčasťou boli aj predstavitelia maďarskej menšiny bol jazykový zákon. Odlišné predstavy jednotlivých politických subjektov vyústili v spor ohľadne prípravy

⁴⁹ Ústava SR bola prijatá 3.9.1992 a v platnosť vstúpila 1.10. 1992. Maďarskí poslanci vyjadrili svoj nesúhlas s prijatím Ústavy SR odchodom z rokovacieho sálu.

⁵⁰ Konkrétne sa jedná o z maďarského pohľadu diskriminačnú preambulu ústavy, ktorá začína slovami „my národ slovenský“ [...], „s príslušníkmi národnostných menšín[...]“ „teda my, občania Slovenskej republiky“

jazykového zákona. Používanie menšinových jazykov bolo do tohto obdobia upravované ústavným zákonom o postavení národnostných menšín z roku 1968, ktorý nebol bližšie špecifikovaný zákonmi a v praxi nefungoval. V rámci príprav jazykového zákona Slovenská národná strana spolu s Maticou Slovenskou⁵¹ predstavili alternatívny návrh, ktorý bol namierený vyslovene voči maďarskej menšine, čo vyvolalo vlnu kritiky zo strany maďarských hnutí. Koaličným partnerom sa nakoniec podarilo prijať miernejší zákon, ktorý sami navrhovali. Tento zákon síce stanovoval slovenčinu ako úradný jazyk, ale v úradnom styku bolo možné používať aj češtinu a jazyky menšín, v prípade, že príslušníci danej menšiny tvorili v danom meste min. 20 %. V praxi to pre maďarskú menšinu znamenalo napr. zákaz umiestňovania dvojjazyčných nápisov, či zákaz konania obradov v maďarčine. Prijatie miernejšej verzie zákona sprevádzali demonštrácie, ktoré podporovala SNS a Matica Slovenská na čele s Jozefom Markušom. (Irmanová 2005: 134, 250).

Maďarská národnostná menšina mala možnosť vzdelávať sa v národnom jazyku. Školský systém pre maďarskú menšinu v tomto období zahrňoval 3 stupne- materské škôlky, základné a stredné školy. Žiaci mohli navštevovať školy, kde sa zároveň vyučuje aj slovenský aj maďarský jazyk. Po páde komunizmu sa vyučovalo na 257 základných školách v maďarskom jazyku, čo predstavovalo úbytok o 47,6 % oproti stavu v 70. rokoch. Toto rapídne zníženie vzdelávacích inštitúcií prebiehalo predovšetkým v období normalizácie, ktorá sa negatívnym spôsobom podpísala aj na maďarskej menšine.⁵² Ponovembrová vláda si však vyslúžila kritiku za to, že nevykonala opatrenia k oddeleniu škôl, ktoré boli v dobe normalizácie zlúčené. Vzdelávací systém stredných škôl v roku 1990 nebol postihnutý integráciou, dokonca sa viedli úvahy o tom, že v niektorých maďarských gymnáziách neboli naplňované kapacity pre nedostatok študentov.⁵³ Čo sa týka vysokoškolských škôl, v tomto období až na výnimku časti Pedagogickej fakulty v Nitre, výučba na VŠ prebiehala výhradne v slovenskom jazyku.⁵⁴ Táto skutočnosť negatívne vyplývala na klesajúcu tendenciu

⁵¹ Matica Slovenská je štátna jazyková a kultúrna organizácia Slovenska, ktorá vznikla v roku 1863. Jej hlavným poslaním bolo šírenie slovenského jazyka ako aj obrana existencie a identity slovenského národa. Jej sídlom je dodnes mesto Martin.

⁵² Vládna politika bývalého režimu presadzovala tzv. integráciu škôl, čo v praxi znamenalo zatváranie škôl v malých obciach.

⁵³ Celkovo v roku 1991 bolo na území Slovenska 18 gymnázií s vyučovacím jazykom maďarským (10 samostatných a 8 zmiešaných).

⁵⁴ Podiel vysokoškolských študentov v roku 1991 na slovenských vysokých školách na celkovom počte bol 4,69 %. Pričom ako na stredných tak na vysokých slovenských školách muselo byť na základe nariadenia

maďarských učiteľov, ktorí vyučovali na školách pre maďarskú národnostnú menšinu (Gabzdilová 1992: 146-150). Problematikou školstva sa do určitej miery dotýkal aj spomínaný jazykový zákon, ktorý podľa paragrafu č. 4 považuje za nevyhnutné, aby sa občania Slovenskej republiky mohli naučiť slovenský jazyk. Ten akoby pripravil pôdu na neskoršie schválenie tzv. alternatívneho vyučovania na maďarských školách

V kultúrnej oblasti zohrával dôležitú úlohu Csemadok- spoločenská organizácia zasadzujúca sa za záujmy maďarskej menšiny, zastrešujúca záujmové spolky, svojpomocné združenia, spevokoly, divadelné súbory a mnoho ďalšieho. Csemadok predstavoval obzvlášť osobitný prvok, vzhľadom k tomu, že sieť jeho organizácií pokrývala celé južné Slovensko. Po páde režimu popri Csemadok-u rozvíjali svoju činnosť ďalšie odborné a záujmové združenia, či spoločenské organizácie ako napr. Zväz maďarských študentov, Zväz pedagógov, spolok novinárov atď. Rovnako v tomto období začali vychádzať nové maďarské noviny a časopisy. V období pred rokom 1989 mali maďarské menšinové inštitúcie na Slovensku finančnú podporu predovšetkým z štátnych príspevkov, ktorá bola značná. Po roku 1989 so zmenou režimu bola potreba vytvoriť nový spôsob financovania, ktorý bol zatiaľ zabezpečovaný zo štátneho rozpočtu bez priameho určenia, na čo budú financie poskytnuté. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že financovanie maďarských menšinových inštitúcií bolo zabezpečené z veľkej časti z Maďarska (Karóly 2008: 277-287).

5.1.3 Zhrnutie

Po páde komunistického režimu sa otázka presadzovania práv maďarskej národnostnej menšiny stala čoraz viac aktuálnou. Na jednej strane pre maďarskú menšinu svitla nádej, že s príchodom demokracie konečne získa vyššie právomoci. Zároveň s čoraz väčšími nacionalistickými tendenciami a snahou politickej reprezentácie na Slovensku bolo potrebné riešiť problémy spojené s maďarskou menšinou na základe právomocí slovenskej vlády a slovenského parlamentu a nie na federálnej úrovni.

Pozitívne by sme mohli hodnotiť občiansko-politickú rovinu integrácie maďarskej národnostnej menšiny, keď po páde komunistického režimu sa znovu mohla angažovať v politickom prostredí a vytvárať vlastné politické a iné organizácie. Demokratický systém

Ministerstva školstva prijaté určité percento žiakov/študentov maďarskej menšiny. Bolo to predovšetkým z dôvodu slabej vzdelanosti príslušníkov tejto minority (Gabzdilová 1992:147).

umožnil maďarskej menšine kandidovať v prvých slobodných voľbách v roku 1990, kedy sa maďarské národnostné hnutie Maďarská nezávislá iniciatíva stala prvý krát členom koalície.

Na základe volebných výsledkov komunálnych volieb zodpovedal počet starostov a zástupcov v mestských zastupiteľstvách pomeru maďarskej menšiny. Z uvedeného vyplýva, že v oblasti občiansko-politickej integrácie maďarskej menšiny na Slovensku v tomto období najlepšie zodpovedá z nášho teoretického rámca typ politická asimilácia, ktorá znamená rovnosť šancí pri obsadzovaní politických postov ako aj úmerné zastúpenie v rámci celkového počtu obyvateľov. Zároveň je nutné pripomenúť, že garancie sa týkali predovšetkým ľudských a občianskych práv a nie kolektívnych práv spojených s autonómiou v určitých oblastiach, ktorých garancia bola striktne odmietaná.

Z kultúrnej oblasti azda najdôležitejšou skutočnosťou tohto obdobia bolo presadenie miernejšej varianty tzv. jazykového zákona, ktorý stanovil slovenčinu za úradný jazyk. Vzhľadom ku krátkosti tohto obdobia, kedy Maďarská nezávislá iniciatíva tvorila v rámci Verejnosti proti násiliu súčasť koalície, nebudeme priradovať konkrétny typ integrácie.

5.2 Maďarská národnostná menšina na Slovensku v období 1992-1998

Jednoznačné víťazstvo strany HZDS vo voľbách v roku 1992, ktoré prispelo k rozpadu Československa však netrvalo dlho. Vnútorne nezhody v hnutí ako aj nespokojnosť s vládou Vladimíra Mečiara na ktoré upozornil aj vtedajší prezident Michal Kováč spôsobilo opätovné už po druhý krát odvolanie Mečiara z funkcie predsedu vlády. Chvíľkové uvoľnenie napätej situácie nastalo po vytvorení novej koalíciej pravo ľavej vlády s tichou podporou maďarských strán. Eufória a takisto zmiernenie napätia aj v oblasti maďarských vzťahov však trvala iba šesť mesiacov, kedy v predčasných parlamentných voľbách ovládol post premiéra teraz už po tretí krát Vladimír Mečiar. Nová vláda zložená z koalície HZDS-RSS, SNS, ZRS, ktorej praktiky boli založené na neústavnosti, klientelizmu Slovensko čoraz viac vzdäľovala od transformácie v ostatných postkomunistických krajinách. Zároveň začalo kruté obdobie pre príslušníkov národnostných menšín.

V programovom vyhlásení sa na jednej strane vláda zaviazala k rozvoju kultúry menšín na Slovensku, ako aj ich práv na základe Ústavy SR i medzinárodných zmlúv týkajúcich sa ochrany menšín. Na druhej strane však vláda zdôrazňovala, že všetky práva budú

garantované len ako individuálne práva občanov a to v takom rozmedzí, aby nebola narušená integrita územia. Otázkou ostáva, akým spôsobom sa nová vládna koalícia chcela na tomto kroku pričiniť, keď v programovom vyhlásení zároveň vyzdvihovala ochranu národného jazyka ako štátotvorného prvku, čo avizovalo opätovnú úpravu jazykového zákona. (Irmanová 2005: 159).

Jediným relatívne pozitívnym predsavzatím tretej Mečiarovej vlády bolo prijatie zmluvy o spolupráci s Maďarskom. K ratifikácii zmluvy „O dobrom susedstve a priateľskej spolupráci medzi SR a MR“⁵⁵ nakoniec došlo v roku 1996.⁵⁶ Komplikovaná situácia vo vzťahu k Maďarsku nastala opätovne pri podpise Rámцovej dohody Rady Európy o ochrane menšín v roku 1995⁵⁷, ktorá sa slovenskej vláde zdala ako možné maximum v ústupkoch voči maďarskej menšine, zatiaľ čo v Maďarsku bola interpretovaná ako základ pre ďalší rozvoj menšinových práv.

5.2.1 Požiadavky maďarskej národnostnej menšiny

Pre pochopenie problematiky maďarskej národnostnej menšiny považujeme za dôležité predstaviť ciele a požiadavky, ktoré predstavitelia maďarskej národnostnej menšiny prezentovali. Dodržiavanie práv národnostných menšín zo strany Slovenskej republiky garantovali medzinárodné záväzky vyplývajúce zo Záverečného aktu helsinskej konferencie, Protokolu Rady Európy o právach národných menšín. Maďarská národnostná menšina napriek tomu upozorňovala na ich nedodržiavanie, ako aj na diskriminačný charakter zákonov, ktoré zakotvovali práva národnostných menšín. (predovšetkým Ústava SR). Z dôvodu nesúhlasu sa predstavitelia maďarských politických hnutí obracali so sťažnosťami na zástupcov KBSE ako aj Rady Európy. Ostrú kritiku si vyslúžil základný zákon Slovenskej republiky, v preambule hovoriaci o slovenskom národe ako štátotvornom prvku, čo z pohľadu maďarskej menšiny diskriminuje ostatných príslušníkov národnostných menšín.

⁵⁵ S podpisom a následnou ratifikáciou zmluvy spočiatku nesúhlasila Slovenská národná strana, nakoniec však návrh podporila s podmienkou následného prijatia zákona na ochranu republiky

⁵⁶ Maďarská koalícia spočiatku podporovala ratifikáciu základnej zmluvy, ale po tom, ako v nej vládna koalícia presadila dodatok o nepriznaní kolektívnych práv a o zamedzení akejkoľvek autonómie sa SMK zdržala hlasovania (Dostál 1995: 254).

⁵⁷ Podpis tejto dohody Maďarská republika podmienila ratifikáciou Základnej zmluvy Slovenskom, ktoré všemožne oddiaľovalo jej podpis

Rovnako ako ďalšie zákony ako napr. zákon, ktorý ustanovuje slovenčinu ako jediný štátny jazyk (Irmanová 2005: 256).

Významný a niektorými autormi považovaný za „kulminačný bod maďarskej národnej politiky deväťdesiatych rokov“ predstavovalo Komárňanské zhromaždenie⁵⁸ konané 8.1.1994 v Komárne, kde boli sformulované základné požiadavky maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku. Základom sa stala požiadavka na zrovnoprávnenie postavenia maďarskej národnostnej menšiny so slovenským štátotvorným národom podľa princípu „partnerského“ národa. S tým súvisela zo slovenskej strany odmietaná požiadavka garancie kolektívnych práv, ako práv maďarského národného spoločenstva na Slovensku, ktorú požadovali uzákoniť v ústave (Öllös 2008: 103). Vychádzali pritom z presvedčenia, že základným právom maďarského spoločenstva je *„politická a kultúrna sebaidentifikácia a sebaurčenie v rámci štátu v ktorom žijú.“* Preto požadovali ako nevyhnutnosť, aby spolu so slovenčinou bola úradným jazykom aj maďarčina (v oblastiach kde žije väčšina Maďarov), ako aj možnosť používať maďarský jazyk v úradnom styku. Takisto aj označenie verejných nápisov v maďarčine kde Maďari tvoria aspoň 10 % obyvateľstva. Za nevyhnutnosť v tejto oblasti považovali i prijatie Európskej charty regionálnych a menšinových jazykov. K ďalším požiadavkám z ústavnoprávneho hľadiska maďarskej národnosti na Slovensku, bolo zastúpenie v štátnych orgánoch a verejných inštitúciách podľa pomerného kľúča. Snažili sa aj o získanie podielu na štátnom rozpočte a rozpočte samospráv (Irmanová 2005: 258). Rovnoprávne postavenie maďarského národa malo byť uskutočnené prostredníctvom vlastných zastupiteľských zborov.

Kritikou nešetrili ani v oblasti územnosprávnej organizácii Slovenska, kde sa zasadzovali o princíp subsidiarity, pričom presadzovali myšlienku druhostupňového územnosprávneho členenia. V rámci svojho návrhu uviedli dve varianty: vytvorenie jedného veľkého územnosprávneho regiónu pozdĺž hranice s Maďarskom, alebo troch územných celkov na tomto území. Tieto návrhy územnosprávneho členenia koncentrovali najviac príslušníkov maďarskej národnosti, čo malo byť patrične odzrkadlené v zastupiteľských zboroch samospráv a na základe subsidiarity by tak mohli riešiť niektoré otázky.

⁵⁸ Komárňanské zhromaždenie zvolalo dňa 8.januára 1994 Združenie miest a obcí Žitného ostrova s podporou strán MKDH a Egy-Spolužitie

Právomoci samospráv sa mali týkať predovšetkým školstva, kultúry a životného prostredia, pričom mali byť presne stanovené zákonom. V súvislosti s tým sa zasadzovali o pripojenie Slovenskej republiky k Európskej charte miestnej samosprávy (Öllös 2008: 103). Závery z Komárňanského zhromaždenia si osvojili všetky maďarské národnostné subjekty na Slovensku.

5.2.2 Občiansko-politická integrácia maďarskej menšiny

Maďarská koalícia, politický subjekt vzniknutý v roku 1994 spojením troch maďarských strán na Slovensku MKDH, Egy-Spolužitie a Maďarskej občianskej strany získala v parlamentných voľbách v roku 1994 10,18 % hlasov⁵⁹. Vstup do parlamentu jej nebol nijakou cestou zvýhodnený, musela splniť rovnaké podmienky ako ostatné strany. Od začiatku sa netajila kritickým postojom voči Mečiarovej politike a to nielen v oblasti postavenia národnostných menšín. Napriek tomu sa snažili viesť politický dialóg s vládou, ktorý sa stretol s nezájmom zo strany vládnej koalície. Rovnako vlažné vzťahy boli spočiatku i so stranami opozície (Irmanová 2005: 261). Ich kooperácia naberala na spáde až pred nastávajúcimi voľbami ako nástroj na porazenie Mečiara, keď predsedovia strán SDK a SMK v decembri 1997 podpísali spoločné prehlásenie o vzájomnej spolupráci. Nepriaznivým krokom Mečiarovej vlády bola účelová novela volebného zákona prijatá v máji 1998 (tesne pred parlamentnými voľbami) v snahe zaistiť si víťazstvo v nadchádzajúcich voľbách napriek podľa volebných prieskumov klesajúcich preferencií. Obzvlášť diskriminačnou a kritizovanou časťou zákona bolo zavedenie zvláštneho 5 % vnútrostraníckeho volebného kvóra vo volebnej koalícii na postup do parlamentu. Dotklo sa to jednak opozičných strán ako aj Maďarskej koalície, ktorá sa na základe tohto zákona rozhodla utvoriť Stranu maďarskej koalície.

Maďarská koalícia si ako základ svojho politického programu vzala dokument prijatý na zhromaždení v Komárne⁶⁰ z januára 1994. V dokumentoch boli vytvorené spomínané dva návrhy pre chystanú reformu verejnej správy upravujúcu aj územnosprávne členenie.

⁵⁹ Výsledky volieb do NR SR roku 1994. *Štatistický úrad SR*. [cit. 2011-11-25]. Dostupné z: <http://app.statistics.sk/volby98/1994/volby21.htm>

⁶⁰ Komárňanské zhromaždenie zvolalo dňa 8. januára 1994 Združenie miest a obcí Žitného ostrova s podporou strán MKDH a Egy-Spolužitie

Vládna koalícia nakoniec presadila vlastný, do veľkej miery centralistický návrh zákona,⁶¹ podľa ktorého miestna štátna správa mala mať dva stupne. Prvý stupeň mali vytvárať okresy (v celkovom počte 78) a druhý stupeň kraje (v celkovom počte 8). Prijatím zákona v roku 1996 zostávala správa verejných záležitostí aj naďalej pevne v rukách štátu. Diskriminujúce z pohľadu maďarskej menšiny bolo už len samotné rozdelenie na kraje, v ktorých maďarská menšina strácala väčšinu, čo sa odzrkadlilo aj na jej zastúpení. Ako ilustračný príklad by mohol slúžiť prípad vtedajších okresov Dunajská Streda a Komárno s jednoznačnou prevahou maďarského obyvateľstva, ktoré nový zákon začleňoval do 3 krajov. Strana Maďarskej koalície prirodzene so zákonom nesúhlasila a navrhla vlastnú alternatívu, ktorá nebola akceptovaná (Šutaj, Šutajová 2006: 21-22). Národnostné menšiny tak prakticky nemali žiadne mechanizmy, prostredníctvom ktorých by sa mohli reálne podieľať na správe vecí, ktoré sa ich priamo dotýkajú (Dostál 1997: 156).

Na komunálnej úrovni podľa štatistík z roku 1996 bolo na Slovensku približne 13,7 % starostov maďarskej národnosti a 15% poslancov mestských obecných zastupiteľstiev, čo presahovalo podiel Maďarov na obyvateľstve.

O nevyváženosti zastúpenia maďarskej národnostnej menšiny v štátnych orgánoch svedčí zloženie Rady vlády pre národnosti -poradného orgánu vlády, kde zástupcovia maďarskej menšiny počas tretej vlády V. Mečiara tvorili menšinu a mohli byť ľahko prehlasovaní. Rada sa tým pádom stala nefunkčná a predstavitelia maďarskej národnostnej menšiny sa v roku 1997 vzdali členstva v Rade (Vašečka 2000: 129). Podobná situácia nastala keď Ministerstvo zahraničia odmietlo požiadavku Maďarskej koalície podieľať sa na menovaní zástupcu maďarskej menšiny do slovensko-maďarskej komisie pre dohľad nad plnením Základnej slovensko-maďarskej zmluvy. Vladimír Mečiar sa vyjadril, že musí ísť o predstaviteľov maďarskej menšiny, ktorí budú schopní kooperovať s vládou (Irmanová 2005: 270).

5.2.3 Kultúrna integrácia maďarskej menšiny

V oblasti kultúry, školstva a jazyka zaznamenala maďarská menšina výrazné zhoršenie svojho postavenia. V novej vláde pripadli posty ministerstva kultúry a ministerstva školstva

⁶¹ Tento zákon zrušil okresy vzniknuté v roku 1990, a vytváral nové okresy na severe Slovenska. Maďarská menšina nezískala prevahu ani v jednom okrese (Irmanová 2004: 262).

Slovenskej národnej strane, ktorá sa netají svojím negatívnym postojom voči maďarskej menšine.

Nová vláda hneď od začiatku svojho úradovania začala s presadzovaním nových zákonov. Jedným, a snáď aj najviac nepriaznivým bol zákon o štátnom jazyku, na ktorého príprave sa podieľalo Ministerstvo kultúry spoločne s Maticou Slovenskou. Zákon o štátnom jazyku č. 270/1995 bol napokon schválený v roku 1995 napriek nesúhlasu opozičnej Maďarskej koalície⁶² a pripomienkam Rady Európy. Prijatím tohto zákona podmienila Slovenská národná strana (SNS) svoj súhlas s ratifikáciou Základnej zmluvy ako aj Rámcového dohovoru Rady Európy o ochrane národnostných menšín, ktorý bol nakoniec prijatý a platil od roku 1998 (Vašečka 2000: 132). Jeho prijatie znamenalo nutnosť používať slovenčinu vo všetkých sférach verejného styku, zároveň vydávanie tlače v slovenčine či nutnosť ovládania štátneho jazyka pri uchádzaní sa o miesto vo verejnoprávných orgánoch⁶³. To významným spôsobom zasiahlo do každodenného života menšín, ich kultúry i slobody prejavu (Dostál 1996: 55.) Pre menšiny tento razantný krok znamenal zákaz používania menšinových jazykov v úradnom styku, čo predtým umožňoval jazykový zákon z roku 1990, ktorý schválila Moravčíkova vláda. I keď je právo menšín na používanie vlastného jazyka zakotvené v Ústave SR, zákon toto právo nijak neupravuje. Zo strany vlády bolo prisľúbené, že sa v budúcnosti bude zaoberať prijatím zákona o menšinových jazykoch. Tento krok bol odsunutý a vláda tento zákon nepovažovala za nutný napriek tomu, že Ústavný súd SR konštatoval, že neexistencia zákona o používaní menšinových jazykov v úradnom styku nie je v súlade s Ústavou SR (Vašečka 2000: 132).⁶⁴ K stupňovaniu etnického napätia prispel aj novoprijatý rokovací poriadok, podľa ktorého sa smelo hlasovať výlučne v slovenčine.

Ďalším krokom vlády, voči ktorému sa maďarská menšina búrila bolo zavedenie alternatívneho vyučovania od školského roku 1995. To znamená vyučovanie niektorých predmetov na maďarských menšinových školách v slovenčine, s cieľom prehĺbenia znalostí štátneho jazyka. Ani pri tomto vládnom kroku nás neprekvapí, že návrh zákona podalo

⁶² Maďarská koalícia ako jediná strana nepodporila vládny návrh zákona a považovala ho za protiústavný, preto spolu s KDH, ktoré sa zdržalo hlasovania podali návrh na preskúmanie na Ústavný súd SR, ktorý sa žiadosťou nezaoberal. MK vypracovala vlastný návrh zákona o používaní jazykov národnostných menšín a etnických skupín (Dostál 1996:254-255).

⁶³ Zákaz vydávania tlače v jazyku národnostnej menšiny bol neskôr zrušený

⁶⁴ Ministerstvo kultúry SR: Štátny jazyk. [cit. 2011-11-25]. Dostupné z WWW: <http://www.culture.gov.sk/umenie/ttny-jazyk/270/1995>

Ministerstvo školstva na čele s Evou Slavkovskou zastupujúcou stranu SNS. Opatrenie vyvolalo búrlivé protesty zo strany maďarských pedagógov a maďarskej verejnosti celkovo. K zhoršeniu napätej situácie prispela i novela zákona o štátnej správe v školstve a školskej samospráve, dávajúca oprávnenie na zmenu vedenia školy bez súhlasu samosprávnych orgánov. Zákon, ktorý sa stretol s obrovským nesúhlasom, sa nepodarilo zrealizovať v praxi podľa prvotných plánov a zavedenie alternatívneho vyučovania bolo napokon dobrovoľné. Naopak, začalo sa hľadať iné možné riešenie na prehĺbenie jazykových schopností maďarských žiakov na Slovensku (Dostál 1999: 54).

Vytrvalosť Slovenskej národnej strany neskončila a onedlho prišlo Ministerstvo kultúry s návrhom nového školského zákona (1997), podľa ktorého vyučovanie predmetov ako slovenský jazyk, dejepis, zemepis a telesná výchova mali prebiehať v slovenčine a pod vedením slovenských pedagógov, ktorým bol za to prisľúbený príplatok. Zákon bol však odložený na prepracovanie. Výrazne nepriaznivo ovplyvnila žiakov základných škôl vyhláška, ktorá ustanovila nutnosť skladať prijímacie skúšky na strednú školu zo slovenčiny, či zrušenie dvojazyčných vysvedčení, ktoré mali byť od roku 1997 vydávané výlučne v slovenčine (Dostál 1996: 256).

Nástup tretej vlády Vladimíra Mečiara znamenal razantné krátenie finančných zdrojov pre národnostné menšiny. Z pôvodných 140 mil. SK v roku 1994 vyčlenených v rozpočte na rozvoj kultúry maďarskej menšiny sa zdroje financovania skrátili takmer na polovicu, čo Ministerstvo kultúry vysvetlilo celkovým znížením financií v tomto obore i keď čísla tomu nezodpovedali (Vašečka 1999: 32). Krátenie financií sa dotklo vo veľkej miere maďarského kultúrneho zväzu Csemadok,⁶⁵ ktorého následne čakalo masívne zníženie stavu zamestnancov. Pre maďarskú menšinu bol zarážajúci krok zo strany vlády, keď časť peňazí vyčlenených na podporu jej kultúry určila na národnostné prílohy v slovenských časopisoch, ktoré sú minimálne čítané z radov maďarskej menšiny už len z dôvodu prílišnej zaujatosti voči vládnej politike V. Mečiara (Dostál 1996: 55).

Ďalším protimenšinovo zameraným nariadením tretej Mečiarovej vlády bolo rušenie právnej subjektivity maďarských kultúrnych organizácií a ich prevedenie pod regionálne kultúrne centrá. Takýto osud postihlo napr. maďarské divadlo Thália v Košiciach, Jókaiho divadlo

⁶⁵ V roku 1994 dostal podporu 10,8 mil Sk, v roku 1995 4,1 mil SK a v roku 1997 nedostal žiadne finančné prostriedky od štátu.

v Komárne a mnoho ďalších. Skutočnou provokáciou bolo vydanie plagátov s názvom „Prečo“, ktoré zobrazovali nepomer slovenskej menšiny v MR a maďarskej menšiny v SR v období po 1. sv. vojne s rokom 1991. Najviac kontroverzným na tomto čine sa stala skutočnosť, že provokujúce plagáty boli financované z peňazí Štátneho fondu kultúry Pro Slovakia, ktoré malo financovať menšiny na Slovensku (Dostál 1996: 256).

5.2.4 Zhrnutie

Postupom času sa ukázalo, že programové vyhlásenia vlády neboli splnené. V dôsledku podozrenia na upieranie práv národnostných menšín sa táto problematika začala čoraz viac rozoberať na medzinárodnom poli. Vláda SR na čele s Mečiarom však stále ubezpečovala garantovaním práv národnostných menšín a dokonca ju pokladala za nadštandardnú (Irmanová 2006: 153). Opak bol však pravdou. Obdobie od roku 1992, počas ktorého bol Vladimír Mečiar takmer súvisle predsedom by sa dalo charakterizovať ako nacionalisticky a populisticky zamerané voči maďarskej menšine, ktorá bola zo strán vládnej koalície neustále podozrievaná z veľkomaďarského šovinizmu a iredentizmu.

Skutočnosť, že maďarská menšina mala na základe volebných výsledkov svojich zástupcov na celoštátnej i na komunálnej úrovni podľa pomerného zastúpenia, sa približuje postavenie maďarskej národnostnej menšiny v nami uvedenom modeli k politickej asimilácii, ktorú P. Barša (1999: 238) charakterizuje ako stav, *v ktorom etnická príslušnosť neovplyvňuje šancu na zamestnanie v štátnej správe či na úspech v súťaži demokratickej reprezentácie, voľba kandidátov prebieha nezávisle na etnickom pôvode a dané posty obsadzuje menšina úmerne k svojmu celoštátnemu počtu.* Zástupcom maďarskej národnostnej menšiny sa však nepodarilo zabrániť protimenšinovej vládnej politike V. Mečiara. Aj keď sa niekoľkokrát pokúšali o dialóg s vládnu väčšinou, takmer vždy to skončilo neúspechom. Rovnako v Ústave SR zakotvené právo na zúčastňovanie sa riešenia vecí týkajúcich sa menšín, ktoré nebolo (ako ani v ďalších obdobiach) legislatívne upravené. Môžeme konštatovať, že spomínané vládne kroky smerujú k snahe oslabiť politickú participáciu maďarskej menšiny a podľa našej v teoretickej časti práce uvedenej typológie sa Mečiarova vláda z tohto hľadiska približuje politickej segregácii, ktorá usiluje o politickú *kontrolu menšiny väčšinou* (Barša 1999: 239)

Presadený nový zákon o štátnom jazyku, ktorý zrušil ustanovenia zákona o úradnom jazyku z roku 1990 sťažovalo každodenný život a zároveň zasahovalo do rozvoja menšinovej kultúry. Negatívnym krokom voči maďarskej menšine bolo nepochybne zavedenie alternatívneho vyučovania na školách, zrušenie dvojjazyčných vysvedčení. Potláčanie občianskeho princípu v národnostnej politike znamenalo potrebu prijatia osobitných zákonov na ochranu menšín, čo sa Mečiarova vláda zdráhala, keďže ochranu práv národnostných menšín považovala za nadštandardnú. Ani v tejto oblasti sa nedá presne priradiť typ politiky, ktorý sme definovali v teoretickej časti. Najviac sa však prikláňame k variante rasistického paradoxu, ktorú rakúsky sociológ R. Bauböck (1994) vymedzil ako skutočnosť, kedy cudzorodé menšiny sú z väčšinového pohľadu pokladané za neschopné asimilácie a väčšina by ich nikdy neprijala medzi seba, napriek tomu sú k asimilácii vyzývaní a niekedy aj nútení. Ako vysvetľuje R. Bauböck nároky na menšinu sa neustále stupňujú, čo jej znemožňuje úplnú asimiláciu.

5.3 Maďarská národnostná menšina na Slovensku v období 1998-2006

Výsledky parlamentných volieb v roku 1998 znamenali pre Slovenskú republiku pozitívnu zmenu a návrat demokracie. Nádej na zlepšenie situácie skrsla i u príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku, keď sa po prvý krát v histórii samostatného Slovenska zástupcovia maďarskej menšiny stali koalíčným partnerom v novej vláde po boku SDK, SDL a SOP. Béla Bugár, predseda Strany maďarskej koalície, ktorá vznikla zlúčením politických hnutí Egy-Spolužitie, MKDH a MOS túto skutočnosť okomentoval slovami, že je to „cesta historického zmierenia Slovákov a Maďarov žijúcich na Slovensku“ (Irmanová 2005: 272). V programovom vyhlásení prvej vlády Mikuláša Dzurindu týkajúceho sa menšín na Slovensku sa vláda zaviazala k vypracovaniu analýzy ľudských a menšinových práv, na základe ktorej by sa usilovala o „pristúpenie k ďalším medzinárodným konvenciám, prípadne o prijatie ústavného zákona resp. zákona o postavení menšín na Slovensku“.

K ďalším prioritám patrilo zvýšenie vzdelanostnej úrovne, obnovenie dvojjazyčných vysvedčení, ako aj dvojjazyčné vydávanie učiteľskej dokumentácie. V programe sa venovala taktiež novým spôsobom podpory kultúry a sľubovala dlho očakávaný zákon o používaní

menšinových jazykov.⁶⁶ Pôsobenie SMK vo vláde jednoznačne prospelo maďarskej národnostnej menšine, ktorá ako jediná národnostná menšina mala relevantného zástupcu v politike. Napriek snahám sa jej nepodarilo splniť všetky svoje ciele stanovené na začiatku vládneho obdobia v roku 1998.

O to sa pokúsila v ďalšom vládnom cykle, keď po voľbách v roku 2002 so ziskom 11,16 %⁶⁷ vstúpila ako druhý najsilnejší partner po boku SDKÚ, KDH a ANO do novej vládnej koalície. V programovom vyhlásení sa vláda zaviazala schváliť zákon o menšinách, čo sa jej napriek záväzkom v minulej vláde nepodarilo. K ďalším bodom týkajúcich sa menšín patrila realizácia v minulom období prijatej Európskej charty regionálnych a menšinových jazykov, rozvoj národnostného školstva vrátane vytvorenia univerzity pre maďarskú menšinu. V oblasti kultúry malo dôjsť na zmenu financovania, ako aj vytvorenie nových zákonov pre vytvorenie samostatnej redakcie vo verejnoprávnej televízii STV a Slovenskom rozhlase.⁶⁸ Do volebného programu sa nedostali dva sporné body, o ktorých sa viedli diskusie už aj v minulosti. Konkrétne sa jednalo o zmenu územného členenia a odškodnenie príslušníkov menšín postihnutých po druhej svetovej vojne na základe princípu kolektívnej viny (Dostál 153: 2003).

5.3.1 Občiansko-politická integrácia maďarskej menšiny

Zlepšenie participácie maďarskej národnostnej menšiny na štátnych orgánoch sa ukázalo hneď po voľbách. Strana Maďarskej koalície získala v parlamentných voľbách 1998 9,12 % hlasov⁶⁹, čo predstavovalo 15 parlamentných kresiel v NR SR. Napriek výhradám niektorých členov (SDĽ) sa SMK stala na najbližšie 4 roky silným partnerom zasadzujúcim sa za reformy a prointegračné smerovanie Slovenska a celkovo si vybudovala povesť vnútorne aj navonok najstabilnejšej sily koalície (Irmanová 2005: 272).

⁶⁶ Úrad vlády Slovenskej republiky: Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie 1998-2002. [cit. 2011-11-25]. Dostupné z: http://www.vlada.gov.sk/data/files/981_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-30-10-1998-do-15-10-2002.pdf

⁶⁸ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky: Programové vyhlásenie vlády na obdobie 2002-2006. [cit. 2011-11-26]. Dostupné z: <http://www.civil.gov.sk/archiv/casopis/2002/24/2411ho.htm>

⁶⁹ Voľby do NR SR 1998. Štatistický úrad SR. [cit. 2011-11-30]. Dostupné z: <http://app.statistics.sk/volby98/home.htm>

Pri rozdeľovaní funkcií bol SMK pridelený novo zriadený post podpredsedu vlády pre ľudské a menšinové práva a regionálny rozvoj, dve ministerské kreslá, posty štyroch štátnych tajomníkov a dvoch predsedov parlamentných výborov (z toho opätovne obnoveného Výboru pre ľudské práva a národnosti v NR SR). Ústretovým krokom bolo aj zriadenie sekcie menšinových kultúr na Ministerstve kultúry SR, či sekcia národnostného školstva na Ministerstve školstva SR. K zmenám došlo taktiež v zložení teraz už skutočne reprezentatívnej Rady vlády SR pre národnosti, v ktorej boli zástupcovia menšín odteraz vo väčšinovom počte. V roku 1998 sa mali konať komunálne voľby, s čím súvisela nutnosť novely zákona o voľbách do orgánov samosprávy obcí, prijatého počas Mečiarovej vlády⁷⁰, ktorý diskriminoval kandidátov inej národnosti. Novému parlamentu sa včasne podarilo navrátiť zákon do pôvodnej podoby. V komunálnych voľbách konaných v roku 1998 bolo napokon zvolených 241 starostov z SMK a 4013 poslancov miestnych samospráv za SMK (Dostál 2000: 178- 179).

Vážna kríza v koalícii nastala počas rokovaní o novej územnosprávnej reforme, kedy vláda vo svojich návrhoch nepočítala s vytvorením žiadneho regiónu s prevahou maďarského obyvateľstva. SMK požadovala vytvorenie tzv. Komárňanskej župy⁷¹, v ktorej by mali Maďari väčšinu, s čím však koalíční partneri nesúhlasili. V roku 2001 bola napokon schválená, pre maďarskú menšinu nie veľmi priaznivá varianta zriadenia 8 VÚC spolu so zmenou jednokolovej voľby predsedu na dvojkolovú, čo znižovalo šancu na zvolenie maďarského predsedu⁷². Podľa strany SMK prijatím zákona došlo k vytvoreniu „nesúmerných, neprirodzených a násilne pozlepovaných regiónov“. (Irmanová 2005: 275). Strana maďarskej koalície v dôsledku prijatia spomínaného zákona ako aj neplnenia bodov vládneho programu⁷³ hrozila nepodporením novelizácie ústavy, či dokonca odchodom z vlády. Aj keď požiadavky strany SMK neboli úplne splnené, poslanci napokon hlasovali za novelizáciu

⁷⁰ Mečiarova vláda v roku 1998 presadila menu zákona, ktorý ustanovil, že vo voľbách do mestských a obecných samospráv boli zavedené etnické kvóty. To v praxi znamenalo že národnostné zloženie kandidátov muselo zodpovedať národnostnému zloženiu obyvateľov. Čo znevýhodňovalo SMK, ktoré zvyklo získať v niektorých samosprávach obcí vyššie zastúpenie ako zodpovedalo etnickému zloženiu obyvateľstvu (Dostál 2000: 179).

⁷¹ Komárňanská župa sa mala skladať z okresov: Komárno, Dunajská Streda, Galanta, Šaľa, Nové Zámky, Levice

⁷² Zároveň prešli parlamentom aj dva ďalšie pozmeňovacie návrhy J. Cupera poslanca za HZDS a to nemožnosť cezhraničnej spolupráce samosprávnych orgánov ako aj umožnenie vlády SR vrátiť nariadenie samospráve v prípade, že je v rozpore s národnými záujmami.

⁷³ Konkrétne sa jednalo o v programovom vyhlásení stanovené body: prevod pôdy neidentifikovateľných vlastníkov do správy obcí, výučbu maďarských pedagógov, teológov ako aj osvetových pracovníkov v rámci súčasných univerzít ako aj ratifikácia Európskej charty regionálnych jazykov (Dostál 2001: 157).

ústavy. Aj tu sa prostredníctvom pozmeňovacích návrhov snažili presadiť zmeny zabezpečujúce maďarskej národnostnej menšine lepšie postavenie. Konkrétne sa jednalo o zmenu preambuly začínajúcej „My národ slovenský“, nezohľadňujúcej občiansky princíp ako aj právo národnostných menšín riešiť záležitosti, ktoré sa ich týkajú na samosprávnom princípe. Návrhy však nemali dostatok podpory a neboli schválené, aj napriek tomu sa krízu vládnej koalície podarilo zažehnať a SMK ostala vo vláde s určitými podmienkami⁷⁴ (Dostál 2001: 159).

Nádeje na zmenu zákona o samospráve VÚC sa rozplynuli s vyhlásením prvých regionálnych volieb, ktoré sa konali v decembri 2001. Voľby, ktoré zaznamenali extrémne nízku účasť vyhralo HZDS. Strana maďarskej koalície získala 84 poslaneckých mandátov (20,9 % z celkových mandátov). Volebnú kampaň sprevádzali antimadžarské nacionalistické heslá opozície, ale aj koaličného partnera SDL (Irmanová 2005: 278).

Nárast popularity Strany maďarskej koalície sa ukázal v parlamentných voľbách v roku 2002, keď získala 11,16 %⁷⁵ hlasov, čo jej zaručilo podiel na vládnej moci. SMK ako druhá najsilnejšia strana vládnej koalície získala v druhej vláde Mikuláša Dzurindu 20 poslaneckých kresiel a zároveň sa zvažovala myšlienka, že post predsedu parlamentu obsadí jej predseda Béla Bugár, čo sa nakoniec kvôli nesúhlasu koaličných partnerov nepodarilo presadiť a preto získal funkciu prvého podpredsedu NR SR. Zároveň členovia SMK boli poverení predsedníctvom dvoch výborov.⁷⁶ V 16 členom kabinete Mikuláša Dzurindu získala miesto podpredsedu vlády pre európsku integráciu, ľudské práva a menšiny, tri ministerstvá a šesť postov štátnych tajomníkov.⁷⁷ Bohaté zastúpenie vo vláde doplnili ešte funkcie prednostov dvoch krajských a 16 okresných úradov.

Svoju pozíciu obhájila SMK i v komunálnych voľbách konaných taktiež v roku 2002, keď jej pripadlo 233 postov starostov a primátorov (celkom 8%) a 2050 poslaneckých mandátov v obecných a mestských zastupiteľstvách (celkom 9,5 %). (Dostál 2003: 154). Druhé voľby do regionálnych samospráv konané v decembri 2005 znamenali pre SMK zisk 58 poslaneckých

⁷⁴ Svoju účasť vo vláde podmienila predovšetkým schválením kompetenčného zákona potrebného na reformu verejnej správy, ktorý mal zabezpečiť prenos kompetencií zo štátnej správy na obecnú a regionálnu samosprávu.

⁷⁵ <http://app.statistics.sk/volby2002/webdata/slov/graf/graf1.htm>

⁷⁶ Výbor pre financie, rozpočet a menu a Výbor pre ľudské práva, národnosti, a postavenie žien

⁷⁷ Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja, Ministerstvo pôdohospodárstva, Ministerstvo životného prostredia

mandátov, čím si oproti voľbám v roku 2001 pohoršila o 26 mandátov zároveň sa jej opätovne nepodarilo získať ani jeden post župana. Výrazným neúspechom skončili regionálne voľby v Nitrianskom kraji, kde predtým strana disponovala väčšinou. Stalo sa tak predovšetkým v dôsledku vytvorenia tzv. „Slovenskej koalície“, v ktorej sa spojili aj keď na celoštátnej úrovni názorovo rozdelené strany (HZDS, Smer, SDKÚ, KDH, SNS) s cieľom poraziť SMK. (Tamtiež: 154)

So vstupom do Európskej únie získalo Slovensko možnosť voliť svojich zástupcov do Európskeho parlamentu v celkovom počte 14. Napriek extrémne nízkej účasti Strana maďarskej koalície obsadila so ziskom 13,2 % dva poslanecké posty. Ani tieto voľby sa neobišli bez konfrontačných vyhlásení. Tento krát Vladimír Mečiar vyzval voličov aby nevolili stranu SMK, ktorá bude v EP reprezentovať maďarský národ. Za zmienku však stojí aj provokačné vyhlásenie Viktora Orbána (Fiedesz), že „voľbami do EP sa naplňa túžba maďarských a slovenských Maďarov voliť opäť poslancov do jedného parlamentu“ (Dostál 2004: 212).

Strana maďarskej koalície počas účasti na druhej vládnej koalícii Mikuláša Dzurindu sa od začiatku snažila presadiť zákon o národnostných menšinách, ktorý sa nepodarilo presadiť minulej vláde. Tento zákon mal *„upraviť právne postavenie národnostných menšín, vytvoriť primerané právne prostredie na rozvoj ich národnej identity a zároveň určiť status národnostnej menšiny“*. Napriek veľkým ambíciám sa tento zákon napokon nepodarilo presadiť ani počas druhého vládneho obdobia (Dostál 2004: 210).

Problémom z hľadiska participácie maďarskej menšiny, ktorý sa doposiaľ nepodarilo vyriešiť bolo síce podľa Ústavy SR garantované právo príslušníkom menšín zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín, ktoré však nebolo špecifikované ďalším zákonom a teda v praxi neuplatňované. Čiastočne sa na riešení záležitostí týkajúcich sa národnostných menšín podieľajú štátne orgány ako napr. Rada vlády SR pre národnostné menšiny a etnické skupiny. Ako sme už spomínali Rada však slúži predovšetkým ako poradný orgán vlády, ktorého odporúčania nie sú záväzné. Podľa O. Dostála by formou naplnenia tohto práva mohlo byť vytvorenie určitej formy menšinových samospráv (Dostál 2003: 165). Negatívne môžeme hodnotiť skutočnosť, že aj keď tento bod programu vlády patril k prioritným, nepodarilo sa ho zrealizovať. V názoroch slovenskej spoločnosti totiž stále

pretrváva obava z požiadavky na vytvorenie územnej autonómie, aj keď Strana maďarskej koalície doposiaľ nedeklarovala oficiálnu požiadavku na autonómiu. Nedôveru slovenskej verejnosti podnecuje do istej miery aj vládna reprezentácia v Maďarsku zasadzujúca sa za podporu vytvorenia autonómie.⁷⁸

5.3.2 Kultúrna integrácia maďarskej menšiny

Hneď po nástupe do úradu sa vláda Mikuláša Dzurindu pustila do nápravy diskriminačných prvkov, ktoré boli presadené počas Mečiarovej vlády. Jedným z opatrení bolo schválenie zákona o používaní jazykov národnostných menšín a etnických skupín v roku 1999, ktorý vláda sľubovala už vo svojom programovom vyhlásení. Schválenie tohto zákona je určite prínosné, napriek tomu bolo podľa MK nedostačujúce, pretože bol zúžený predovšetkým na používanie menšinových jazykov v úradnom styku, nezahrňoval však oblasť školstva, kultúry a médií. Hranica používania menšinového jazyka bola opätovne stanovená na 20 % podiel menšiny v obci, a nie 10 % ako presadzovala SMK (Dostál 2000: 184-185).

Kladne by sme mali hodnotiť aj keď síce zdĺhavé, ale nakoniec uskutočnené prijatie Európskej charty regionálnych a menšinových jazykov v roku 2001. Po dlhých jednaniach sa Strane maďarskej koalície napokon podarilo vyjednať rozdielny prístup charty k rôznym početným národnostným menšinám na Slovensku, pričom najvyššia miera uplatnenia charty sa prejavila vo vzťahu k maďarčine, ako druhého najrozšírenejšieho jazyka na Slovensku. Prijatie charty označila SMK za východiskový bod pre ďalšie rozširovanie jazykových práv do budúcnosti (Dostál 2001: 166). K najvýznamnejším prínosom pre maďarskú menšinu prijatím charty bolo prednostné prijímanie pracovníkov hovoriacich menšinovým jazykom v kultúrnej a sociálnej oblasti, vzdelanie v menšinovom jazyku na všetkých úrovniach či možnosť hovoriť menšinovým jazykom pri súdnom pojednávaní (Irmanová 2005: 273). Výhodou zvlášť pre maďarskú menšinu bolo, že v písomnom úradnom styku mala nárok na odpoveď v maďarčine (obciach s 20 % podielom Maďarov).

V oblasti školstva až na niektoré okolnosti nenastali vážnejšie názorové spory medzi Stranou maďarskej koalície a zvyškom vlády. Úradujúca vládna garnitúra sa aj v tejto oblasti vrhla na nápravu diskriminačných zákonov prijatých minulou vládou. Preto už začiatkom roku 1999

⁷⁸ Konkrétne sa jednalo o vyhlásenie maďarského premiéra Ferencu Gyurcsányho v roku 2005, že bude podporovať vytvorenie autonómie (Dostál 2005: 155).

obnovila vydávanie dvojazyčných vysvedčení i možnosť vedenia učiteľskej dokumentácie v oboch jazykoch. Zároveň bola obnovená kompetencia školských rád pri vymenovaní riaditeľov škôl, ktorá im bola odobraná minulou vládou v súvislosti so zavádzaním alternatívneho vyučovania. Úskalím vo vládnej koalícii sa stal bod programového vyhlásenia vlády o príprave maďarských pedagógov, teológov a kultúrnych a osvetových pracovníkov. Po niekoľkých návrhoch sa vláda nakoniec zhodla na vytvorení osobitnej fakulty pre maďarských pedagógov na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. Tento návrh (ktorý nebol záväzný) odporučila Akademickému senátu a zároveň na to vyčlenila 10 mil SK (Dostál 2001: 167).

Po voľbách v roku 1998 nastalo výraznejšie zlepšenie situácie v oblasti kultúry. Nová vláda priniesla predovšetkým väčšiu transparentnosť v rozdeľovaní financií určených tejto oblasti. Kompetencie spojené s rozdeľovaním prostriedkov boli pridelené Ministerstvu kultúry SR, zároveň bola utvorená špeciálna komisia z príslušníkov menšín, určená na posudzovanie rôznych menšinových kultúrnych projektov. Kvôli nepriaznivému vývoju verejných výdavkov nemohla byť navýšená podpora pre maďarskú menšinu, každopádne jej bola prisúdená v roku 1999 i 2000 približne polovica peňazí určená na financovanie menšinových kultúr (Dostál 2000:187).

Prvej vláde Mikuláša Dzurindu sa podarilo presadiť opatrenia, ktorými napravovala diskriminačné zákony prijaté počas Mečiarovej vlády. Výraznejšie posuny v ďalšom zlepšovaní postavenia maďarskej národnostnej menšiny však ani v týchto oblastiach nenastali. Po úspechu Strany maďarskej koalície vo voľbách 2002 sa táto strana ako obhajkyňa práv národnostných menšín zasadzovala o ďalšie ústretové kroky voči maďarskej národnostnej menšine, čo sa jej podarilo začleniť do bodov programového vyhlásenia vlády.

S prijatím Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov v roku 2001, ktorá nadobudla platnosť počas druhej vlády Mikuláša Dzurindu vyvstával pre SR záväzok pravidelného predkladania správ o jej implementácii Rade Európy. Napriek tomu zákon o štátnom jazyku č.270/1995 Z.z. stále obsahoval niektoré diskriminačné prvky znemožňujúce používanie menšinových jazykov. Vláda preto pripravila dva návrhy na zmenu tohto zákona. Návrh z roku 2005 predložený Ministerstvom kultúry priniesol určitý posun k lepšiemu, predovšetkým pripúšťal čiastočne možnosť verejných nápisov aj v menšinových

jazykoch a nie len v štátnom jazyku, ako uvádza zákon o štátnom jazyku. Tomuto zákonu však vláda zjavne neprisudzovala veľký dôraz, pretože sa mu už ďalej nevenovala (Dostál 2005: 158).

Zvýšenie vzdelanosti prostredníctvom vytvorenia samostatnej fakulty pre maďarskú národnostnú menšinu na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre sľubovala minulá vláda, ale pre nesúhlas univerzity nedošlo k jej realizácii. Vyriešenie problematiky vysokoškolského vzdelávania príslušníkov maďarskej národnosti na Slovensku sa podarilo až počas druhej Dzurindovej vlády, keď parlament schválil návrh zákona na vytvorenie samostatnej univerzity. Od septembra 2004 tak maďarskí študenti mohli študovať na Univerzite Jánoša Selyeho v Komárne. Zároveň ako ďalšia inštitúcia poskytujúca vysokoškolské vzdelanie v maďarskom jazyku bola ustanovená Fakulta stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (Dostál 2006: 162).

Ministerstvo kultúry počas obdobia 2003-2005 financovalo menšinové kultúry čiastkou 80 mil SK, a v roku 2006 sa dokonca podpora navýšila na dvojnásobok, pričom dotácie boli poskytované prostredníctvom grantového programu s názvom „Kultúrne aktivity národnostných menšín“. (Dostál 2006: 205).

Na podpore maďarskej menšinovej kultúry a vzdelávania ma určitý podiel i priamo Maďarská republika, v snahe udržiavať a rozvíjať identitu tejto menšiny za hranicami Maďarska, čo je zakotvené ako jeden z princípov v maďarskej ústave. Pôvodne výhody v rôznych oblastiach pre občanov hlásiacich sa k maďarskej národnosti žijúcich mimo územia republiky zakotvoval zákon o zahraničných Maďaroch (resp. krajanský zákon) z roku 2002, ktorý vyvolal obrovskú vlnu pobúrenia z dôvodu zasahovania do vnútorných záležitostí Slovenskej republiky. Po dlhých rokovaníach a vyjadrení kritiky aj zo strany EÚ voči tomuto zákonu sa napokon podarilo dospieť ku kompromisu. Základom poskytovania výhod maďarskej menšine na Slovensku sa mala stať Základná slovensko-maďarská zmluva o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci, pričom výhody boli oproti prvotnému záujmu redukované na oblasť kultúry a vzdelávania. Zároveň sa obe strany dohodli na reciprocite tejto zmluvy, tzn. že Slovensku je taktiež umožnené podporovať slovenskú národnostnú minoritu v Maďarsku (Dostál 2004: 214).

5.3.3 Zhrnutie

Nástup novej politickej reprezentácie po voľbách v roku 1998 znamenal prospešnú zmenu pre Slovensko i maďarskú národnostnú menšinu obzvlášť. Účasť menšinovej strany v koalícii bola rovnako pozitívne vnímaná aj za hranicami Slovenska, čo určite podporilo jeho integráciu nie len do európskych štruktúr. Počas prvej vlády Mikuláša Dzurindu boli predovšetkým odstránené diskriminačné prvky ako aj zanedbávanie problémov menšín v politike z čias Mečiarovej vlády. Nedodržiavanie základného štandardu menšinových práv tak prestalo byť alarmujúcim nedostatkom slovenskej spoločnosti. Posilnenie Strany maďarskej koalície, ktorá vstúpila ako partner i do druhého cyklu pravicovej vlády vzbudzovalo nádej na ďalšie reformy zlepšujúce podmienky maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku. Počas ôsmich rokov pôsobenia menšinovej strany vo vládnej koalícii nastali nepochybne pozitívne zmeny v oblasti menšinových práv. Kritikou však ostáva, že koalíční partneri neboli v tomto smere príliš veľkorysí a mnohé programové priority ostali nevyriešené.

Pozitívne by sme mohli hodnotiť lepšiu participáciu zástupcov maďarskej menšiny, ktorí sa po prvý krát mohli reálne podieľať na tvorbe politiky. Zmenou politických síl sa nepochybne rozšíril inštitucionálny rámec umožňujúci zastúpenie príslušníkov menšín v štátnych orgánoch zaoberajúcich sa menšinovou problematikou. Celkovo môžeme zhodnotiť, že v občiansko-politickej rovine maďarská národnostná menšina zaznamenala pozitívne zmeny a dovoľme si tvrdiť, že toto obdobie sa najviac približuje politickej asimilácii.

V druhej, nami vymedzenej oblasti zaistovania práv maďarskej menšiny čo sa týka jazyka, kultúry a školstva nastali počas osem ročného fungovania pravicovej vlády za účasti zástupcov maďarskej menšiny značné posuny, ktoré však nenaplnili očakávania úplne. Azda najväčším zlyhaním vlády bola neschopnosť prijať v programovom vyhlásení dva krát sľubovaný zákon o národnostných menšinách, ktorý mal komplexne upravovať ich právne postavenie a zároveň garantovať rozvoj ich identity. Po sumarizácii pozitívnych a negatívnych výstupov z obdobia, kedy bola pri moci dva krát pravicová vláda so súčasťou Strany maďarskej koalície môžeme konštatovať, že v kultúrnej rovine sa situácia maďarskej menšiny na Slovensku najviac približuje kultúrnej pluralistickej integrácii čo je podľa P. Baršu (1999:

231) prípad integrácie, keď si menšina zachová svoju kultúrnu odlišnosť a súdržnosť pričom z ekonomického a politického hľadiska sa plne integruje do väčšinovej spoločnosti.

5.4 Maďarská národnostná menšina na Slovensku v období 2006-2010

V roku 2006 občania Slovenskej republiky pristúpili k voľbám do Národnej rady Slovenskej republiky. Už tradične vo voľbách kandidovala jediná menšinová politická strana- Strana maďarskej koalície. SMK ako stabilná súčasť minulých koalícií si opätovne získala priazeň nie len maďarských voličov. Získala 11,68 %, ⁷⁹ čo percentuálne znamenalo nárast oproti zisku v minulých voľbách. V povolebných rokovaníach sa Strana maďarskej koalície netajila tým, že je ochotná vyjednávať o spolupráci s každou stranou, samozrejme až na národniarov- SNS. Na základe volebných výsledkov a rokovaní bola zostavená vládna trojka v podobe Smer-SD, ĽS-HZDS a SNS. Takáto zostava vyvolávala najväčšie znepokojenie z obmedzovania menšinových práv u SMK, ako aj za hranicami Slovenska. Dôvodom bola nepochybne predovšetkým účasť dvoch strán, ktoré boli súčasťou tretej Mečiarovej vlády a ako sme sa už zmieňovali ich vládna politika voči národnostným menšinám, predovšetkým maďarskej menšiny bola silne konfrontačná, potlačovala práva maďarskej menšiny a mala sklony k asimilacionizmu. Azda najviac obávanou skutočnosťou bola prítomnosť nacionalistickej SNS, ktorej politickou agendou bola konfrontácia voči maďarskej menšine i jej zástupcom na politickej scéne, čo nepochybne potvrdzujú sústavné až extrémistické výroky jej predstaviteľov.

Z programového vyhlásenia vlády nevyplývajú priamo náznaky, ktoré by svedčili o plánovanom zhoršení menšinového postavenia, naopak vláda sa zaviazala jednak udržiavať v minulej vláde dosiahnutú úroveň menšinových práv ba čo viac prispievať k jej rozvoju (Dostál 2007: 206). Z bodov programového vyhlásenia vlády týkajúcich sa maďarskej menšiny je žiaduce uviesť prísľub vlády na základe Európskej charty regionálnych a menšinových jazykov „*skvalitnenie podmienok národnostného školstva*“, čo však nesmelo zhoršovať kvalitu výučby štátneho jazyka. Programové vyhlásenie obsahuje i záväzok v oblasti kultúry, ktorý na jednej strane sľubuje v 6. bode programu „prostredníctvom

⁷⁹ Voľby do NR SR 2006. Štatistický úrad SR. [cit. 2011-12-11]. Dostupné z: <http://app.statistics.sk/volby98/home.htm>
http://app.statistics.sk/nrsr_2006/slov/index.jsp?subP=v

grantového systému zabezpečovať podporu kultúry národnostných menšín [...].“ Na druhej strane však chce zabezpečiť *„rozvoj slovenskej kultúry na jazykovo zmiešaných územiach.“* Vláda sa v 7. bode programu s názvom Demokracia a právny štát zaviazala taktiež k boju voči *„diskriminácii, rasizmu, antisemitizmu, xenofóbii, extrémnemu nacionalizmu a za propagáciu pravdy o holokauste. Vláda bude vo vzťahu k národnostným menšinám postupovať v duchu schválenej dikcie Európskej charty regionálnych a menšinových jazykov a vytvorí podmienky pre zriadenie Úradu pre menšiny SR.“* Závazok na prijatie zákona o národnostných menšinách v programe nefiguroval.⁸⁰

5.4.1 Občiansko-politická integrácia maďarskej menšiny

Po nástupe novej vlády nastali zmeny v rozdeľovaní postov. Funkciu podpredsedu vlády pre vedomostnú spoločnosť, európske záležitosti, ľudské práva a menšiny nezískala strana SMK ako v minulej vláde, ale víťazná strana SMER-SD. Strane maďarskej koalície priniesol zisk 11,68 % hlasov vo voľbách 20 poslaneckých mandátov, pričom dvaja z nich sa stali predsedami výborov. Jedným z nich bol výbor NR SR pre ľudské práva, národnosti a postavenie žien a jeho predsedom sa stal predstaviteľ Strany maďarskej koalície. (Dostál 2007: 203). Výraznejšia zmena nastala v Rade vlády pre národnostné menšiny. Predsedu Rady z SMK nahradil vo funkcii podpredseda vlády D. Čaplovič. Azda najdôležitejšou zmenou v rade bolo zavedené paritné zastúpenie menšín- jeden zástupca za každú menšinu. V praxi to znamenalo oslabenie, keďže v minulom období mala Rada troch zástupcov maďarskej menšiny. Minister kultúry tento krok zhodnotil slovami: *„Nie je dôležité, či má menšina viac, alebo menej členov, ale to že má svojho zástupcu.“*⁸¹ Kritiku si vyslúžilo aj v ďalšom fungovaní vlády iba sporadické zasadania Rady.⁸² Pozitívom bolo, že Rade mali byť podľa nových ustanovení zasielané zákony týkajúce sa menšín na pripomienkovanie.

Nová vláda, ktorej členom sa stala nacionalistická Slovenská národná strana znamenala na najbližšie štyri roky razantnú zmenu politického prostredia, v ktorom sa formuje menšinová politika. Vládna politika sa niesla v duchu vlastenectva a prenikania nacionalizmu založeného

⁸⁰ Programové vyhlásenie vlády na obdobie 2006-2010. *Zbierka.sk*. [cit. 2011-11-29]. Dostupné z WWW: www.zbierka.sk/Dokumenty/Download/33/Default.aspx

⁸¹ Vláda oslabuje radu menšín. *SME*. 4.10.2007 [cit. 2011-11-29]. Dostupné z WWW: <http://www.sme.sk/c/3518465/vlada-oslabuje-radu-mensin.html>

⁸² Tamtiež

na „*kmeňovom a pokrvnom chápaní moderného národa*“. V minulej vládnej koalícii vedený dialóg sa razom zmenil na konfrontáciu poprepletanú protimenšinovými kauzami a nacionalistickými výrokmi. (Sáposová, Šutaj 2008: 188). Za zmienku stojí vyslovenie sa za zákaz jedinej strany reprezentujúcej maďarskú národnostnú menšinu zo strany Jána Slotu, ktorý to odôvodnil slovami: „*že SMK nepovažujú za svoju vlasť Slovensko, ale Veľké Uhorsko*“ (Dostál 2007: 209).

Okrem parlamentných volieb sa v roku 2006 konali aj komunálne voľby v ktorých Strana maďarskej koalície zaznamenala úspech, keď sa podľa počtu zvolených poslancov a primátorov stala druhou najúspešnejšou stranou. Vo voľbách bolo zvolených 215 starostov a primátorov a 1952 poslancov mestských a obecných zastupiteľstiev.⁸³

Jedinú stranu, ktorá zastupovala maďarskú národnostnú menšinu v parlamente postihla v roku 2007 výraznejšia zmena, ktorá spočívala v zmene vedenia. Novozvoleným predsedom sa stal Paul Csáky a podpredsedom Miklós Duray, ktorého kvôli jeho radikálnym názorom neskôr v jednom rozhovore Béla Bugár pomenoval ako „zlého ducha SMK“ a jeho vymenovanie do funkcie označil za „tragédiu pre SMK.“⁸⁴ Názorové nezhody a kritika Béla Bugára spočívala predovšetkým v smerovaní strany po zmene vedenia, čo sa odrazilo napr. v otvorení otázky Benešových dekrétov, a odškodnenia Maďarov za udalosti po 2. sv. vojne. Finančné a morálne odškodnenie Maďarov na Slovensku za perzekúcie po 2 sv. vojne Strana maďarskej koalície po zmene vedenia nastroľovala čoraz častejšie. Zároveň sa pokúsila o tzv. „deklaráciu o zmierení“, v rámci ktorej sa mala SR a MR vzájomne ospravedlniť za krivdy spáchané susednému národu. Slovenskí politici však tieto kroky razantne odmietali a reakciou na to bolo prijaté uznesenie NR SR č. 533 iniciované Slovenskou národnou stranou o nedotknuteľnosti povojnových dokumentov. V tomto dokumente bol zároveň odsúdený princíp kolektívnej viny (Sáposová, Šutaj 2008: 181- 185).

Pretrvávajúce napätie v Strane maďarskej koalície vyústilo v roku 2009 odchodom Béla Bugára spolu s niekoľkými ďalšími členmi zo strany a vytvorení novej politickej strany Most-Híd, ktorú Béla Bugár charakterizoval slovami „*strana spolupráce medzi Slovákmi a Maďarmi*,“

⁸³ Voľby do orgánov samosprávy obcí. Štatistický úrad SR. [cit. 2011-12-01]. Dostupné z WWW: http://app.statistics.sk/oso_2006/slov/obvod/results/tab3.jsp

⁸⁴ Béla Bugár tvrdí: Miklós Duray je zlým duchom SMK. *Aktualne.sk*. 29.12.2009 [cit. 2011-12-01]. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.sk/domov/politika/clanek.phtml?id=1198287>

*medzi Maďarmi a Maďarmi.*⁸⁵ Stalo sa tak tesne po voľbách do Európskeho parlamentu na jar 2009, v ktorých ešte jednotná Strana maďarskej koalície získala celkom 2 kreslá v EP z celkových 13 možných. Voľby do Európskeho parlamentu, s extrémne nízkou volebnou účasťou aj tento krát sprevádzala vyhrotená volebná kampaň, v ktorej predovšetkým predstavitelia vládnej koalície sa snažili zvýšiť svoj zisk vyvolávaním negatívnych emócií voči SMK a maďarskej národnostnej menšine (Mesežnikov 2009: 17).

Veľmi podobná situácia nastala taktiež v súvislosti s prezidentskými voľbami, kedy v otvorenej protimaďarskej kampani líder SNS Ján Slota a Anna Belousovová svojimi vyjadreniami na adresu voči voličom maďarskej národnosti spochybňovali ich právo voliť, čím obmedzovali ich základné ľudské právo (Kolíková, Petöcz, 2010: 195).

V novembri 2009 sa konali voľby do VÚC, ktoré sú z hľadiska významnosti veľmi dôležité pre zástupcov maďarskej národnostnej menšiny. V dôsledku vnútorných straníckych rozkolov sa strane maďarskej koalície nepodarilo obhájiť výsledok z roku 2005, kedy získala 54 mandátov, zatiaľ čo vo voľbách 2009 40. Novovzniknutá strana maďarskej národnostnej menšiny Most-Híd získala 2 mandáty (Bratislavský a Trnavský kraj).⁸⁶

Na tomto mieste je nutné spomenúť niektoré zákony, týkajúce sa občiansko-politickej roviny, ktoré boli v tomto období schválené. Veľmi diskutovaným v otázke charakteru štátu sa stal v roku 2010 stranou SNS predložený tzv. vlastenecký zákon⁸⁷, ktorý bol odsudzovaný z porušovania slobody prejavu a dokonca označovaný za hraničiaci s propagovaním ideológie. Zákon vymedzoval vlastenectvo ako vzťah k slovenskému národu a „jeho“ štátu, čo naznačuje absenciu občianskeho princípu. Pôvodné znenie návrhu nakoniec nepodpísal prezident SR, ktorý mal však výhrady iba k nadobudnutiu platnosti. (Kolíková, Lajčáková, Petöcz 2011: 154). V apríli 2010 bol schválený návrh zákona z dielne strany Smer-SD, jednalo sa o zákon č. 63/1993 Z.z. o štátnych symboloch SR a ich používaní. Hlavným zámerom tohto zákona bolo podľa odborníkov zvýšenie popularity vo volebnej kampani. Ako uvádza

⁸⁵ Bugár zakladá novú stranu. *SME*. 7.6.2009 [cit. 2011-12-02]. Dostupné z WWW: <http://www.sme.sk/c/4878961/bugar-zaklada-novu-stranu.html>

⁸⁶ Štatistický úrad SR. *Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2009*. [cit. 2011-12-03]. Dostupné z WWW: <http://app.statistics.sk/vuc2009/sr/tab3.jsp?lang=sk>

⁸⁷ Z návrhu tzv. vlasteneckého zákona vyplývali povinnosti ako napr. počúvanie slovenskej hymny na základných školách na začiatku týždňa, rovnako bola táto povinnosť stanovená politikom pred jednaním vlády, parlamentu, či zastupiteľstiev. V školských triedach a miestnostiach mali pribudnúť štátna vlajka, štátny znak, text hymny a preambule ústavy.

(Kolíková, Lajčáková, Petöcz, 2011: 154), tento zákon zmiernil napätie vyvolávajúce predchádzajúci návrh zákona, rétorika R. Fica naznačovala, že vlastenectvo („vlastníctvo štátu“), je prisudzované hlavne príslušníkom slovenského národa.

Ďalším sporným bodom, ktorý považujeme za nutný na tomto mieste spomenúť bolo schválenie novely zákona o štátnom občianstve, na pozadí umelo vyvolanej atmosféry „ohrozenia suverenity a územnej integrity Slovenskej republiky“. Zákon bol v podstate odpoveďou na novelizáciu Zákona o štátnom občianstve Maďarskej republiky, ktorý iniciovali poslanci strany Fiedesz. Tento zákon umožňoval príslušníkom maďarských menšín, žijúcich za hranicami Maďarska nadobudnúť štátne občianstvo, aj keď nemali na území MR trvalý pobyt. Úskalím sa stal v slovenskej ústave zakotvený princíp, podľa ktorého *„nikomu nemožno odňať štátne občianstvo Slovenskej republiky proti jeho vôli“* (čl. 5 Ústava SR). To sa zákon snažil obísť formuláciou: že občianstvo SR je možné stratiť aj nadobudnutím cudzieho štátneho občianstva na základe výslovného prejavu vôle, pričom za výslovný prejav vôle malo byť považované aj dobrovoľné nadobudnutie iného štátneho občianstva. Ako uvádzajú Kolíková, Lajčáková, Petöcz: Ficova vláda sa tým dostala do vnútorného protirečenia. *„Pri kritike maďarského zákona sa odvoláva na princíp, podľa ktorého občianstvo znamená predovšetkým väzbu k štátu, ku ktorému osobu viažu trvalé putá (pôvodné občianstvo-občianstvo zo zákona, trvalý pobyt, rodinné vzťahy, majetok.) Na druhej strane svojím zákonom bola pripravená toto pôvodné občianstvo zo zákona zrušiť a vytvoriť na svojom území akúsi kolóniu bezdomovcov či osôb s cudzou štátnou príslušnosťou, avšak s trvalými väzbami k štátu.“*

5.4.2 Kultúrna integrácia maďarskej menšiny

Vláda Róberta Fica vo svojom programovom vyhlásení neplánovala meniť zákon o štátnom jazyku, ktorý bol prijatý počas prvej Mečiarovej vlády aj s pričinením strán, ktoré teraz tvorili súčasť koalície a naopak ubezpečovala, že bude dodržiavať status quo u menšinových práv (Dostál 2007: 207). Netrvalo dlho a Ministerstvo kultúry SR v roku 2008 predložilo návrh na novelu zákona o štátnom jazyku, ktorá znovu uprednostňovala používanie slovenského jazyka. Novela tak vo *„viacerých prípadoch prispela k obmedzovaniu slobody prejavu, zasahovania do súkromia a v niektorých prípadoch až k úradníckemu šikanovaniu“*. Súčasťou schválenej novely bolo opätovné zavedenie pokút za jeho nedodržiavanie, ktoré bolo

minulou vládou zrušené. Zavedenie prísnejších pravidiel⁸⁸ s cieľom posilniť slovenčinu na zmiešaných slovensko-maďarských územiach bolo bez ohľadu na to, že podľa analýz sa maďarčina v týchto regiónoch používa čoraz menej. Zarážajúcou skutočnosťou je vylúčenie Strany maďarskej koalície na implementácii zákona, ktorú neskôr spochybnilo aj Ministerstvo spravodlivosti SR. (Kolíková, Petöcz 2010: 192). V súvislosti s implementáciou Charty regionálnych a menšinových jazykov Výbor ministrov Rady Európy už po druhý krát v odporúčaníach pre Slovensko apeloval na potrebu zníženia 20 % hranice umožňujúcej používať menšinový jazyk v úradnom styku. Vláda o takomto kroku však neuvažovala. Podľa Kálmána Petöczyho a Márie Kolíkovej tým štát dáva najavo, „že nemá skutočný záujem na zachovaní a rozvoji identity národnostných menšín v dlhodobej perspektíve“ (Kolíková, Petöcz 2010: 194).

V podobnom duchu sa niesla i politika v oblasti školstva, v ktorej bol kladený dôraz na osvojovanie si slovenského jazyka. Svedčí o tom prijatá „Konceptia výchovy a vzdelávania v národnostnom školstve“, v ktorej úvode sa píše „ovládanie štátneho jazyka je potrebné považovať za stmelujúci článok všetkých občanov“⁸⁹. Konceptia obsahuje dvanásť opatrení, ktoré sa mali týkať národnostného školstva, z toho až osem bodov upravuje používanie slovenčiny (Sáposová, Šutaj 2008: 172). Sporným bodom vyplývajúcim z koncepcie bolo napr. povolenie národnostným školám „používanie len takých učebníc, ktoré sú prekladom materiálov, ktoré sa používajú v školách s vyučovacím jazykom slovenským“⁹⁰, či napr. zvýšenie hodinovej dotácie slovenského jazyka, čo podľa SMK by mohlo byť na úkor iných predmetov.⁹¹ Strana maďarskej koalície v súvislosti s prijatím koncepcie zároveň odsudzovala skutočnosť, že bolo porušené právo maďarskej menšiny zúčastňovať sa na

⁸⁸ Novela zákona o štátnom jazyku zavádza napr. „povinnosť uvádzať nápisy na pamätníkoch, pomníkoch a pamätných tabuliach v štátnom jazyku. Ak obsahujú text v iných jazykoch, inojazyčné texty nasledujú až po texte v štátnom jazyku.“ Novela zákona taktiež určuje, že „písomné informácie určené pre verejnosť, najmä plagáty, informačné tabule, katalógy galérií, múzeí, knižníc, programy kín, divadiel, koncertov a ostatných podujatí sa majú vydávať v štátnom jazyku. Popri texte v slovenčine môžu obsahovať aj inojazyčné preklady textu.“ Zákon NR SR č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Ministerstvo kultúry SR. [cit. 2011-12-04]. Dostupné z WWW: <http://www.culture.gov.sk/umenie/ttny-jazyk/legislatva/zkony/270/1995>

⁸⁹ Návrh koncepcie výchovy a vzdelávania národnostných menšín. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. [cit. 2011-12-05]. Dostupné z WWW: <http://www.minedu.sk/data/USERDATA/RegionalneSkolstvo/VaVNM/MZCHVaVNM/KVVNM/Koncepcia.pdf>

⁹⁰ Tamtiež

⁹¹ Slovenčinu menšín treba zlepšiť, ale nie násilne. Strana maďarskej koalície. 20.12.2007 [cit. 2011-12-05]. Dostupné z WWW: <http://www.mkp.sk/sk/node/15064>

riešení vecí, ktoré sa ich týkajú zakotvené v Ústave SR, keď neboli prizvaní žiadni odborníci či organizácie, ktoré by sa podieľali na jej príprave.⁹² Ďalším nie veľmi ústretovým skôr asimilačným krokom vlády bol návrh ministra školstva na uvádzanie zemepisných názvov v učebniciach výlučne v Slovenčine, voči čomu sa prudko ohradila Strana maďarskej koalície a označila to za porušenie medzinárodných dohôd. Znepokojenie u maďarskej národnostnej menšiny vyvolali aj výroky predsedu vlády Róberta Fica *„o vyžadovaní ovládania štátneho jazyka pri úradnom styku na celom území SR bez výnimky“* (Šutaj, Sáposová 2008: 174).

Ministerstvo kultúry SR zabezpečuje finančnú podporu kultúrnym aktivitám národnostných menšín prostredníctvom grantových programov, pričom podnety na prerozdelenie financií boli vypracované špeciálnymi komisiami, ktoré tvorili zástupcovia národnostných menšín. Maďarskú menšinu zastupovali ako jediné dve komisie (pre ústnu a písanú kultúru) počas predchádzajúcej vlády. Výška finančnej podpory činila v roku 2005 80 mil SK, v roku 2006 dvojnásobok a v roku 2007 bola opätovne znížená na 80 mil. Sk, pričom oproti minulému obdobiu došlo k zníženiu podpory pre maďarskú menšinu. Poskytovateľmi finančnej podpory na menšinové kultúry sú aj vyššie územné celky a menšinové samosprávy. Zmena, ktorá nastala počas Ficovej vlády, bolo okrem zníženia finančnej podpory taktiež zrušenie jednej poradnej komisie maďarskej menšiny (Dostál 2007: 208).

5.4.3 Zhrnutie

Po ôsmich rokoch účinkovania zástupcov maďarskej národnostnej menšiny vo vládnej koalícii, priniesli voľby v roku 2006 zmenu. Vládu Mikuláša Dzurindu vystriedala nová zostava v podobe Smer-SD, ĽS-HZDS-ĽS a SNS, čo vyvolalo znepokojenie medzi príslušníkmi maďarskej menšiny. V programovom vyhlásení sa však vláda na čele s Róbertom Ficom zaviazala dodržiavať dosiahnutú úroveň menšinových práv. Jednou z priorít volebného programu pred voľbami do NR SR bol boj voči *„diskriminácii, rasizmu, antisemitizmu, xenofóbii, extrémnemu nacionalizmu a za propagáciu pravdy o holokauste.“* Môžeme konštatovať, že vláda svoje sľuby nesplnila, naopak čo sa týka posledného bodu podnecovania nacionalizmu a xenofóbie prichádzalo čoraz častejšie zo strany vládnych predstaviteľov. Vyvolávanie menšinovej nenávisti sa u niektorých politických strán stalo dokonca jediným hlavným motívom ich programu. *„Vyjadrenia vládnych činiteľov a*

⁹² Tamtiež

prezidenta, že časť ľudí hlásiacich sa k maďarskej menšine nie sú Maďari, dokonca spochybnil aj princíp slobodnej voľby identity. Počas tejto vlády došlo pravdepodobne v celej Európskej únii k ojedinalej situácii, keď vicepremiér poverený ochranou menšinových práv obhajoval a podporoval ich obmedzovanie.“⁹³

Presné priradenie vhodného modelu v občiansko-politickej rovine je sporné. Snaha o zákaz v tom čase jedinej strany zastupujúcej maďarskú národnostnú menšinu, opakované vyvolávanie národnostných konfliktov, spochybňovanie základných ľudských práv a mnoho ďalších príkladov naznačujú, že na občiansko-politickej rovine sa vláda pôsobiaca v období 2006-2010 pomaly blíži k politickej segregácii. Zároveň pomerné zastúpenie maďarskej menšiny na komunálnej, regionálnej a celoštátnej rovine nasvedčujú, že z hľadiska občiansko-politického je možno hovoriť i o politickom asimilacionizme.

Deklarované zachovanie *staus quo* v oblasti jazyka, školstva a kultúry sa vláde taktiež nepodarilo udržať. Vládne opatrenia ako novelizácia zákona o štátnom jazyku, zavádzajúca opätovné pokuty za porušovanie zákona, či obmedzujúca používanie menšinových jazykov ako aj mnohé ďalšie vládne kroky tomu nasvedčujú. V tomto vládnom cykle by sme sa rovnako ako v období 1992-1998 priklonili k modelu rasistického paradoxu. Sklony k takémuto modelu voči maďarskej menšine len dokazuje výrok ministra školstva vtedajšej vládnej zostavy Jána Mikolaja o tom, že vytesnenie maďarčiny do súkromného života je podľa neho „do istej miery logické“ (Mesežnikov 2008: 54).

⁹³ Menšiny ako nepriateľ. *SME*. 3.5.2010 [cit. 2011-12-26]. Dostupné z WWW: <http://volby.sme.sk/c/5358020/mensiny-ako-nepriatel.html>

6 Záver

V tejto práci bolo našim cieľom analyzovať postavenie maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku po roku 1989. V prvej časti práce sme sa zamerali na teoretickú rovinu danej problematiky. Hlavným našim zámerom bolo na základe dostupnej literatúry zosumarizovať poznatky týkajúce sa národnostných a etnických menšín všeobecne. Prvá kapitola obsahuje vymedzenie základných pojmov, ktoré pre nás boli v tejto práci kľúčové, preto sme ich definovanie a vymedzenie považovali za nevyhnutné. Postupne sme sa v druhej kapitole presunuli k základným teoretickým prístupom týkajúcich sa menšín a ich ochrany všeobecne, ktoré sa formulovali postupne od prvej svetovej vojny.

Základnou odlišnosťou týchto konceptov je poňatie menšinových práv ako práv kolektívnych, vyplývajúcich z odlišnej identity danej menšiny a menšinových práv ako integrálnej súčasti všeobecných ľudských práv. Na základe uvedenej odlišnosti sa vymedzilo univerzalistické poňatie individuálnych ľudských práv majúce svoje korene v klasickom individualistickom liberalizme a poňatie partikulárnych menšinových práv, ktoré sa navzájom stretávajú. Dualita a napätie uvedených prístupov sa odráža i v konkrétnych krokoch medzinárodnej ochrany menšín.

V tretej kapitole sme charakterizovali základné modely, považované za ideálne typy, ktoré zachycujú politiku cieľových krajín jednak voči imigrantom, ako aj národnostným menšinám. Ich cieľom je ochrana práv národnostných menšín, eliminácia etnických konfliktov a udržanie stability. Odlišnosť týchto modelov vyplýva z historických skúseností danej krajiny, ako aj odlišného poňatia pojmu národ. Konkrétne sa jedná o model diferencovanej inkorporácie, zaužívaný v Nemecku, umožňujúci občiansku integráciu na základe pôvodu, asimilacionistický model, zaužívaný vo Francúzsku, požadujúci kultúrnu asimiláciu, a hierarchický kultúrny pluralizmus, ktorý bol charakteristický pre Veľkú Britániu. Vyznačoval sa prijatím odlišnosti etnických skupín za predpokladu nadradenosti britskej kultúry. Etnické chápanie národa Slovensko najviac približuje k modelu diferencovanej inkorporácie.

Prvú časť predkladanej práce sme ukončili charakteristikou možnej typologizácie integrácie vyplývajúcej z teórií integrácie menšín podľa Pavla Baršu, ktorú rozšíril o ďalšie poznatky rakúskeho sociológa R. Bauböcka a A. Bircha. Typológia integrácie menšín zahŕňa tri roviny:

občiansko-politickú, kultúrnu a sociálno-ekonomickú. Na základe tohto členenia sme skúmali postavenie a integráciu maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku po roku 1989. Pri aplikácii teoretických poznatkov na menšinovú politiku na Slovensku, sme dospeli k názoru, že typológia nie je úplne presná pre problematiku maďarskej menšiny na Slovensku. Preto sme pri jej aplikácii boli opatrní. V práci sme upriamili pozornosť na integráciu maďarskej menšiny z hľadiska kultúrneho a občiansko-politického. Zároveň je nutné poznamenať, že na menšinovú politiku majú značný vplyv aj slovensko-maďarské vzťahy a vládna politika v Maďarsku. Rozsah tejto práce nám neumožnil skúmať danú problematiku komplexne, tzn. aj z hľadiska maďarskej vládnej politiky.

V druhej popisno-analytickej časti predkladanej práce sme sa pokúsili zodpovedať na otázku, či sa líšila politika vlády voči maďarskej menšine v závislosti od zastúpenia politických strán. S tým súvisí aj naša druhá výskumná otázka, či sa menilo postavenie maďarskej menšiny po roku 1989. Každému obdobiu sme sa zároveň snažili priradiť na základe v teoretickej časti uvedenej typológii vhodný model integrácie. Typológia, ktorú sme použili vyplynula z ideologických, sociologických a politologických diskusií 60. a 70. rokov. Ako vysvetľuje Barša (1999: 231). napriek tomu, že je v súčasnom európskom kontexte zameraná predovšetkým na prisťahovalcov, predpokladá sa, že je použiteľná aj na problém nedokončenej či narušenej integrácie vo vnútri európskych spoločností. Pri jej aplikácii na situáciu na Slovensku sme zistili, že typológia nie je jednoznačne aplikovateľná, preto sme pri zovšeobecňovaní poznatkov boli opatrní.

Po preskúmaní danej politiky sme dospeli k názoru, že v menšinovej politike je možno nájsť rozdiely podľa toho, aké strany sa nachádzali vo vládnej koalícii. Na základe analýzy jednotlivých vládnych cyklov sme dospeli k záveru, že najvýraznejšie rozdiely sa prejavovali v obdobiach 1992-1998, 1998-2006 a 2006-2010. Pri analýze jednotlivých období sme čerpali predovšetkým z publikácií Inštitútu pre verejné otázky (IVO), ktorý každoročne publikuje tzv. „Súhrnné správy o stave spoločnosti“, podávajúce cenné informácie o vývoji na Slovensku.

Obdobie 1992-1998, kedy bol takmer po celú dobu premiérom Vladimír Mečiar, sa nieslo v duchu nepriateľskej atmosféry voči menšinám všeobecne, ako aj zároveň vládnej opozícii. Čo sa týka integrácie a postavenia maďarskej národnostnej menšiny v tomto období, jednoznačne môžeme konštatovať, že úroveň menšinovej ochrany nezodpovedala

štandardom vyplývajúcich zo zmlúv, ktoré Slovensko k tomu viazali. Na občiansko-politickej úrovni sa integrácia maďarskej národnostnej menšiny pohybuje približne medzi modelom politickej asimilácie a segregácie. Politickú asimiláciu sme si v teoretickej rovine definovali ako stav, *„kedy sú kandidáti na úradnícke a politické posty vyberaní nezávisle na svojom pôvode a daná menšina obsadzuje posty úmerne svojmu početnému pomeru v rámci celkového počtu obyvateľov.“* Druhý typ, politická segregácia je charakterizovaná ako *„politická kontrola menšiny väčšinou“* (Barša 1999: 239). Na jednej strane bolo príslušníkom maďarskej národnostnej menšiny umožnené, aby si volili svojich zástupcov ako na celoštátnej, tak na komunálnej úrovni, ktorý približne zodpovedal pomernému zastúpeniu maďarskej menšiny. Na druhej strane sa v praxi nerealizovala zásada zakotvená v ústave o tom, že by sa menšiny mali podieľať na riešení záležitostí, ktoré sa ich týkajú. Počas Mečiarovej vlády bolo zaznamenané neustále vyvolávanie etnického napätia zo strany členov vlády, ako aj neúspešné pokusy zástupcov maďarskej menšiny o dialóg s vládou. Negatívnymi krokmi voči maďarskej menšine by sme mohli označiť aj reformu verejnej správy s účelným znížením počtu maďarskej menšiny v krajoch či snaha o zmenu zákona o komunálnych voľbách v neprospech maďarskej menšiny. O tom, že zo strany vlády nebola snaha o umožnenie participácie maďarskej menšiny svedčí aj na poslednú chvíľu pred voľbami presadená zmena volebného zákona. Čo sa týka kultúrnej oblasti, prikláňame sa k variante, že sa počas vládneho cyklu na čele s Mečiarom vládna politika blížila k *„rasistickému paradoxu“*, ktorý R. Bauböck (1994) vymedzil ako skutočnosť, kedy *„cudzorodé menšiny sú z väčšinového pohľadu pokladané za neschopné asimilácie a väčšina by ich nikdy neprijala medzi seba, napriek tomu sú k asimilácii vyzývaní a niekedy aj nútení“*. Ako vysvetľuje Bauböck (1994) *„nároky na menšinu sa neustále stupňujú, čo jej znemožňuje úplnú asimiláciu.“* Tejto skutočnosti nasvedčuje aj vnímanie národa na základe etnicity, čo príslušníkom maďarskej menšiny znemožňuje stať sa členom slovenského národa. Tento princíp primárne etnicky špecifikovaného slovenského národa je zakotvený i v preambule Ústavy SR.

Ďalšie obdobie 1998-2006 znamenalo značné uvoľnenie napätej situácie, k čomu prispela predovšetkým účasť menšinovej Strany maďarskej koalície vo vláde. Napriek tomu, že ani počas tohto obdobia sa nepodarilo prijať zákon, ktorý by upravoval postavenie menšín a zároveň by menšinám umožňoval v praxi zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa

národnostných menšín a etnických skupín, v tomto období sa participácia maďarskej menšiny zlepšila. Zmenou politických síl sa nepochybne rozšíril inštitucionálny rámec umožňujúci zastúpenie príslušníkov menšín v štátnych orgánoch zaoberajúcich sa menšinovou problematikou. Pomerným zastúpením bola maďarská menšina reprezentovaná na komunálnej, regionálnej i celoštátnej úrovni, napriek tomu, že sa SMK nepodarilo presadiť svoj návrh pri reforme územnosprávneho členenia. V tomto období sa prikláňame k v teoretickej časti uvedenému modelu politickej asimilácie. Defekty z predchádzajúceho obdobia sa počas obdobia 1998-2006 taktiež podarilo čiastočne odstrániť, konkrétne sa jednalo o napr. pristúpenie k Európskej charte menšinových, alebo regionálnych jazykov, zriadenie samostatnej univerzity a fakulty pre maďarskú menšinu, či zvýšenie prostriedkov a lepšie financovanie menšinových kultúr, ako aj mnoho ďalších krokov v prospech integrácie maďarskej menšiny. Toto obdobie z kultúrneho hľadiska podľa nášho názoru najviac približuje ku kultúrnej pluralistickej integrácii, ktorú Barša charakterizuje ako stav, *„keď si menšina zachová svoju kultúrnu odlišnosť a súdržnosť pričom z ekonomického a politického hľadiska sa plne integruje do väčšinovej spoločnosti“* (Barša 1999: 231). Napriek zlepšenej situácii maďarskej národnostnej menšiny upozorňujeme, že ani počas tohto obdobia sa nepodarilo vymazať národný populizmus, ktorý sa objavuje u všetkých strán stranického spektra.

V poslednom nami analyzovanom vládnom cykle 2006-2010 sa Strane maďarskej koalície napriek vyjednávaniu nepodarilo stať koalíčným partnerom. Vládu vytvorili strany HZDS-DS, Smer-SD a nacionálne zameraná Slovenská národná strana. Reprezentanti maďarskej menšiny boli aj naďalej zastúpení na celoštátnej, regionálnej a komunálnej úrovni, čo splnilo predpoklady politickej asimilácie.

V programovom vyhlásení sa vláda zaviazala zachovať štandard menšinových práv. Integrácia maďarskej národnostnej menšiny sa však počas tohto vládneho cyklu zhoršila a preto z tohto hľadiska nemožno vylúčiť aj politickú segregáciu. Zaslúžilo sa o to neustále podnecovanie menšinových konfliktov prichádzajúce od koalíčných partnerov, populistické zneužívanie problematiky národnostných menšín v predvolebných kampaniach, pokus o zákaz strany reprezentujúcej maďarskú národnostnú menšinu ako aj mnoho ďalších prípadov, ktoré tomu nasvedčujú. Maďarská národnostná menšina zaznamenala zhoršenie svojho postavenia i v kultúrnej oblasti, pre ktorú sa ako najvhodnejší model ukázal byť

rasistický segregacionizmus, ktorý na jednej strane požaduje začlenenie menšiny do spoločnosti, ale zároveň to svojimi požiadavkami znemožňuje.

Po preskúmaní jednotlivých období sme dospeli k názoru, že maďarskej národnostnej menšine bola najviac venovaná pozornosť v období, keď strana reprezentujúca maďarskú menšinu tvorila súčasť pravicovej vlády. Zároveň sa zlepšilo postavenie maďarskej národnostnej menšiny. Naopak počas vlád na čele s V. Mečiarom a R. Ficom, ktorých súčasťou bola i vlastenecká Slovenská národná strana sa postavenie maďarskej národnostnej menšiny zhoršilo a častejšie dochádzalo k etnickým konfliktom.

7 Zoznam zdrojov

Literatúra

- BARŠA, P. (1999). *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK.
- BAUBÖCK, R. (1994). The integration of immigrants. Council of Europe.
- BIRCH, A. H. (1989). *Nationalism and National Integration*. London: Unwin Hyman Ltd.
- DEÁK, L. (1988). Československo-maďarské vzťahy v čase nebezpečenstva nacistickej agresie v strednej Európe (1933-1938). In IRMANOVÁ, E. *Nespokojná desaťletí 1918-1945: Studie a dokumenty z dejín československo-maďarských vzťahů mezi dvěma světovými válkami*. Praha: ČSAV.
- DOSTÁL, O. (1996). Národnostné menšiny. In: HUNČÍK, P. *Slovensko 1995: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Nadácia S. Máraiho.
- DOSTÁL, O. (2005). Národnostné menšiny. In: MESEŽNIKOV, G., KOLLÁR, M. *Slovensko 2004: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO.
- DOSTÁL, O. (2006). Národnostné menšiny. In: MESEŽNIKOV, G., KOLLÁR, M., BÚTORA, M. *Slovensko 2005: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO.
- DOSTÁL, O. (2007). Národnostné menšiny. In: MESEŽNIKOV, G., KOLLÁR, M., BÚTORA, M. *Slovensko 2006: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO.
- DOSTÁL, O. (1999). Národnostné menšiny. In: MESEŽNIKOV, G. *Slovensko 1998-1999: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO.
- DOSTÁL, O. (2000). Národnostné menšiny. In: MESEŽNIKOV, G. *Slovensko 2000: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO.
- DOSTÁL, O. (1997). Národnostné menšiny. In: BÚTORA, M. *Slovensko 1996: súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*. Bratislava: IVO.
- DOSTÁL, O. (2001). Národnostné menšiny. In: MESEŽNIKOV, G., KOLLÁR, M. *Slovensko 2001: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO.
- DOSTÁL, O. (2003). Národnostné menšiny. In: MESEŽNIKOV, G., KOLLÁR, M. *Slovensko 2003: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO.
- Fábry, V. (1998). *Kultúra maďarskej menšiny na Slovensku*. Bratislava: Kubko Goral.
- GABAL, I. (1999). Vývoj mezinárodného standardu ochrany a rozvoje práv národnostných menšín od konce druhej svetovej války po súčasnosť. In GABAL, I., et al. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. První vydání. Praha: G plus G. 1999.
- GABZDILOVÁ, S. (1992). Školy s maďarským vyučovacím jazykom na území Slovenskej republiky – súčasný stav. In PLICHTOVÁ, J. *Minority v politice: Kulturne a jazykové práva*. Bratislava: Česko-slovenský výbor Európskej kultúrnej nadácie.

- GIANNI, M. (1997). Multiculturalism and Political Integration: The Need for a Differentiated Citizenship? In Wicker, H-R. (ed): *Rethinking Nationalism and Ethnicity. The Struggle for Meaning and Order in Europe*. Oxford: Berg.
- HOMIŠINOVÁ, M., ŠUTAJ Š. (1994). Maďarská menšina v procesoch spoločenskej transformácie. In: ZEL'OVÁ, A. et.al. *Minoritné etnické spoločenstvá na Slovensku v procesoch spoločenských premien*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- HROCH, M. (2003). *Pohledy na národ a nacionalismus: Čítanka textů*. Vydání první. Praha: Sociologické nakladatelství.
- HROCH, M. (1999). *V národním zájmu*. Praha: NLN s.r.o.
- HUNČÍK, P. (1999). Maďarská menšina ve slovenské politice. In GABAL, I. et al. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. První vydání. Praha: G plus G.
- IRMANOVÁ, E. (2005). *Maďarská menšina na Slovensku a její místo v zahraniční politice Slovenska a Maďarska po roce 1989*. Ústí nad Labem: Nakladatelství Kristiny Kaiserové.
- JANKUV, J. (2009). *Medzinárodnoprávna ochrana práv príslušníkov menšín*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o.
- KARÓLY, T. (2008). Vývoj systému inštitúcií maďarskej menšiny. In: FAZEKAS, J., HUNČÍK, P. *Maďari na Slovensku (1989-2004): Súhrnná správa. Od zmeny režimu po vstup do Európskej únie*. Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín.
- KISS, C. (1992). Národnostné menšiny v strednej Európe- definície a typológie. In PLICHTOVÁ, J. *Minority v politike: Kultúrne a jazykové práva*. Bratislava: Česko-slovenský výbor Európskej kultúrnej nadácie.
- KOLÍKOVÁ, M., LAJČÁKOVÁ, J., PETÖCZ, K. (2010). Ľudské a menšinové práva. In: MESEŽNIKOV, G., KOLLÁR M., BÚTORA M.. *Slovensko 2010: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO.
- KOLÍKOVÁ, M., PETÖCZ, K. (2010). Ľudské a menšinové práva. In: MESEŽNIKOV, G., KOLLÁR M., BÚTORA M. *Slovensko 2009: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO.
- KOVÁČ, D. (1992). Národnostné menšiny v strednej Európe ako objekt a subjekt zahraničnej politiky. In PLICHTOVÁ, J. *Minority v politike: Kultúrne a jazykové práva*. Bratislava: Česko-slovenský výbor Európskej kultúrnej nadácie.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- LORD, CH. (1999). Historický a inštitucionálny vývoj koncepcie práv menšín. In GABAL, I. et al. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. První vydání. Praha: G plus G.
- MAREŠ, M. et al. (2004). *Etnické menšiny a česká politika: Analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989*. První vydání. Brno: CDK.

- MESEŽNIKOV, G. (2009). Politické strany na Slovensku vo voľbách do Európskeho parlamentu 2009. In: MESEŽNIKOV, G., GYÁRFÁŠOVÁ O., KOLLÁR M. *Slovensko volí: Európske a prezidentské voľby 2009*. Bratislava: IVO.
- MÜLLER, K. B. (2008). *Evropa a občanská společnost: Projekt evropské identity*. Vydání první. Praha: Sociologické nakladatelství.
- OČOVSKÝ, Š. (1992). Interpretácia štatistických údajov o národnostiach na Slovensku. In PLICHTOVÁ, J. *Minority v politike: Kultúrne a jazykové práva*. Bratislava: Česko-slovenský výbor Európskej kultúrnej nadácie.
- OLEJNÍK, M. (2005). Vzťahy slovenskej a maďarskej komunity na Slovensku v období prvej ČSR a po roku 1989- rozdiely a podobnosti. In: ŠUTAJ, Š. *Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa spoločnosti- vzťahy a konflikty*. Prešov: Universum.
- Öllös, L. (2008). Programy maďarských strán. In: FAZEKAS, J., HUNČÍK P. *Maďari na Slovensku (1989-2004): Súhrnná správa. Od zmeny režimu po vstup do Európskej únie*. Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín, 2008.
- PEKÁR, M. (2005). Základné východiská menšinovej politiky na Slovensku od roku 1918 po súčasnosť. In ŠUTAJ, Š., et al. *Národnostná politika na Slovensku po roku 1989*. Prešov: UNIVERSUM.
- POSPÍŠIL, I. (2006). *Práva národnostních menšín: Mezi univerzalismem lidských práv a partikularismem skupinových odlišností*. Vydání první. Praha: EUROLEX BOHEMIA.
- PŘIBÁŇ, J. (2007). *Právní symbolismus: O právu, času a evropské identitě*. Praha: FILOSOFIA-nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR.
- SÁNDOR, E. (2008). Zmena režimu maďarskými očami. In: FAZEKAS, J., HUNČÍK P. *Maďari na Slovensku (1989-2004): Súhrnná správa. Od zmeny režimu po vstup do Európskej únie*. Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín.
- SÁPOSOVÁ, Z., ŠUTAJ, Š. (2008). Národnostné menšiny. In: MESEŽNIKOV, G., KOLLÁR, M., BÚTORA, M. *Slovensko 2007: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO.
- SCHLEU, H. Ch. (1998). *Ochrana národnostních menšín podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum.
- SKOŘEPA, H. (2000). Rozdílnost přístupu některých evropských států a Austrálie k integraci kulturně a etnicky různorodých přistěhovalců. In ŠRAJEROVÁ, O. *Formování multikulturní společnosti v podmínkách ČR a v zemích střední Evropy: Sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 14. a 15. listopadu 2000 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. První vydání. Praha: Slezské zemské muzeum, Slezský ústav, Opava a Dokumentační a informační středisko Rady EU při EIS UK.
- ŠATAVA, L. (1992). K problematice etnických minorit. In PLICHTOVÁ, J. *Minority v politike: Kultúrne a jazykové práva*. Bratislava: Česko-slovenský výbor Európskej kultúrnej nadácie.
- ŠATAVA, L. (2009). *Jazyk a identita etnických menšín: Možnosti zachování a revitalizace*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Sociologické nakladatelství.

- ŠUTAJ, Š. (1993). *"Akcia Juh" Odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.
- ŠUTAJ, Š., ŠUTAJOVÁ, J. (2006). Maďarská menšina na Slovensku po roku 1989. In ŠUTAJ, Š., et al. *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989: Identita a politika*. Prešov: UNIVERSUM.
- VAŠEČKA, I. (2000). Národnostná politika v českej a slovenskej republike. In: DANČÁK, B., FIALA, P. *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.
- VESELÝ, Z. (2002). *Smlouvy pakty dohody: Slovník mezinárodně politických a diplomatických aktů*. První vydání. Praha: EPOCHA, 2002.

Zákony

- Parlament České republiky, PS [online]. 1948 [cit. 2011-10-20]. Ústavní zákon ze dne 9. května 1948 Ústava Československé republiky. Dostupné z WWW: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html
- Parlament České republiky, PS [online]. 1960 [cit. 2011-10-21]. 100/1960 Sb. Ústavní zákon ze dne 11. července 1960 Ústava Československé socialistické republiky. Dostupné z WWW: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html
- Parlament České republiky, PS [online]. 1995 [cit. 2011-10-20]. Benešovy dekréty. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/>>.
- Sbírka zákonů Československé socialistické republiky: Ústavní zákon ze dne 27. října 1968 o československé federaci. [cit. 2011-10-24]. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1968/sb41-68.pdf>
- Sbírka zákonů ČR [online]. 2011 [cit. 2011-12-20]. Předpis č. 33/1956 Sb. Ústavní zákon o slovenských národních orgánech. Dostupné z WWW: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-33>
- Zákon NR SR č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Ministerstvo kultúry SR. [cit. 2011-12-04]. Dostupné z WWW: <http://www.culture.gov.sk/umenie/ttny-jazyk/legislatva/zkony/270/1995>

Štatistické údaje

- Štatistický úrad SR. Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2009. [cit. 2011-12-03]. Dostupné z WWW: <http://app.statistics.sk/vuc2009/sr/tab3.jsp?lang=sk>
- Voľby do orgánov samosprávy obcí. Štatistický úrad SR. [cit. 2011-12-01]. Dostupné z: http://app.statistics.sk/oso_2006/slov/obvod/results/tab3.jsp

- Výsledky volieb do NR SR rok 1994. Štatistický úrad SR. [cit. 2011-11-25]. Dostupné z WWW: <http://app.statistics.sk/volby98/1994/volby21.htm>
- Výsledky volieb do NR SR rok 1998. Štatistický úrad SR. [cit. 2011-11-30]. Dostupné z WWW: <http://app.statistics.sk/volby98/home.htm>
- Výsledky volieb rok 1990. Štatistický úrad SR. [cit. 2011-11-10]. Dostupné z WWW: http://app.statistics.sk/webdata/_slov/volby/volby90/uvod90.htm
- Výsledky volieb rok 1992. Štatistický úrad SR. [cit. 2011-11-25]. Dostupné z WWW: http://app.statistics.sk/webdata/_slov/volby/volby92/uvod92.htm
- Výsledky volieb do NR SR 2006. Štatistický úrad SR. [cit. 2011-12-11]. Dostupné z: <http://app.statistics.sk/volby98/home.htm>
http://app.statistics.sk/nrsr_2006/slov/index.jsp?subP=v

Ostatné internetové zdroje

- Béla Bugár tvrdí: Miklós Duray je zlým duchom SMK. Aktualne.sk. 29.12.2009 [cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.sk/domov/politika/clanek.phtml?id=1198287>
- Bugár zakladá novú stranu. SME. 7.6.2009 [cit. 2011-12-02]. Dostupné z WWW: <http://www.sme.sk/c/4878961/bugar-zaklada-novu-stranu.html>
Dostupné z WWW: http://www.ihs.ac.at/publications/lib/ihsrp_15.pdf
- Menšiny ako nepriateľ. SME. 3.5.2010 [cit. 2011-12-26]. Dostupné z WWW: <http://volby.sme.sk/c/5358020/mensiny-ako-nepriatel.html>
- Ministerstvo kultúry SR: Štátny jazyk. [cit. 2011-11-25]. Dostupné z WWW: <http://www.culture.gov.sk/umenie/ttny-jazyk/270/1995>
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky: Programové vyhlásenie vlády na obdobie 2002-2006. [cit. 2011-11-26]. Dostupné z WWW: <http://www.civil.gov.sk/archiv/casopis/2002/24/2411ho.htm>
- Návrh koncepcie výchovy a vzdelávania národnostných menšín. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. [cit. 2011-12-05]. Dostupné z WWW: <http://www.minedu.sk/data/USERDATA/RegionalneSkolstvo/VaVNM/MZCHVaVNM/KVVNM/Koncepcia.pdf>
- Úrad vlády Slovenskej republiky: Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie 1998-2002. [cit. 2011-11-25]. Dostupné z: http://www.vlada.gov.sk/data/files/981_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-30-10-1998-do-15-10-2002.pdf
- Vláda oslabuje radu menšín. SME. 4.10.2007 [cit. 2011-11-29]. Dostupné z WWW: <http://www.sme.sk/c/3518465/vlada-oslabuje-radu-mensin.html>

- Programové vyhlásenie vlády na obdobie 2006-2010. Zbierka.sk. [cit. 2011-11-29]. Dostupné z WWW: www.zbierka.sk/Dokumenty/Download/33/Default.aspx
- Slovenčinu menších treba zlepšiť, ale nie násilne. Strana maďarskej koalície. 20.12.2007 [cit. 2011-12-05]. Dostupné z WWW: <http://www.mkp.sk/sk/node/15064>
- Slovensko kultúrny profil: Maďarský kultúrny a spoločenský zväz na Slovensku (CSEMADOK). [cit. 2011-10-24]. Dostupné z WWW: <http://www.slovakia.culturalprofiles.net/?id=7892>